

ЯРОСЛАВ
ШПОРТА

ПОЕЗІЇ

ЯРОСЛАВ
ШПОРТА

ПОЕЗІЇ

Київ
ВИДАВНИЦТВО
ХУДОЖНЬОЇ
ЛІТЕРАТУРИ
«ДНІПРО»
1982

ПЕРЕВІРЕНО 04 СІЧ 2019

У2
Ш84

В сборнике представлены лучшие произведения известного украинского советского поэта.

Автор принадлежит к поколению, чья юность закалялась в горниле Великой Отечественной войны. Отсюда лирический лейтмотив книги — восславление подвига советского воина-освободителя.

Дружба советских народов и народов всех стран, напряженные будни запорожских металлургов и донецких шахтеров, хлеборобов шахтерского края, интимная и пейзажная лирика — такова тематика сборника.

Передмова та упорядкування
Борислава Степанюка

НАУЧНАЯ БИБЛИОТЕКА

Киев

ПОЛІТОХІМІЧЕСЬКИЙ ІНСТИТУТ

1978

70403—139
Ш—139.82 4702590200
М205(04)—82

© Видавництво «Дніпро», 1982 р.

СЛОВО ПРО ЯРОСЛАВА ШПОРТУ

Ярослав Шпорта — це сільське дитинство на лоні подільської природи, юнацьке захоплення поезією, це обпалена боями юність, коли шойно народжене слово перевірялось на міць вогнем і сталлю. За рік до війни він устиг закінчити в рідному селі Сальниці десятирічку і вступити до Вінницького педагогічного інституту. Того ж 1940 року, восени, був покликаний на дійсну службу до армії.

Перші вірші поета, на той час десятикласника, з'явилися друком у вінницькій обласній газеті, а пізніше в чернігівській газеті «Більшовик», тільки вже за підписом червоноармійця Ярослава Шпорти. І промине зовсім небагато часу, коли поет, приймаючи перший гарт у житті, суремно закличе своїх бойових побратимів:

Вставайте, богунці, ви чуєте слово,
Ви чуєте слово — війна?!

З самого початку Великої Вітчизняної війни Ярослав Шпорта — на фронті. Він бере участь у обороні Києва, в одному із запеклих боїв його поранено. Невдовзі, коли бої відкотилися до Пирятина, поранено вдруге, після чого довелося лікуватися в госпіталі. А потім — знову передова, знову бої-походи. Ці бої-походи прокотилися через всю війну. Був не тільки відступ, не тільки гіркота й біль втрат, а й зворотний шлях, коли Радянська Армія погнала орди назад. Були Ленінградський, Білоруський, Прибалтійський фронти. Гартувалася солдатська молодість, мужніло слово поета-бійця.

В розпал війни його ім'я з'являється в центральній періодиці, українська радіостанція імені Т. Г. Шевченка із Саратова доносить слово поета-фронтовика на тимчасово окуповану територію. В Москві виходить у російських перекладах збірник поетів-фронтовиків з передмовою Павла Тичини, де опубліковано й вірші Я. Шпорти.

1943 року над окупованою Вінниччиною з літака були скинуті спрямовані проти гітлерівських загарбників листівки, газети й журнали. Серед них — журнал «Україна», де було надруковано вірш Ярослава Шпорти «Олеся». Журнал потрапив до рук гестапівців, і хтось доніс, що батько автора вірша проживає в селі Сальниці. Гестапівці схопили старого батька Я. Шпорти, тяжко побили і кинули до в'язниці. Тільки раптовий паліт партизанського загону врятував його від розстрілу...

Восени 1943 року Шпорту як активного кореспондента і фронтового поета командування переводить у дивізійну газету «Боевой клич». Він знову на передовій, пише нариси й статті про героїчні подвиги своїх побратимів, бере безпосередню участь у боях. У газеті з'являються його вірші, писані російською мовою.

1944 року на фронті Ярослав Шпорта стає комуністом. За героїзм і мужність його нагороджено орденом Червоної Зірки та медаллю «За відвагу».

Такий бойовий шлях лейтенанта Ярослава Шпорти, шлях, на якому закарбувалися й перші кроки його в поезію.

...Пригадується, уже в повоєнному Києві Шпорта із щойно виданою збіркою-первісткою, ніби дитям коло серця, в супроводі таких же авторів-щасливців, прямував до Шевченкового парку, до пам'ятника Кобзарю, щоб поклонитися своєму геніальному Вчителеві. А потім, уже відомимися поетом, Ярослав Шпорта підійметься на Тарасову гору в Каневі, підійде до улюбленого в народі дерева і по-синівському звернеться до нього:

Яворе, яворе, дай того соку,
Що у Тараса у серці кипить...
(«Явір»)

Поет зростав просто на очах, від книжки до книжки, які в нього виходили майже щороку, а то й по дві на рік. За короткий час (першу й останню книжки розділяють вісім років) Ярослав Шпорта встиг видати вісім оригінальних, дві книжки поетичних перекладів («Вірші про Індію» Мірзо Турсун-заде та «Нарспі» Костянтина Іванова). Він дивував усіх — і своїх ровесників поетів, і критиків-літературознавців, і самих читачів талановитістю, дзвінкою піснею, яскравим поетичним словом.

Проминуло чверть віку, як пішов із життя поет. Часу достатньо, щоб проіспитувати його творчу спадщину. І час, відібравши все краще, утвердив, що поезія Шпорти живе й діє. Ось як визначене місце поезії Ярослава Шпорти в українській літературі повоєнного часу: «У колі поетів-ровесників Шпорта вирізняється помітною, хай до кінця і не визрілою, діалектичністю світосприймання, яка, зрештою, тільки й може бути основою справжньої культури ліричного переживання та почуття. Оптимізм його — риса, властива нашій поезії взагалі, — сприймається як душевна якість, вистраждана у внутрішній боротьбі, як вираз торжества людини над темним і зловісним.

Кращі вірші Шпорти передають природну поліфонічність ліричного переживання, оті прекрасні «стиски серця», за висловом Рильського, оті тривожні переходи від тихого смутку до «безкрайого щастя», від світлої журби до «радісної надії»... Схильність Шпорти до відображення живого перебігу емоційного життя найкраще виявилася в його інтимній ліриці на теми кохання, дружби, земної краси...» * Хотілося б іще додати, що його громадянська лірика має не менше значення, ніж інтимна, що без балад годі уявити на повний зріст поетову постать, що саме завдяки досконалому володінню цим жанром могла з'явитися одна з найкращих книжок Шпорти — «Іранський зошит».

Якщо спробуємо визначити провідні жанри творчості Ярослава Шпорти, то виявиться, що, крім суто лірики (інтимної й громадянської), для поета характерні й ліроепічність, зокрема балада.

Ще в першій книжці «Світлий день» (1948) натрапляємо на «Баладу про танкіста Матвія Синицю», баладу, мовби вихоплену з вогню, — починається вона рядками: «Я того бою не забуду, синам і внукам оповім». Незважаючи на всю трагедійність образу (танкіст «руки в муках у загині здіймав, неначе вугілля»), балада має оптимістичне закінчення, вірніше — оптимістично-трагедійне, танкіст, падаючи півмертвий, проказує:

Іще живий, іще живий
Радянський танк передовий,
Я ще живий!

* Історія української літератури. К., «Наукова думка», 1971, с. 93.

Зовсім інакше звучить балада «Скарб» — і за строфікою, і за композицією, бо цього вимагав задум. Автор прагнув оспівати солдатський подвиг, наголошуючи, в ім'я чого вершився він:

Я відстояв її в бою,
Гарячу молодість свою,

А буде треба — то у битві
Іще як воїн постою

За радість мою,
За долю мою!

Перебування в перші повоєнні роки у Середній Азії (Ашхабад, Душанбе та інші міста), а також в Ірані дало Ярославу Шпорті живий матеріал для написання однієї з найсвоєрідніших його книжок — «Іранський зошит». Створена у час піднесення міжнародного руху боротьби за мир, збірка була актуальною і дуже потрібною. Критика одностайно ствердила творчий успіх поета. Відзначалась не лише актуальність, а й новизна письма, своєрідність поетики, змужніння голосу. Так, це справді був крок у велику літературу.

З кожною новою книжкою Ярослав Шпорта розширював коло тем, знаходив нові художні засоби, нові образи, збагачувався його поетичний словник, глибшла думка, мужніло слово. Збірка «Запоріжці» вносить у поезію Шпорти нову, «робітничу, так мало оспівану тему», як визначає він у вірші «Сталева книга». Особливо вдалися поету портрети трудівників: старого сталевара, який прожив дев'яносто літ і не може залишити своєї роботи; заводського лікаря — ровесника заводу; професора, що разом зі сталеваром мріє про нові плавки; оператора слябінга тощо. Поет відтворює життя запорізьких сталеварів не відірвано від світу... Приїздять до Запоріжжя гості з Чикаго, вчать тут побратими з Кореї.

Запоріжці живуть у дружбі зі всіма чесними людьми. Серед, так би мовити, суто виробничих поезій натрапляємо й на інтимну лірику, особливо на такі вірші, які відтворюють далеке минуле (лист запорозьких козаків турецькому султану), а разом з тим стверджують непоборність народу:

Кажуть, тут запорожці у далекі літа
Реготали, писали султану листа:

«Не здамось, бусурмане, нас попробуй візьми!
Будем землю свою захищати грудьми!»

Скільки літ проминуло, прошуміло століть,
І як пам'ятник слави — Запоріжжя стоїть.

Знаєм: хочуть з Америки нас залякать.
Можем гордо і просто на всесвіт сказать:

— Нас нічим не злякаєш, бо й епоха не та,
Ми й в Америку можемо послати листа!
(«Вийду з хати поглянуть,
як плине весна...»)

Ярослав Шпорта виявився добрим істориком-літописцем, особливо придалася тут балада як один із улюблених поетових жанрів. Почуттям глибокого історизму відзначаються й «Оповідання про Івана Дзика» та «Балада про п'ятьох братів». А «Старовинна дума», яку можна назвати поемою, відкриває й епічну сторінку творчості поета. «Дума» може сприйнятися і як цикл, але композиційна єдність все ж ставить її ближче до поеми. Саме в «Думі» поет об'єднав майже всі жанри, до яких раніше звертався, в єдине ціле: тут і вірш громадянського звучання («Гуде Україна, у гніві клеочече»); тут і пісня («Хмара сонце закриває, застеляє путь»), тут і балада («Ніщо у житті не лякало Івана»).

Варто зупинитися й на збірці «Дубове листя» (1956), бо їй судилося бути останнім прижиттєвим виданням поета. Задум книжки вже розкривається самою назвою. Дубовим листям були облямовані петлиці фашистської уніформи. Але не золотом, а кров'ю лисніло те листя, що ворог узяв за емблему, «кров'ю братів моїх милих, сестер». Відкотилися бої, на руїнах зазеленіли сади, а в полях — лісосмуги, зашуміли дубовим листям гаї і діброви.

Та ми не дозволим ніколи,
Щоб знову гриміла війна,
Щоб знову чужі генерали
Це листя в петлиці влітали.
(«І знову старими дубами»)

Лунає «Слово колишніх солдатів», і знову зринули поетичні рядки про мир на землі, про цвітіння безмежних просторів, про розквіт людської долі. Знову поривається могутній шум дубового листя у завтрашній день, рветься сміливо й надійно, бо:

Дуби зросли, як ті брати народи,
Яким Ілліч жить в дружбі заповів.
(«Шумлять дуби»)

У цій же збірці привертає увагу розділ «Олеся», ліричний образ якої глибоко запам'ятався ще з самого початку творчого шляху поета. Але Олеся вже давно не полонянка, вона знайшла долю на звільненій землі, щасливо одружилася і народила сина:

Народила і несе по полю,
Щоб усьому світу показати.
(«Балада про Олеся»)

За народним звичаєм, героїня звертається до Землі, до Води, до Сонця, до Райдуги, щоб її син ріс і великим, і здоровим, і чистим душею, а самі образи Землі, і Води, і Сонця з Райдугою — зливаються з образом Батьківщини.

Разом зі своєю ліричною героїнею, яка з виру війни вийшла переможницею, виборола щастя, і сама поезія Ярослава Шпорти вийшла на широкий простір і стала невід'ємною від народної долі.

Від балади перекидався місток до поеми: так народилася «Старовинна дума», прокладався місток до поеми й від лірики: так з'явилася «Мар'яна». Але в доробку Шпорти є дві невеликі поеми («Слово про Махтум-Кулі» та «Кеміне сміється»), які засвідчують не лише спроби, а й творчі успіхи в цьому жанрі. Поет виходив на нові рубежі, які він безперечно б подолав,— на це потрібен був лише час. Та співуча струна його обірвалася надто рано.

Однак і те, що зробив за своє коротке життя Ярослав Шпорта, лишило помітний слід в українській літературі, характеризує його як одного з яскравих представників фронтового покоління — співців героїчного подвигу, поетів-інтернаціоналістів.

Завершуючи слово про Ярослава Шпорту, хочеться згадати його «Баладу про сталь», баладу про солдата,

який, повертаючись із війни додому, знайшов у полі шматок чужої сталі, мов уламок недавньої війни... І чомусь здалося, що той солдат був сам Ярослав, що та балада — про самого автора, і тому я присвятив своєму дорогому другові, з яким торував шляхи-дороги в літературу, «Баладу про баладу» — він був справжнім поетом, співцем з добрими очима, який і досі стоїть переді мною як жива балада:

Вона у полі з самого світанку,
Одягши, як на свято, вишиванку,
Перевіря по жайворонку голос:
Хай сіється, хай виростає колос!

У ріднім полі, десь напівдорозі,
По плечі у пшеничному колосі,
А крилами — у саме піднебесся,
Що в Сниводі відбилось, ой Олесю!..

Аж ніби щось під серцем закололось,
Аж ніби свій подав осколок голос,
А ще, як грудка, жайворонок пада —
Не може бути інакшою балада.

Борислав Степанюк

ЛІРИКА

* * *

Гармати поставили в ряд по чотири,
Торішнього листя згребли з яворини.
Тут спали бійці, коло них командири,
І постіль ця м'якша була від перини.

Знайшли недалеко пеньок сучкуватий,
Шинелі сушили, промоклі в поході.
Лягли і не вірим, що можна поспати
Під дубом кошлатим, в тіні-прохолоді.

А коні жували траву соковиту,
А хлопці поснули, затихли розмови,—
І сни, наче казку, шептало їм жито,
І жайворон пісно скінчив на півслові.

* * *

Ковалі розсипали молотками дзвін,
І луною щедрою покотився він.

Може, з допомогою вітру-вітерця
Дзвін той докотився прямо до бійця.

А боець прислухався: що за дзвін в імлі?
Це ж в колгоспі трудяться вранці ковалі...

І бійцю згадалися пережиті дні:
Поле, вечір, дівчина, кузня вдалині...

НЕНАВИСТЬ

Труп відшукали в глибокій ярузі,
Не розпізнати лиця партизанки.
Шоломи скинули воїни-друзі,
Небо серпиневе палало серпанком.

Села вкраїнські — то цегла побита,
Груша поламана, клен, сокорина.
Плаче сирітка — як тепер жити?
Що вона знає, бідна дитина?

Друзі мовчали. Ненависть люта
До німця-звірюги серця сталила.
Пахло нестоптане зілля і рута,
Свіжий барвінок зростав на могилі.

ВЕСНА В ЗЕМЛЯНЦІ

В гожі дні вітри сурмлять у ріг,
По снігу б'ють теплими крильми,
І вода стікає на поріг,
Вищерблений взимку чобітьми.

Ручаї дзвенять біля вікна,
Як дзвеніли в березні не раз.
Ми зраділи, що прийшла весна
І в землянці відшукала нас.

Над землянкою шумлять дуби,
Вітер хвилі гонить по воді.
А важкі накати із верби
Пагінці пустили молоді.

І запахла травами земля,
Біля шибки проросло зерно.
Так весна приходить іздаля
І п'янить нас, як терпке вино.

Як на фронті ждали ми її!
А вона солдатів не мина —
Про майбутні весни крізь бої
Світлу думу пронесла вона.

Хоч в землянку протіка вода
І над нами ще шумить свинець,
Але це солдату — не біда:
За весною йде війні кінець.

* * *

Ми бились під Шауляєм,
Глухли від скреготу танків,
Бачили і пам'ятаєм
Пожежі міст, полустанків.

Балтійські вітри солоні —
Я їх на смак не забуду.
Розірвані бомбами коні
Валялись в пилюці всюди.

А ми ішли, повні сили,
Міцніші чужої криці.

Дощі нас сікли і мили,
Світили шлях блискавиці.

Ми дні оті пам'ятаєм...
Коли ж увірвались в місто,
Нам райдуга над Шауляем,
Як слава, встала вогниста.

НА БЕРЕЗІ МОРЯ

Ми слухати звикли важку канонаду,
Фронти проривати, іти на простори.
В боях ми розбили останню засаду
І вийшли на берег Балтійського моря.

Солоні вітри обвівали обличчя,
А ми вже забули про відгомін бою.
А потім з гвинтівок салют дали тричі
І вмились з походу морською водою.

Котилися хвилі важкі, сивогриві,
Забризкавши піною берег високий.
А ми були раді, веселі, щасливі,
Утративши в день цей напружений спокій.

Ми йшли сюди довго. Курляндські дороги,
Ліси непрохідні, яруги й болота
Сходили солдатські натруджені ноги,
Стоптала прославлена наша піхота.

Спочинемо тут після грізного бою,
Поглянемо на море в диму і тумані.
Тут ворог покинув пожитки і зброю,
Тут він доживав свої тижні останні.

Шумить під ногами пісок перемитий,
Бійці гомонять — та не чути розмови.
Чи можна солдатам тебе не любити,
Прославлена Балтико, море грозове?

Нам рідні ці води, терпкі, зеленаві,
Нам рідне це небо, вітряне і сине,
Маяк у Віндаві, і пристань в Лібаві,
І ночі такі ж, як і в нас, горобині.

Шуми, рідне море! Ти наше — навіки.
То ж обрій тріпоче вітрилом напнутим,
І чайки над хвилями в'ються без ліку,
Стривожені боем і нашим салютом.

* * *

До Кандави з Яунпілса шлях знайомий нам до болю,
Бо служили ми в піхоті, значить, пішки весь пройшли.
Відгриміла канонада, тільки вирви чорні в полі,
Свіжі, сажею покриті, наче рани ще були.

А була вже перемога, день був світлий і чудовий,
Каски ми з голів знімали в світлім сьйві далини.
Це ж яка солдатам радість і які у них розмови!
Звикнуть не могли ніяк ми, що живем після війни.

Бо навколо, скільки глянеш, тягачі стоять розбиті
І обпалені машини, самокати, літаки.
І лежать гвинтівок гори в молодім колючім житі,
В землю вгрузли чорні «тигри» біля тихої ріки.

До Кандави з Яунпілса довго йти, не спочивати,
Тільки втоми ми не чули — був такий бентежний час,
Що раділи ми, як діти, цілувалися солдати,
І до нас сміялось сонце, і воно вітало нас.

* * *

Де лягають шляхи мережами,
За ключами за журавлиними,
Спалахнули ліси пожежами,
З гілля крапає мідь краплинами.

Тільки тут не стрічать нам віхоли.
Поїзди прогримочуть крицею.
Здрастуй, Києве! Ми приїхали,
На світанні йдемо столицею.

Скільки мрій і роботи в кожного
За літами, як день, погожими.
Не згадати життя тривожного
Фронтового свого не можем ми.

Сталінградського свого досвіду
Не забули ми під Варшавою.
На медалях в нас битов одсвіти,
Дні минулі, покриті славою.

* * *

На камені ромашка не зросте,
Не зацвіте в мороз січневий рожка,
Лише зоря, холодна і погожа,
Шатро своє розкине золоте.

І хто загинув в битві вогневій,
Не прийде в дім, не скрикне рідна мати.
І тільки буде в спогадах вставати
Товариш, брат і воїн чесний мій.

МАРТИАН БІЛЕНКО
Кієвського Обласного Будинку

Ну що ж, вставай, буди мене вночі,
Бо я живий і спогади приємлю,
Росту, живу і славлю труд, і землю,
І молодість, і журавлів ключі.

Пройдуть літа, зросту в роботі я,
Загояться старі на тілі рани,
І сивий камінь обеліском стане,
І люди збережуть твое ім'я.

* * *

І там, де кипіла битва,— чебрець молодий зроста.
І там, де були траншеї,— на вітрі шумлять жита.
За Наро-Фомінським шляхом пшениць золоті моря,
Над Юхновом, над Мединню цвіте молода зоря.

Згадай, побратиме, зиму, в зав'юзі тривожний рік,
Згадай підмосковні битви, чужинських машин потік.
І, може, журлива згадка осмутить тебе на мить,
Бо там, за крутим ескарпом, товариш твій вірний спить.

Та ти пригадаєш й інше, згубивши нараз жалі,
Як танки ворожі тліли вночі на оцій землі.
І скажеш: як добре знати, що стали на битву ми,
Що нашу Москву-столицю відстояли ми грудьми.

По полю, господарю, підеш послухать колосся шум,
Бо стільки надій у тебе і стільки гарячих дум!
Радієш, що знов пшениці шумлять золоті моря,
Що понад Москвою сяйвом цвіте молода зоря.

Бачиш, як хилиться жито,
Пилом курить над землею,
Небо, грозою обмите,
Світить ясною зорею.

Бачиш, як нива димиться
В даль голубу яснозору.
Бачиш, як спіє пшениця,
Колосом тягнеться вгору.

Бачиш, як виповзли тучі,
Громом потріскують рано,
Скроплюють землі родючі,
В полі лягають туманом.

Скільки ти мріяв, солдате,
Вийти в поля ці безкраї,
Землю колгоспну орати,
Щедрі збирають урожаї!

Ось вона, бачиш, горбата,—
Ще не зрівнялись траншеї! —
Колосом щедрим багата,
Дійсністю мрії твоєї.

Ось вона, бачиш, квітуча,
Вівсами дзвонить, ячменем.
Хилиться гречка пахуча,
Листям киває зеленим.

Добре трудилися! Довкола
Копи зведуться без ліку,
І подарує нам поле
Спіле зерно у засіки.

Бачиш, як нива димиться,
Нива, яку так люблю я.
Бачиш, як спіє пшениця,
Бачиш, як щастя квітує...

* * *

Колос у полі нахилить пшениця,
Пилом покрита з курного шляху.
Будуть їй добрі обжинки снитись
В тиші світання чи в ніч глуху.

Вийдуть женці, як солдати, строем,
Пісню зметнуть, як в поході колись.
Сядуть обідати,— як перед боем
Біля парторга бійці зійшлись...

Йдем, де ходили стрілецькі роти,
Йдем, де світанок з битви осліп.
Йдем і радієм, що буде робота,—
Встануть довкола ряди полукіп.

Дихає з досвіту гречка-медунка,
Бджіл накликає на себе рої,
Дзвонить овес, і луна-відлунка
Хоче розвіяти думи мої.

Тільки прийду я, з жінцями сяду,
Слово гаряче для них знайду.
Знаю: прославили друзі бригаду,
Йдуть, як на фронті, у першій ряду.

Як же з такими не подружиться,
Не поділитися щастям своїм?
Шепче про них до зорі пшениця,
Йдуть — уклоняється в ноги їм.

* * *

Ви чули, як дзвонить у полі
Колоссям овес до зорі,
Як вітер бринить на роздоллі,
Як пісню ведуть косарі?

Ви бачили ниви квітучі,
Де сріблом блискоче роса,
Де жайворон пада з-під тучі
Підслухать мотив у вівса?

Отож, облетівши півсвіта,
Під шепіт пшениць, ячменів,
Мотив той на фронті три літа
У серці моему бринів.

* * *

Намокли сукні оторочені,
Тепленькі кофти на дівчатах.
В колгоспі людям не до спочину:
Ще буряки лежать в кагатах.

Стоять калюжі, наче заводи,
На всіх шляхах, розмитих в сльоту.
Шофери, як завжди, у злагоді,
Кричать, пригадують піхоту.

Тут до соші, а там свистіло блищ,
До цукроварні путь знайома.
Під скати хлопці рвуть тугий спориш,
Намоклу кидають солому.

Вертатимуть назад вибоями
На лан, як до передової,
Шоферів зватимуть героями,
Отож вони й мої герої.

* * *

Поле тремтить в червільковому мареві,
В шумі пшениць, у пташиному свисті.
Пил перегрівся у сонячнім вариві
На колосках, на зів'ялому листі.

Десь за Дніпром, поза білою тучею
Буркає грім дідуганом столітнім.
Може, ударить грозою гримучою,—
Нива запахне замріяним квітнем.

Ось і діждалися! Бризнула зливою
Хмара-водянка, моя мандрівниця,
І заблищали над щедрою нивою
Каплі дощу, наче зерна пшениці.

* * *

Очі закрию — гримоче криця,
Танки, і коні, і кров, і пил...
Ранок заблима — шумить пшениця,
Тріскає грім, і мечем блискавиця
Перерізає навпіл небосхил.

Будуть дощі золоті шуміти,
Пил обмивати за четверо літ.

Клен підставляє під зливу віти,
Яблуня губить засохлий цвіт.

Блиснули в сонці далі прозорі,
Вітер жбурнув за ліси багрянці.
Стихло. І тільки із неба зорі
Житнім снопом обмітають женці.

* * *

Де ми ходили — цвіте ромен,
Теслі співають над свіжим зрубом.
Скільки облич і простих імен
В серці несем, бережем і любим.

Ранок настане, як і тоді,
Десь під Варшавою чи під Осколом.
Сонце прокинеться — тучі руді
Будуть повзти і повзти над полем.

Тільки не встане вогню яса,
Яра пшениця чека обжинку,
Пнеться до сонця поріст вівса,
Кожна билинка і кожна травинка.

Там, де ти падав, окопи рив,
Де біля серця носив патрони,
Бджоли дзвенять над роздоллям нив,
Вечір в медвянистій гречці тоне.

Котиться в небі щасливий грім,
Дощ розшептався у хвилях жита...
Вперше відчув ти, що в серці твоїм
Далеч безкраю можна вмістити.

ОЛЕНЬ

Він вийшов на стежку биту
Води із струмка попить.
На срібних його копитах
Відбилась ясна блакить.

В суворі часи облоги
Привітний для нього ліс.
Він гордо гіллясті роги
В багряний світанок піс.

Копитом порушив спокій
Замріяної води,
Обнюхавши одинокі
Чиїсь на траві сліди.

То, може, його подруга
Блукала у темноті.
Тепер вже не прийде вдруге,
Мисливець їй став на путі.

Тож ніздрі роздув гарячі
І мовчки застиг на мить.
Олень, нам здалося, плаче,
І серце його болить.

Ми довго за ним ходили,
Водив він нас день і ніч,
Та в нас не ставало сили
Здійняти рушниці з пліч.

* * *

На скелі вироста ожина,
Білокопитника пучки.
Струмок, зірвавшись з вершини,
Клекоче, б'ється без упину,
Шука дорогу до ріки.

Ожина спрагло п'є вологу,
Щоб зацвісти в погожі дні
І цвітом вистелить дорогу
Струмку у далі крем'яні.

* * *

В мережаних пасмах туману вставала гора перед нами,
В обвалах й стежках звіриних, в дзюрчанні стрімких
ручаїв.

І далі осінні прозорі, пропахлі гірськими вітрами,
Які прилетіли ізранку здалека, з незнаних країв.

Цвіте подорожник, прибитий дощами на звітреній кручі.
Затоптаний, збитий копитом, полин пересох і зачах.

А далі, на схилах, під хмари ліси розшумілись

дрімучі,—

Ми прагнем туди, в піднебесся. В нас радість палає
в очах.

Тут встати б камінним будовам, як в казці, од краю
до краю,

Отут би гукать паровозам, ходить в електричнім вогні.

Я знаю: здійсняться ще мрія, людина сюди завітає,

Іще відгукнуться луною отут комсомольські пісні.

Прийдуть землекопи засмаглі, вгризеться в граніт
екскаватор,
І, бризнувши іскрами в гори, застогне з натуги метал.
І вистачить сили в людини зрівняти підніжжя покаті,
Щоб ззаду лягла многоверста мережа просмолених
шпал.

Проснеться орел на вершині, на заграву дальню погляне.
Хіба йому знати, що місто в його володіннях зроста?
Гора розпахне свої надра,— багатства копалень незнані,
В низинах, на ораних землях, морями хитнуться жита.

Гора перед нами вставала в тумані, снігу і обвалах
І нас чарувала красою: — Дивися ж на мене, дивись! —
І велич узгір'я майбутня у мареві синім вставала
Такою, як нам захотілось, такою, як встане колись.

* * *

Ми знаємо бою начало,
Важкого походу кінець.
Весна нас в окопах стрічала,
І сипала осінь багрець.

Зима висипала завію,
Путі замітала круті.
Згадаю — і серцем зрадію,
Що ми пронесли свою мрію,
Що ми не зігнулись в житті.

Іще фронтової махорки
На смак не забули бійці,
Ще пил на рудих гімнастърках,
На тілі — поранень рубці.

Ще згаром несе опівночі
З розбитих кварталів, із піль,
А бубон до ранку гримоче
На радостях стріч і весіль.

І юність, в атаках почата,
Неначе вогонь, розцвіта.
Отож у люстерка дівчата
Поглядують так неспроста...

Де слались траншеї й пожежі —
Колише врожаї земля.
Руїни холодні мережа
Стрімких риштувань затуля.

І ми живемо в хвилюванні
(Не в мрії, не в маренні снів),
Коли нам народять кохані
На радість і щастя синів.

Щоб слава веселкою встала
Для нас і для всіх поколінь...
І тут, як у пісні, начало
І прагнень нових, і горінь.

* * *

Ми з тобою знайомі зі школи —
І веселі, й малі, і смішні.
Я й не думав, Олесю, ніколи,
Що прийдеться співати мені

Про неволю твою, про розлуку,
Про далекі дороги й війну,

Тільки знав, що потисну ще руку,
Молоду, загорілу, міцну.

Знав, що стріну тебе, яснооку,
Що побачу тебе наяву,
Що, як пісню, підіймеш високо
Свою славу, живу, трудову.

І минулого згадка тривожна,
Як на тілі рубець, зажива,
І змовчати про тебе не можна,
Найдорожча моя ланкова.

Може, голос приб'ється луною
Без благань, і журби, і жалю...
Де б не був я — ти знай, що з тобою
Я і смуток і радість ділю.

* * *

Покотилася зірка поміж сірими тучами,
Над лісами, над луками, над житами колючими.

У струмочку скупалася, між вусатим ячменем,
Покотилась, ховаючись, долом-гаєм зеленим,

Усміхнулася дівчині — то зірчатко чи щастя?
Чи догнати у полі, чи зустріть її вдасться?

— Що ж ти, дівчино, ходиш слухать шепіт врожаю?
Що згубила ти, дівчино?

— Я ту зірку шукаю.

Де ті лебеді воду шили з ручая,
Де летіли під хмарами білими рано?
Не питаю, не знаю, не відаю я,
Тільки чула душа неспокійна моя:
Вкриють землю тумани.

Надійдуть вони з ночі, холодні, бліді,
По долині, по лугу, по орному полі.
Похитнулись черешні в саду молоді,
Затремтіли дуби при дорозі руді,
Явори ясночолі.

Тільки осінь всміхнулась, зайшовши у двір:
Ні туману, ні бурі не ждіте,— не буде!
Літо бабине в полі зметнула до зір,
Завітала в артіль, до садиб, до комір,
Міддю сипле повсюди.

Виходжа бригадир у поля до стоділ:
— Тут ось буде пшениця, а клин цей — під жито!
Ми колись тут вмирали на згарищах сіл,
Поділяли журбу і турботу навпіл —
Нині все тут обжито.

Буде хлопцям спочинок — гульнуть сіячі,
До світанку хай бубон гримить і рокоче.
Будуть в небі летіть журавлині ключі,
А Олесі присниться весілля вночі
І коханого очі.

Твої літа, як і мої літа,
В бою поземка обмела густа,
Змішала з потом, кров'ю і залізом.
Під Голосіївським шумливим лісом
В Святошині на збитім моріжку
Ми витримали пробу ту важку.

А тобі вже бої — лиш згадки
Про давні тривожні дні.
Нехай там вивчають нащадки,
Як вижили ми в огні.
А в нас тут робота друга,
Така ж дорога, як і та,
Коли ми жили в яругах,
Ішли штурмувать міста.
Весна у охриплі роги
Сурмить на усі краї.
Розбиті в сльоту дороги,
Воронки і ручаї,
Траншеї, розмиті в зливу,
Та птиць голубі ключі...
А ми вже йдемо на ниву,
Колгоспники, орачі.

Твої літа, як і мої літа,
Дзвенять над нами. Сонце зацвіта,
І небо сяє, грозами обмите,
І нива шепче, і з сліда копита,
Розплющене залізом, пророста
Зерно пшениці в полі неспроста.

* * *

Є у любові кінець і начало,
Тільки в моєї нема кінця.
Б'ється, клекоче, життя їй мало,
Жаром пашучим гріє серця.

Я її прошу: — Гори, не гасни,
Цвітом цвіти і грозою шуми,
Так, щоб життя своє труджене, щасне,
Наче буквар, прочитали ми.

Щоб оцінили його достоту,
Пісню зложили дзвінку, як сталь,
Славили друзів своїх роботу,
Що йдуть, безсмертні, у зорну даль.

Ви й не дивуйтесь. Як же нам жити?
Знову родитись і жити знов,
Щоб у гарячій серці вмістити
До Батьківщини палку любов?

* * *

Гроза пройшла стіною сивою,
Хоч хмара впливла мала,
І вже за гомінкою зливою
Дугу веселка підвела,
Вписала в небо позолочену,
Смарагдову, немов живу...

Та злива путь давно накочену
Змочила, ниву ярову
І відкотилась перекатами,
Немов артилерійський грім.

І все. Лиш фарбами багатими
Палає райдуга вгорі.

Я теж хотів би хлинуть зливою,
Щоб землю спражену змочить,
Стоять веселкою над нивою,
Щоб вік співають і вік любить.

* * *

Як гудуть бори
Ранньої пори,
Як дуби шумлять,
Шепче сіножать...

Бо за тими косарями
День виходить на покоси,
Передзвонює піснями,
Обміта з отави роси.

Чи всміхнеться косареві,
Піт з чола змахне рукою,
У хвилини полудневі
Скличе хлопців над рікою,

Пополам розтне хлібину,
Що усохлася од вітру,
Чи, буває, в ту хвилину
Пісеньку згада нехитру...

Це бува в такому ділі,
Хто осудить нас на слові?
А про нього у артілі
Йдуть розмови-перемови.

Кажуть: йшов в одну бригаду,
Інші мовлять: був у другій.
Треті бачили: в сільраду
Скликав хлопців із округи.

Що ходив із косарями,
Що у полі стрів ланкову
Та й пішов над берегами
З нею в далеч, в синь-діброву.

І його до завтра ждати,
Виглядати до світанку,
Десь затримали дівчата
У розмові біля ганку.

І сумують славні друзі:
— Що ж та дівчина лукава? —
І про нього в теплім лузі
До зорі шепочуть трави,

І гудуть бори
Ранньої пори,
І дуби шумлять,
Шепче сіножать...

* * *

Вечір стелеться синь-димком,
Розпина голубу завісу
Понад вибалком, дубняком,
Над зеленою стрічкою лісу,

Синьо котиться на луги,
Де трудилися мої хлоп'ята,

І роса опада навкруги,
Як згаса вогняна загата.

І до славного косаря,
Що вертає з лугів широких,
Посміхнулась перша зоря,
Наче дівчина ясноока.

* * *

Скільки літ нам з тобою жити
І дружити нам скільки літ?
Виростає колuche жито,
Висипає вологий цвіт,

Пахнуть в полі дзвінкі потоки
Чи пшениці, чи ячменів,
Де ходила ти, синьоока,
Де світанок наш пломенів.

Подружилися ми з тобою,
Поріднилися не на жарт.
І, можливо, одного бою
В нас на серці сталевий гарт.

Може, ми вже не тільки друзі,
Може, з ночі тії — рідня?
Тож стрічаєм на виднокрузі,
Ощасливлені, сяйво дня

І живемо диханням днини,
Йдем, як рівні, поміж людьми,
І найкраще в житті людини,
Що зріднитися можем ми.

* * *

Дубовим листом пахнуть мокрі стежки,
На дні в озерах світиться блакить,
Лежать доріг золочені мережки,
Де я ходив, де вік іще ходить.

А буду я отут іти в завію,
В натхненні жить, шукать нових доріг
І принесу додому світлу мрію,
У шибку стукну, стану на поріг.

Я знаю: буде розпитів немало,
Наслухаюсь казок, пісень і див
І пригадаю тих доріг начало,
Де в юності замріяний ходив.

* * *

Встали ранки голубино-білі,
Мерехтять сніжинки, як живі.
Тчуть дівчата килими в артілі,
Килими квітчасто-вогневі.

І під тими добрими руками
У цвіту веселка ожива,
Поле тихо шепче колосками,
В синім лузі хилиться трава.

Від плодів — нагнулись дужі віти,
В зелені лежить моє село...
І здалося: золотисте літо
У кімнату білу увійшло.

Ти летиш, як синя птиця,
Птиця ранньої весни.
Над тобою — цвіт-зірниця,
Під тобою — цвіт-лани.

І від краю і до краю,
Скільки глянеш вдалину,
Хвилі котяться врожаю,
Хилить вітер ярину.

А над ним — дощі ядерні
І хмарини без кінця,
І бринять тужаві зерна —
Колосків тверді серця.

Ти на курс звичайно ляжеш,
Пролетиш над морем піль
І тоді од серця скажеш:
— Добре сіяла артіль.

Пролетиш понад красою,
Повезеш у місто вість,
І не визнаєш: за тобою
Очі стежили чиїсь.

Очі сині, як петлиці,
Що на комірці твоїм,
Очі, схожі на зірниці,
Що у небі голубім.

Я зберу свої думи, як голубів сивих,
Понад містом знайомим, на ораних нивах.
А що перша прилине сюди з-за Дунаю,
А що друга — сестриця — з північного краю,
Молоді та бадьорі!

Що ви бачили, думи, що ви чули в пароді?
Третя б'ється, тріпоче: — Я була аж на Сході.—
А четверта, грозова, встає наді мною:
— Я в атаки ходила в нерівнім двобої
У далекій Корей.

І вони біля мене заворкують, як птиці,
Понад хмарами в небі — як ті блискавиці...
Куль трасуючих, бачу, одсвічують ниті...
Що ж війни палії розкричались, неситі,
До розбою готові?

Голуби мої, думи, не злітайте над мене...
То не крила тріпочуть, а червоні знамена,
І виходять народи, невмолимі й суворі:
— Не гуляти війні, не гриміть на просторі
Над життям і коханням!

Підіймайтесь же, думи, як голуби миру,
Нашу пісню несіть над планетою ширу,
Славте труд Батьківщини, що встає у напрузі,
Підіймайтеся, думи, підіймайтеся, друзі,
Мільйонно над світом!

Не довелось нам в північ вересневу
Писать відозви потай при вогні
І вирушать для боротьби в Женеву,
Як він поїхав,— на літа, не дні.

Не довелось у невідомім краї
Для битв нових відточувать мечі,
Нас не шукали шпики й поліцаї
В революційнім Пітері вночі.

Не довелось нам мандрувати в далі
Крізь морок днів, хурделиці виття
І слухать на Фінляндському вокзалі
Нової ери буряне життя.

Не довелось, бо він за нас немало
І вистраждав, і вистояв в бою,
Щоб ми кайданів на віку не знали,
Щоб партію міцнили ми свою.

Він нас навчив боротися і жити,
Змітатъ з дороги гниль важку і тлінь,
Він нас навчив Вітчизну вік любити,
Нести її в серцях для поколінь.

Він нас назвав з любов'ю — Комунисти!
Тож не страшні дороги нам круті,
І на його життя полум'янисте
Рівняємося ми в своїм житті.

ПАВЛОВІ ТИЧИНІ

Знаю слово, з криці коване
І дзвінке, немов кришталь,
В грізних битвах загартоване,
Що летить, як сонце, в даль.

Чи воно співа сопілкою,
А чи арфою бринить,
У саду квітучім гілкою
Вигинається в блакить.

Між людей його посіяно,
Сила, міць йому дана,
Я прислухаюсь замріяно,
Щоб впізнати його до дна.

Я піти за ним попробую
По гарячому сліду,
Щоб жагу втолить — з жадобою
Я до нього припаду.

Та й побачу: в'ються ворони
В чорнім вихорі доріг,
І на поле непооране
Хлопець впав з коня на сніг.

Та уже леміш поблискує,
Наче місяць-молодик,
Зустрічаюсь з трактористкою:
— Я — Олеся, я — Кулик!

Далі йду — у сонці скверики,
Цвіт колишеться в гаю,
Впізнаю співця Кушнерика,
Петрусенко впізнаю.

А за битвами й пожарами,
В інші дні, в диму важкім,
Прислухалися не даром ми,
Як гримить воно, мов грім,

Над Радянською Вітчизною
Лине в даль, в усі краї...
Ми пишаємось Тичиною,
З нами йшов він у бої.

І дзвенить це слово порану,
І сіяє, мов зоря,
У чужу шотландську сторону
Долітає за моря.

В Ебердіні із робочими
Гомонить, неначе вир,
Що війни повік не хочемо,—
Хай на світі буде мир!

Знаю слово, з криці коване
І дзвінке, немов кришталь,
В грізних битвах загартоване,
Що летить, як сонце, в даль.

Не шука воно обочини,
А з народом вік живе,
Ніби меч — завжди відточене,
Ніби куля — бойове!

СЛОВО ПРО УКРАЇНУ

О, як я тебе кохаю,
Моя Україно мила!
Це ти мені в світ, я знаю,
Дороги ясні відкрила.

Ти мови мене навчила,
Для мене пісень співала,
Зростила могутні крила
І сином своїм назвала.

Дала мені сил багато,
Щоб мужнім я був з тобою,
Годуєш мене, як мати,
І поїш мене водою.

І я тебе підіймаю
На плечах своїх широких,
І славу твою безкраю
Я бачу у жар-потоках,

І стільки у мене сили,
Що землю важку хитаю,
Моя Україно мила,
Мій рідний, широкий краю!

Я вічно трудитись хочу,
У мирі і щасті жити,
Над світом у темні ночі
Кремлівські зірки світити.

А кинеться ворог з люті,
На мене піде війною,—
Я танки, із криці куті,
Поставлю в полях стіною.

А кинеться ворог з неба,
Де виють вітри палючі,—
Я, рідна моя, за тебе
Здійму самольоти в тучі.

А з'явиться ворог в морі,
Де хвилі встають, як гори,—

Я виведу в дні суворі
Свій флот, бойові лінкори.

Бо стільки у мене сили,
Що землю важку хитаю!
Цвіти ж, Україно мила,
Мій рідний радянський краю.

ЛЕГЕНДА

Я знав стародавню легенду,
Покриту столітнім пилом.
В ній дзвонять литаври з бронзи
І молот ковальський б'є.

Я міг би її згадати,
Як син, до землі припасти,
Послухати шум трав'яний
І дзенькіт важких копит,

Знайти у степу дорогу,
Де йшов Сагайдачний з бою,
Де бився Тарас Трясило
І військо виводив Хмель.

Я міг би знайти ту кузню,
Де хлопці списи кували,
Гострили ножами зброю,
Щоб з ворогом стать на бій.

Та поїзд летів, як птиця,
Назустріч новому віку,
І слава нова вставала,
Що в мріях людських жила.

Де вічно гули пороги —
Лягла Дніпрельстану гребля,
І щогли високовольтні
Пішли у донецьку даль.

Де тлів каганець бувало —
Вогні електричні сяють,
І світлом залиті далі,
І в сяйві тече Дніпро.

Де перше кували зброю
Старі козаки-нетяги —
Сьогодні мартени світять
Заводу «Запоріжсталь».

І котяться плавно крани,
Несучи гарячі злитки,
І в ритмі гримоче слябінг —
України нова краса.

І, наче вогнисті змії,
Листи броньової сталі
Свистять на рольгангах довгих,
Ворушаться, мов живі.

І хлопці мої смагляві
«Дубинушку» тут не тягнуть,—
Людського ума величність
Живе в трудових ділах.

Машини усі послухні
Людині, самій людині
В оперативній будці
Над слябінгом угорі.

Я стрів ту людину якось,
І був то звичайний хлопець,

Такий же, як сотні інших,
Як тисячі, як усі.

І тут починалась інша
Легенда, не знана досі,
Найкраща легенда в світі
Про наших простих людей.

І в кожному величнім слові
Дзвеніла любов і гордість
За нашу красу й могутність,
За славу нашу і труд.

Хай спитьса спокійно предкам,
Їх слава жива вовіки,
Та наша над нею встала,
Як сонце після грози.

Світи ж, молода легендо,
Двадцятого віку гордість,
Двадцятого віку слава —
Найкращого із віків.

СТАЛЕВА КНИГА

Кожне слово в тій книзі хотів би я вірно узнати,
Кожен лист я хотів би, неначе буквар, прочитати.

А сталевих листів тих мільйони, чи й більше,— немало!
Кажуть, людство ніколи подібної книги не знало.

В ній листів не зшивають — попробуй-но зшити підняти,
Тріснуть крани підйомні і рейки покорчаться м'яті.

По частинах вантажать її на широкі платформи.
Сто сторінок у пачку лягає — це стало, як норми.

Кожна фарбою пахне і сизою фарбою сяє —
Хто б, здавалось, на світі цю книгу писав і читає?

Бачив я, як писали її, цю величну поему,
На свою, робітничу, так мало оспівану тему.

З криворізьких басейнів для неї привезли зачатки,
Їх звантажили в скіпи меткі і веселі дівчатка.

Домни сяяли ніччю, аж іскор метались хурдиги,
І мартени варили метал для майбутньої книги.

А прокатники звично вогняні листки протягнули
І про себе, й про інших на них написать не забули.

Так писали, як вміли: життям трудовим і ділами,
У цехах широченних на станах, а не за столами.

Впакували її,— свої думи гарячі й крилаті,
І пішла тоді книга по світі широкім гуляти.

На Далекому Сході, в тайзі, на одній корабельні
Хлопці пачку розшили, читають, уважні й ретельні.

Добра слава про неї, як пісня, летить у народі,
Тую книгу читають робочі на автозаводі.

Тракторбудівці з громом сторінки гортають уважні,
І у битві дописують книгу танкісти відважні.

І на сталі карбуються наші імення і дати,
Як ми вмієм трудитись, як вмієм у битві стояти.

А сторінок все більшає, вписаних в книгу єдину,
Кожна з них прославляє величну радянську людину.

Кожна пломенем світить і сяє гарячим промінням,
Нашу славу безсмертну майбутнім несе поколінням...

БАТЬКОВІ

Від кленового порога,
Де спориш та деревій,
Бачу: йдете ви в дорогу,
Батьку мій, хороший мій.

Ще чуприна ваша чорна,
Чорний вус, хода легка,
Ще рука, міцна й проворна,
Прикипа до обушка.

Вугіль вчились ви довбати
В темній шахті, в глибині,
Де на хліб той заробляти
Довелось в далекі дні.

А літа ішли, минали,
Ви ж трудилися, бідар,
Вас в селі інакше звали,
Ніж усіх селян,— шахтар!

Так несли в душі надію
Ту далеку, трудову.
Думалось: розбагатію,
В світі краще заживу,

Допоможу брату вдома,
Куплю хусточку сестрі...

Та й у шахту йшли, відомо,
Від зорі і до зорі.

Як довбали вугіль — чути,
Линув стогін з-під землі.
Де ж ті гроші? Тільки люті
На долонях мозолі.

Знов шляхи стелились гірко,
Ті, що пройдені, старі,
В невідому Білозірку,
В Олександрівськ на Дніпрі.

Знову піт і знов мозолі,
І біди не обійти.
Скільки літ шукали долі —
Не могли її знайти.

Батьку мій, минали роки
З горем, з щастям пополам,
І лягли путі широкі
Як не вам, то хоч синам.

А з синами легше жити,
Молоді вони, як цвіт.
З ними ви йдете творити
Молодий радянський світ.

* * *

Вийду з хати поглянуть, як плине весна,
У цвіту і у листі дзвенить далина.

Глухо Дніпр клекоче в повноводдя своє,
Хвиля, сонцем залита, в землю Хортиці б'є.

Кажуть, тут запорожці у далекі літа
Реготали, писали до султана листа.

— Не здамось, бусурмане, нас попробуй візьми!
Будем землю свою захищати грудьми!

Скільки літ поминуло, прошуміло століть,
І як пам'ятник слави — Запоріжжя стоїть.

Знаєм: хочуть з Америки нас залякать.
Можем гордо і просто на всесвіт сказать:

— Нас нічим не злякаєш, бо й епоха не та,
Ми й в Америку можемо послати листа!

ПЕРША ДЕТАЛЬ

Він так точив ту деталь, що смужка
Поту лягла на лиці,— як міг!
І, наче з паперу, гаряча стружка
Металу упала йому до ніг.

Мелькали в очах коліс повороти,
І шквіви шуміли, немов рої,
А він одірватись не міг від роботи,
Відчувши всю насолоду її.

МІСТ

Хоч розгонисто хвиля біла
В повноводдя Дніпра-ріки,
Підійнявши ферми, мов крила,
Він плечима ліг на бики.

І не зрушиш його в потоках,
Лиш на вітрі гуде завжди
Та по грудях своїх широких
Пропускає всі поїзди.

КЛЕН

Біля самого заводу
Він стоїть, як вартовий,
І в осінню непогоду
Листя губить, молодий.

І здається сталеварам,
Що, крізь мжичку, наче дим,—
Як мартен, він диха жаром —
Листям красно-багряним.

ШЛЯХ

Скільки танки його місили,
І кіннота ішла в юзі,
Він лиш вився на горб похило
І, як дід, сивів в пилюзі.

Роки зникли, як у безодні,
І не мріялося, мабуть,
Що по цьому шляху сьогодні
Металурги у цех ввійдуть.

МІЙ ЖИВИЙ ПРОМЕТЕЙ

Лине березень в даль над моєю землею,
У струмках, наче стрічках, полями клекоче...
Знову бачу тебе, мій живий Прометею,
Як над віком гримить твоє слово пророче.

Я тебе впізнаю, як ідеш на світанні
Над гримучим Дніпром до старого Дунаю,
По биттю твого серця, по щирім диханні,
По любові твоїй до українського краю.

Як у шапці кошлатій ідеш, сивобровий,
Де ходив ти, бувало, в завію і спеку.
І в колишніх степах зеленіють діброви,
Журавлі пролітають на північ далеку.

— Здрастуй, батьку,— вклоняються люди з пошани.
— Здрастуй, рідний Тарасе,— виходять дівчата.
І шумлять зеленавих пшениць океани,
І дзвенить твоя пісня, в неволі почата.

Йдеш ти далі, Тарасе, та й бачиш: канали
У степу потекли гомінкі звідусюди,
І дороги широкі і вільні проклали
Вільні люди навіки, розковані люди.

Одягли вони землю в квітучу обновку,
Насадили садів, поорали толоки.
Ти ідеш з Запоріжжя в знайому Каховку
І не можеш її упізнати за роки.

Задивившись у води блакитно-прозорі,
Мелітополь стоїть біля синього моря,
У вогнях електричних поля неозорі,
Глянеш — серце німіє від щастя, не горя.

І горять вони ясно, як зорі, щоночі,
Перевиті дороги гримочуть мостами...
Так, ти вірив у це, наш великий пророче,
І збулась твоя мрія, збулася з літами.

А тому тебе й бачу живого, в безсмерті,
Як ідеш по Україні,— хода ця столунна,—
Де минулого рани пекучі зітерті
І нового життя кучерявляться вруна.

СУЗІР'Я

Вони пливуть й пливуть нестриманим потоком
Над полем гомінким, понад селом, над током,
Над скиртами пшениць, де молотарки зранку
Гудуть без спочину, де юнки подолянки
Втирають щедрий піт з остюччям із чола,
Хоч день минув давно, хоч ніч уже прийшла.

Приємно пахощами дихати пшениць
І на траві лежати горілиць,
Дивитись в небо й мріяти про світ,
Про щастя праведне, здобуте в битвах літ,
Побачити тоді, як Віз мерехкотить
Чи метеор зірвавсь і до Землі летить,
То — друга зірка вже, туманом оповита.
Чумацький Шлях тече, немов дорога бита,
А далі інших зір незчисленний потік,
Який, мабуть, завжди ти бачив з року в рік.

І думка якось вже тоді приходить вчасно:
Як жить на цій землі під зорями прекрасно,
Під цими зорями, що десь пливуть в імлі,
Зливаючись із тими, що в Кремлі.

ГОРОБИНА

Крізь далеч широку розмаю,
Де ріки, дороги, мости,
Прийшла ти із руського краю,
Щоб в Києві в нас зацвісти.

Рябино моя, горобино,
І листя, як помах крила!
Военна солдатська судьбина
До тебе мене привела.

В окопі, у розпалі бою,
Заривсь я на братній землі,
І кетягів жар наді мною
Світився, мов зорі, в імлі.

Поля у пожарищах тліли,
Йшли полчища з дальніх доріг,
І кулі фашистські свистіли
Між кетягів світлих твоїх.

Світилися далі багрові,
І диму здіймався покров,
І падали краплями крові
Ті бубочки, схожі на кров.

А зараз, неначе невіста,
В намисті, у стрічках простих
У центрі українського міста
Стоїш між каштанів густих.

Ти віттям із ними сплелася
І листом шепочеш дзвінким,
Як в пісні старій, обнялася
Із дубом кремезним, струнким.

Сестрою моєї тополі,
В краю незорім моїм,
Шумиш ти на вольному полі,
Де вітер, і сонце, і грім,

Де в зорях палають світанки
І повінь гудків розлилась...
Де ти, як сестра-росіянка,
Над щастям моїм підвелась.

* * *

Почуттями щирими, любов'ю,
Подвигами і своєю кров'ю,
Як і друзі, як брати мої,
Заслужив я жить в одній сім'ї.

Я горджусь, коли в Москві буваю,
Вічно Україною горджусь,
З радістю у серці об'їжджаю
Край зелено-шумний — Білорусь.

Тут впізнав я воїнську науку,
Тут стояв у грізному бою,
Тут Кастусю Кирієнку руку,
Рідному своєму, подаю.

Йду Кавказом у розквітлі далі,
Де веселі горці у літах,
І завжди Реваза Маргіані
Щирий усміх бачу на вустах.

Піду далі — другом буду гідним
В кожному місті, в кожному селі,

Де б не був я — скрізь у домі ріднім,
Бо живу я на своїй землі.

На землі, яка узята з бою
І яку ми вбрали в пишний цвіт...
Тож горджуся, земле, я тобою,
Братньою, великою, як світ.

* * *

Я думаю, що гірко забувати
Минулі дні, прожиті у вогні,
Коли ти рвався до юхнівської хати
В російській у сердечній стороні.

Гармати били, і снаряди вили,
І ти ішов, не скорений ніким,
І на руках твоїх набрякли жили,
Хоч був ще ти солдатом молодим.

А вже тобі життя нові дороги
Прослало не як скатерть-килимок,—
Війни шляхи лягли тобі під ноги,
І що не крок — то смерть...
Так, що не крок...

А ти пройшов...
І ти пройшов з любов'ю
По тій землі, що змалечку любив,
І ось тепер ідеш по Підмосков'ю
Серед лісів, серед родючих нив.

Ти відчуваєш запах добрий хвої,
Ти чуєш сосен шум у тишині,

Отут, отут твої брати-герої
На смерть стояли у минулі дні.

Сказати — пройшло?
Та серцю не сказати,
Що вас забуто, все давно пройшло...
Нелегко нам, солдатам, пригадати
Усе, що пережите, що було.

Тому нехай шумлять ці сосни знову,
Якби вони уміли говорити,
То я узнав би їх сердечну мову,
Яка в моїй душі давно бринить.

Брини, брини...
А ви шуміть, як море...
Сягайте вдаль, бо меж для вас нема.
Хай буде щастя, де було в нас горе,
Хай квітнуть весни там, де ще зима.

* * *

...Як став солдатом, чоботи мені
Дали такі, що в них я на війні
Ходив як слід по кручах крем'яних,
Ні разу сам не посковзнувся на них.
Я бережу ці чоботи святі:
В житті ще не відгадані путі.

ДО ТУРКМЕНСЬКОГО ПОЕТА РУХІ АЛІЄВА

Може, ти і не ждеш листа у далекім своїм краю,
Тільки я почуттів палких не ховаю і не таю.

Слово рветься з грудей моїх, б'ється крилами, наче птах,
Вилітає, летить в політ, щоб гостити в твоїх степах.

Доля складалась у нас одна, понад нами вона вита,
Не хитрили ми у житті, не втікали в Алма-Ата,

А ішли на святу війну і були, як брати, в бою.
Із Туркменії ти прийшов за Україну битись мою.

Шлях походів нелегким був, і стояла важка пора,
Мов з Мургабу, ти воду пив з річки нашої, із Дніпра.

Шум туркменських густих садів чув ти в дзвоні тому
води,
Бачив персиків злот-плоди і шовковиць рівні ряди,

Бачив гори свої руді, де од сонця горить земля,
І текінських коней баских чув іржання глухе здаля.

На колючий сухий ромен ти хилився вночі спочить,
А здавалось: Мургаб шумить, рівно хвилею плюскотить,

Зорі дивляться з висоти на вчаровану Фірюзу,
Може, матір мою стрічав, може, витер гірку сльозу.

Може, батькові руку вдень потискав край старих воріт
І до серця навіки взяв шум дубових українських віт.

Ти ішов по моїй землі, мій товариш і побратим,
Де над нами в ті дні звисав дим пожарищ крилом
густим.

І як важко було обом, як страждали удвох від ран,
Шепотів я: «Мій рідний край»,— ти ж одне говорив:
«Ватан» *.

І як бачив я рідний дім крізь колюче свистіння куль,
Уявляв ти свій Ашхабад, славну дівчину Аннагюль **.

Так ми разом з тобою йшли за Вітчизну одну свою,
Тож міцніша сталі у нас дружба, скріплена у бою.

Одгриміла глухо війна, грім затих польових гармат,
Здрастуй, здрастуй, мій добрий друг, я до тебе
прийшов, як брат.

Я іду по твоїх містах, із річок твоїх воду п'ю,
Виноградом гінким твоїм свій веселий дім обів'ю,

Закохаюсь, заворожусь у сердечних твоїх піснях,
Бо Москва і тобі, й мені показала єдиний шлях.

Тож і радощі в нас одні, і одна в нас тепер мета.
Я радію, що в тебе сад між сипучих пісків зроста,

Що ізнов зацвіта урюк і бавовни шумлять моря,
Хилить колос важкий ячмінь, шепотить, як зійде зоря,

Що розвалений Ашхабад знов підводить за домом дім,
Що гостить за одним столом в тому домі братам усім.

Я радію, що Копетдаг вишки зводить, що нафта б'є
І состави вночі гудуть, ніби щастя везуть моє.

В тебе ж радість є теж своя, і радієш за мене ти,
Що Вкраїна моя цвіте, що міцніють дружби мости.

* Батьківщина.

** Героїня однойменної поеми Рухі Алієва.

Тож потрібно нам оспівать нашу землю, наш труд,
наш вік,
Молодечий порив сердець, наших справ гомінкий потік,

Трударів дорогих своїх, думи їх і діла в житті,
Наш сьогоднішній світлий день, в комунізм золоті путі,

А найперше — нести, як стяг, тих імення поміж людьми,
Хто щасливими нас зробив, що братами зовемось ми.

* * *

Сиві трави й поруділі,
Що поблякли на морозі,
Млин старий Шаншіашвілі
Встав праворуч по дорозі.

Між крутими валунами
Мчить машина, мов комаха,
Залишилися за нами
Башти древнього Сігнаха.

А дорога — тільки звиви,
Смерть, здається, на укосі,
Може, в нас шофер щасливий,
Що живі ми ще і досі,—

Тільки вітер б'є у груди,
Вітер б'є, як буря літом,
Та колгоспні чесні люди
Зустрічають нас привітом.

Три кілометри останні
Залишилися за схилом,

Ї долина Алазані
Простелилась, ніби килим;

Простелилась в тихій рані,
Де пливуть тумани білі,
Отієї Алазані,
Що вславляв Шаншіашвілі.

Так і встала, ніби в цвіті,
Широченна і привітна,
Для грузинів — краща в світі,
А мені, як другу,— рідна.

ВЕЧІР У ДАВИДА БАКРАДЗЕ

Так завжди бува: за словом слово,
Як ріка бурхлива, полилось,
І в уяві нашій встало знову
Те, чого забуть не довелось.

...Темна ніч, провалля і Карпати,
З трьох сторін — вогонь, трикутний бій,
Ранений води благає: — Брате! —
Стогне, вие лютий буревій.

А грузин Бакрадзе в шинельчині,
З бою взятий, стрілений не раз,
На крутій карпатській верховні
Бойовий виконує наказ.

Мов з граніту тесаний міцного,
Він стоїть несхибно у диму,
Бо Ковпак надіється на нього,
Партизани звірились йому.

Кажуть люди — скрізь про нього чули,
Як стояв він мужньо до кінця.
Сивоброві мовчазні гуцули
Коломийки склали про бійця.

Килимарки, дітям у науку,
Славний килим виткали в ті дні,
А різьбяр на віковічнім буку
Вирізьбив ті очі вогняні,

Риси ті лиця, тверді й одверті,
Мов казав: дивіться, це — солдат!
Так живий ожив він у безсмерті,
Воїн наш, товариш наш і брат.

Все пройшло, минуло, як в тумані,
За вогнем, за болем тисяч ран...
Слухає ту повість Чіковані,
Шлях военний згадує Бажан,

Бій важкий у вогняній завісі,
Ні вперед іти, ні одступать...
І здалося — за вікном в Тбілісі
Молоді смереки шепотять,

Пахне глиця, молода ялиця,
Руки простягають нам дубки...
Щиро обнялись ми, як годиться,
На братерство наше на віки.

Тож в чудесний вечір той з любов'ю
Ми шляхи могли свої згадать,
Бо коли ми поріднилися кров'ю,
То залізом нас не роз'єднать.

ІНДУСИ В МОСКВІ

Вперше бачив я їх на декаді,
На українській декаді в Москві,
Їх обличчя усміхнені, раді,
Їхні очі гарячі, живі.

Танцювали дівчата з Карпаття
І співали пісень, молоді,
А індуси, як друзі чи браття,
Їх од серця вітали тоді.

Що їм бачилось в мить ту,— не знаю:
Чи бенгальські легкі небеса,
Чи індійського дальнього краю
Непідкупна тропічна краса.

Сиві джунглі, неходжені тропи,
І сади, і ночей каламуть,
Де розбійники білі з Європи,
Наче ворони чорні, живуть.

А можливо, їм інша картина
Перед зором вставала в той час,
Як від голоду пухне дитина,—
Все, як є, без чудес і прикрас.

Все, як є... Сиві хижки похилі,
Довгі юрби людей мовчазних,
І майдани, знайомі і милі,
І від голоду вмерлі на них.

Все забрали у Англію дальню,—
Умирати в нужді,— не прожить,
Тільки стогін болюче-прощальний
За чужою кормою летить.

Б'ються хвилі янтарні, прозорі
На широкім просторі морським,
І підводиться Індія в горі,
Наче бранка в полоні чужім.

Непокірна — коритись доволі!
Треба волю здобути в борні,
Розірвати кайдани неволі
І катів спопелити в огні.

Тож боротись пора!
 І в печалі,
Бачу, іскри у зорі блищать.
...Знову оплески линуть у залі,
Знов дівчата ідуть танцювать.

Як це добре, що вільні ми люди,
Що кохаєм Вітчизну свою,
Що на повні, несковані груди
Можем дихати в ріднім краю,

Що подібна, мабуть, до потоку,
Де трембіт голосисто-дзвінких
Лине пісня привільна, широка,
Про яку тільки мріють у них.

Вірю: будуть в житті переміни
І пісні задзвенять їх нові,
Як чудесні пісні України
Задзвеніли у рідній Москві.

«КОЛО»

Три болгарки танцювали «Коло»
В Києві, де вулиці шумливі.
Люди позбиралися навколо,
Люди працьовиті і щасливі.

Три болгарки танцювали «Коло»,
А із ними — наче ті юнаки —
Хлопці українські — три Миколи —
В сорочках, неначе білі маки.

Три болгарки танцювали «Коло»,
Навіть нашим хлопцям стало жарко.
Ах, Миколо, слюсарє Миколо,
Ти такий, немов болгарин Марко!

А дівчата? Що і говорити,
День дзвенить у голубині шати,
Ні, не можна їх не полюбити,
Хоч за те, як вміють танцювати.

А іще — за руки працьовиті,
За серця, що в дружбі знають втіху,
І за очі, смутком оповиті,
Чи за очі з іскорками сміху.

Я стояв, з великою любов'ю
Задивився на картину тую,
Як в гостях у нашім Придніпров'ї
Молода Болгарія танцює.

ЯСИНУВАТА

Хмарка диму лине синювата,
Над копрами в далеч проплива,
І встає в цвіту Ясинувата —
Станція донецька степова.

Пам'ятаєш, як ішли в двобої
До цієї рідної землі,
Линув грім гучний передової
І кричали в небі журавлі?

Пам'ятаєш, шахтарчук вусатий,
П'ять разів поранений в бою,
Вічно щастям на землі багатий,
Землю чорну цілував свою?

Це коли ж було, в якому році,
У яким це незабутнім дні?
А літа летять в своїм потоці
По донецькій вільній стороні.

Поїзди гудуть — Ясинувата...
Ті на захід мчать, а ті — на схід,
І малі замурані хлоп'ята
Ім рукою помахують вслід.

Поїзди гудуть по всім окружжі,
Тільки дим валами устає.
Де ти, мій донецький добрий друже,
Відгукнися, друже, де ти є!

Ось вона, твоя Ясинувата,
Ось перон, сліпучі ліхтарі...
Це, можливо, тут якраз дівчата
Поїзди стрічали на зорі.

Поїзди ішли із-за Дунаю,
З-за Дніпра широкого і Псла...
Може, там й твоя була,— не знаю,
А повірить хочеться: була!

Чепурилась. Хусточка крапчаста,
Голуба, як небо, далина...
Ти поглянув: — Це ж Ясинувата!
Тут живе кохана, тут вона!

А можливо, що такої долі
Не впізнав ти на своїм віку,
Може, десь лежиш один у полі
При німецькім тихім хутірку.

Скільки, скільки тих доріг помірять
Довелось, щоб впасти в лютий вий!..
Тільки я не можу в це повірить,
Вірю в інше, друже: ти живий!

...Хмарка диму лине синювата,
Над копрами в далеч проплива,
І шумить в цвіту Ясинувата —
Станція донецька степова.

ХОХІТВА

С. Воскресенкові

Отож погостили і досить,—
Так мудрість навчає стара.
Господар обідати просить,
А нам у дорогу пора.

Були ми добу тут і другу,
Пора вже, пора від'їжджать,
І хочеться славному другу
Ще слово єдине сказать.

І в слові його оживає
Лугів широченних краса,
Де Рось між каміннями грає
І сиві пливуть небеса.

І все це мов тільки наснилось,—
Тріпоче зелена листва,
В садах молодих загубилось
Маленьке село Хохітва.

Ах, краю, незрівняний краю,
Дороги життя немалі,
Тебе я до смерті кохаю
Таким, як ти є на землі.

Бувайте ж, красуні дівчата,
В хустинках, як цвіт у маю...
І пісня вечірня крилата
Вже проситься в пісню мою.

РОСЬ

Горами, каміннями обставлена,
Гомониш собі в своїм руслі.
Ти нічим, говорять, не прославлена,
Як великі ріки на землі.

Стенька Разін тут не йшов походами,
І не в тім, скажу, твоя вина,

Що не захлинулаєь цими водами
З Персії привезена княжна.

Так воно уже на світі сталося,
Що не тут змагались плотарі,
І човни козацькі не гойдалися,
Як, було, гойдалися на Дніпрі.

Не хвалюєь твоїм квітучим берегом,
Як в Дніпра, де хвиль гінкий потік,
Навіть не зрівнять тебе із Тереком,—
Той уже прославлений навик.

Аж образа, що маленька річечка
В'ється непомітно через гай,
І на карті — ледь примітна стрічечка,
Не така, як Волга чи Дунай.

Ти поглянеш — і душа подавлена:
Де ж ті хвилі й обрії ясні?
А проте — вже іншим ти прославлена
За велінням нашим у ці дні.

Вийду з хати, із кімнати вранці я,
Берегом піду між стиглих трав,
Бачу: піднялась електростанція
Там, де місто древне Богуслав.

Хвилька б'ється — хвиля підіймається,
Замовкає в голубій далі,
І твоя вже сила загоряється
Люстрами в колгоспному селі.

Потім клекотиш між каменюками,
Між дубів і між вербових віт,
Щоб ізнов за корсуньськими луками
Впертися в бетон і у граніт.

І тоді мені подумать радісно,
Як гудуть натягнуті дроти,
Що, можливо, іншим рікам заздрісно,
Що така маленька річка ти,—

Не зовуть ні ясною, ні тихою,
Та й не помічали до пори,—
Ти найперша силою великою
Поїш електричні трактори.

Жебони ж, дзвенні, шуми між нивами,
Річко Рось, у рідній стороні,
Над полями й селами щасливими
Радісно одсвічує у вогні.

* * *

Весна, ізнов іде весна,
Несе цвітінь-оздобу,
Дзвенить вона, бринить вона
У серце хліборобу.

Іще не висохла рілля,
Що вкрита снігом білим,
Та чорногузи вже здаля
Додому залетіли.

Як сотні літ, летять вони
По давньому маршруту,
Летять, летять із далини
На землю незабуту.

І, може, байдуже їм те,
Що ця земля в обнові,

Що в сяйві ламп вона цвіте
В години вечорові.

І тільки видно крил розмах
Над селами й містами,
Де поїзди гудуть в степах,
Де гримотять мостами.

А люди кажуть: — Це весна,
Іде весна, летить красна,
Така красна — як день, ясна,
Понад лугами, нивами,
Іще од снігу сивими,
Де прокладають води путь,
Де перші проліски цвітуть.

КЕПТАРИК

Я приїхав не іздалеку,
Але всім би розказав,
Як на вишитім кептарику
Про людське життя читав.

Тут ось ниточка положена,
Що усіх чарує нас,
Сто разів слізьми зволожена
У страшний минулий час.

В день ясний чи в ніч-підзіроньку
Йшли шляхетські слуги злі,
Щоб забрать овечу шкірянку
За податки у селі.

Долі ще тоді не знаючи,
Лиш прийнявши цей удар,

Мати плакала, благаючи,
Щоб залишили кептар.

Кожушина-безрукавина,
На якій і сльози, й піт,
В хаті-гесанці залишена
Знов мережилась у цвіт.

А в мережках, мов у ятері,
Поміж шовком непротим
Сльози всі старої матері
Заплеклись вогнем живим.

А за тими вже узорами,
Що горять, як золоті,
Освітились далі зорями,
Рідні далі, нам святі.

Заблищав він візерунками
Після материних мук,
Як солдат наш з подарунками
Той кептар прийняв до рук.

От і все, і вірш кінчається,
Треба лиш сказати мені,
Що кептарик зберігається
В підмосковній стороні.

І сіяє він оздобами,
Ніби світиться в огнях,
Як солдат із хліборобами
Йде трудитися в полях.

Каже: — Ходимо не в тузі ми,
Нам хвилинка дорога...
А у свято поміж друзями
Той кептарик надяга.

І в душі солдатській звіреній,
Наче згадка з далини,
Устають шляхи неміряні,
Нелегкі шляхи війни,

Синь Говерли немінливої,
Де почув він спів флюяр,
І лице гуцулки сивої,
Що пошила цей кептар.

* * *

Шуміть, шуміть, ліси в карпатському краї,
Той шум несе для мене сотні дум.
Я на широком, на гуцульському плаї
Послухаю ваш віковичний шум.

Із-під Ворохти в даль піду по схилу,
Де Прут шумить у берегах крутих,
Знайду доріжку, своєму серцю милу,
Поміж лісів високих і струнких.

Заговорю із ними тихо знову,
І відгукнеться бук, немов живий,
І я почую Довбушеву мову,
І голос командирський бойовий.

Почую так, мов розмовляю з вами,
Походу гул і відгомін атак,
Після яких під Довбушевий камінь
Сідав спочити партизан Ковпак.

Почую пісню, що для мене люба,
Яку співають хлопці на зорі,

Твердий, спокійний голос лісоруба,
Легенди незабуті, хоч старі.

І кожна з них по-своєму заграє
І забринить, немов струна, в мені..
Шуміть, шуміть, ліси в карпатському краї,
Шуміть мені в житті моїм і в сні.

* * *

Щоб написати портрет твій — яку знайти палітру?
Твоє лице засмагло од степового вітру,

Твої маленькі руки у мозолях, шершаві,
А я їх цілував би — вони у добрій славі,

Лелів смолисту косу, хустиною не вкриту,
В очах би сяйво бачив, як відблиск антрациту.

Тебе такою знаю, тебе такою бачу,
Як молодість донецьку, тривожну і гарячу.

Полинуть вагонетки вантажені до кліті,
А ти стоїш, радієш, найщасливіша в світі.

Шахтарський вогник блима у сивій тьмі забою,
І хлопці роботящі стають тоді з тобою,

Стають, як добрі друзі, стають, як побратими,
І ти одна, маленька, — немов зоря, між ними.

ЯВІР

Як він любив твоє листя кленчате,
Кору біляву і стан твій стрункий.
Може, казав він: — Товаришу, брате,
Не похилися, бо ти ж — молодий.

Може, тебе обіймав він уночі,
Може, тебе цілував до зорі,
Слухав, як листя поволі тріпоче
В Каневі, там, на високій горі.

Яворе, яворе, впершись у небо,
Дихаєш вічно ти листям живим.
Вмер він, в могилі лежить біля тебе,
Ти ж біля нього стоїш вартовим.

Треба було б, то на місці твому
Став би я тихо, стрункий, як і ти,
Став би, забув про життя і про втому,
Став би, щоб спокій співця берегти.

Став би і слухав биття його крові,
Серця тепло відчував би завжди,
Друзям поетам вдихнув би любові,
Щоб виростили без ворожди,

Щоб народилась в них пісня крилата,
А не базікання, кисле до сліз,
Щоб зустрічали врага-супостата
Битвою лютою, криком заліз,

Щоб не втікали в тили ховраками,
Душу рятуючи вбогу свою,
Щоб із вогнем, із палкими словами
Разом з народом стояли в бою.

Яворе, вийду на кручу високу,
Понад якою сіяє блакить...
Яворе, яворе, дай того соку,
Що у Тараса у серці кипить...

Канів

* * *

Після битв, жорстоких та імлавих,
До землі, бувало, припаду...
У долонях шкарубких, шершавих
Я ріллю розпушував тверду.

Постріли, неначе блискавиці,
Смерті невгамовисте виття,
А в землі тій зернятка пшениці
Про майбутнє свідчили життя.

І цвіли вже яблуні в уяві,
Колоски шептались золоті,
І дівчата лагідні, русяві
Цілувались вперше у житті.

Я ще сам не знав любові трунку,
Що в коханні є снаги напій,
Знав лиш в материнському цілунку
Я одне благословення в бій.

Запаху не чув ще кіс дівочих,
Ніжності їх, теплоти облич,
А уже у днях, в суворих ночах
Чув суремний невмолимий клич.

Я ще стидався взять за руки
Дівчину веселу і просту,
А уже через степи і луки
Міномета ніс важку плиту.

Ніс, бо знав, що треба буде жити,
Щастя будувать в своїм краю,
Ніс, бо знав, що треба захистити
Землю рідну, зоряну мою.

Як же ще ніжніш її назвати,
Як не цим синівським словом: мати?!

* * *

Скільки доріг довелося топтати —
Я вам не можу точно сказати.

Хочу одного в своїм житті:
Жити весь вік у труді, в путі,

Йти, несучи свою радісну ношу,
В літню спекуту, в зимню порошу,

Рватись у простір, горіть, летіти
І, як зірниця, в путі згоріти.

ВЄЛТА

Пам'ятаєш літо? Пам'ятаєш
Трепет щирий молодих сердець?..
Ти для мене Райніса читаєш,
Драму ту, де віє вітерець.

Я уже тоді про тебе нишком,
Щоб не знала, вірша написав...
Велта, Велтинь, дівчино-латишко,
Ще б миліше я тебе назвав.

Пахло сіно скошене зелене,
Світлячки горіли поміж трав,
І була ти Байбою для мене,
Я ж себе за Улдіса вважав.

Ти була така для мене мила,
Наче пісні рідної мотив,
Може, ти мене й не полюбила,
Я ж тебе навіки полюбив,
Як берізку, що при Даугаві
Розпустила віти кучеряві.

Де я не буваю, не мандрую,
Голос твій в дорозі завше чую,
Я про тебе згадку бережу,
Бо любові не знайду межу.

Я й кажу, бо, може, ти сумуєш,
Може, голос дальній мій почувеш,
Незабута Велто, вдалині,
Може, відгукнешся ти мені...

Вже про тебе я пишу не нишком,
Серце б'ється, наче цвіт, буя,
Велтинь, Велтинь, дівчино-латишко,
Ненаглядна радісте моя!

* * *

Буває так: не звіришся в любові,
В душі годуєш, мов змію, нудьгу
І випадково, десь у напівслові,
Відчуєш серця іншого жагу.

Воно заб'ється трепетно, як птиця,
Немов струна стала, забринить,
І тепла іскра, наче блискавиця,
Через живі серця пройде за мить.

Тоді усе... Забудеш все на світі,
Нудьгу свою, і гнів, і самоту,
І двоє серць, коханням обігріті,
Зустрінуться, як птиці на льоту.

* * *

Милий друг мій лежить на рівнині
У могилі холодній, сирій...
Мимоволі пригадую нині
Той далекий і пам'ятний бій.

Пломінь битви змішався з зорею,
Грізним полем котилась луна,
Танки йшли на ворожу траншею,
Де вставала стіна вогняна.

Він зіллявся із тілом гармати,
Піт гарячий котився з чола.
— Уперед!
— Уперед, ми — солдати,
Нам робота на плечі лягла!

Бив прямою наводкою в дзоти,
Тільки фаустпатронник один
Із траншеї на злім повороті
В борт ударив, і, значить,— загин...

Танк горів, тільки іскри летючі
Підіймались, мов чорні рої,
І вогню язики кругойдучі
Сині очі лизали твої.

Ті, що мати дала,— тільки рана,
Ті, що будуть у пам'яті жить,
Ті, які цілувала кохана,
Ті, не можна яких не любить...

Чорна рана і попіл... А далі
Вічна слава і вічне життя...
Я про все пригадав у печалі,
Бо немає тобі вороття.

Тільки інше побачив я нині:
У хлопчиська п'ятнадцяти літ
Сині очі, такі ж таки сині,
Мов у тебе,— як пролісків цвіт.

Чи то справді, чи тільки здається,
Я побачив, як він підійшов,
Що в очах тих — вогонь твого серця.
А у серці — твій гнів і любов.

* * *

Я мріяв весь вік мандрувати
В своїм несходимім краю,
Спокійно легенди читати
Про землю велику свою,

Ділитися щастям, журбою,
Поля прославлять і гаї,
Григорієм Сковородою
Хилитись до лона її.

Та інша судилася доля
Мені й побратимам моїм:
Стояти в бою серед поля,
Де гук мінометів, як грім,

Окопами землю порити,
Щоб потім убрати у цвіт,
Любить її, вічно любити,
Не сотні, а тисячі літ.

Вчить Леніна твори високі,
Знать думи народу живі,
Щоб в душу заходив неспокій,
Як в роки життя фронтіві.

Пишаюсь судьбою такою,
Яка не боїться біди,
Яку не зрівняти з судьбою
Григорія Сковороди!

* * *

Хоч тебе не раз металом били,
Плюндрували у страшнім вогні,
Та нікому не збороти сили,
Що зміцніла в наші славні дні.

Бачу день я твій великий, чистий,
Поїздів швидких гучний потік,

Бачу домен полумінь іскристий,
Чую клекіт повноводих рік.

Устають віків грядущих дати,
До яких іде несхибно світ.
Отака ти славна, що й казати,
Отака міцна, немов граніт.

І коли б на горі, на поталу
Вороги тебе б хотіли взяти —
На землі не вистачить металу,
Щоб радянську землю подолати.

Станемо один біля одного,
Всі народи встануть, як брати,
Бо родились ми, зросли для того,
Щоб тебе любить і берегти.

* * *

Коли уже троянда губить квіти
І вітер гне берізку молоду,--
Всім зрозуміло, що відходить літо,
Що осінь йде вже по його сліду.

А потім?.. Потім вдарить хуртовина,
Мороз в кайдани землю закує...
Як дівчина, ридає тополина,
Що розгубила листячко своє.

Сумує явір, опустивши віти,
Які покриють голубі сніги,
Осики позбиралися, як діти,
Біля старого клена навкруги.

Верба зігнулась, як стара вдовиця,
Бо скоро вітер налетить здаля.
«Со-сон, сон-сон», — нашіптує ялиця,
Калину заховавши під гілля.

Все засмутилось на багристім лузі,
Дощем-сльозами вкрита сіножать,
І тільки дуб у золотій кольчuzі,
Як воїн, вийшов зиму зустрічати.

ДАЙНА

На піщанім ризькім узбережжі
Б'ється море в голубім безмежжі,
Б'ється море, котить білий вал,
Вириває з рук міцних штурвал,
А рибалки тягнуть низом сіті
І, мабуть, найщасливіші в світі,
У роботу радісну й звичайну
Заплели сумну колишню дайну.

Річка хвилю підіймала,
Човник тесаний гойдала,
А в човні тім спозаранку
Віз стрілець красуню бранку,
Віз, хотів зачарувати,
Став до неї промовляти:
«Мілдо, Мілдо, серцю мила,
Чи мене ти полюбила?»
«Ти розбійник ненаситний,
Не мені тебе любити».
«Мілдо, Мілдо, ми з тобою
Попливемо за водою».
«Ти украв мене, поганий,

В мене вдома є коханий».
«Мілдо, кращий я від нього,
Не знайдеш ніде такого».
«Я тебе не хочу знати
І не можу покохати».
«Будеш в мене добре жити,
Королевою ходити».

Річка хвилю підіймала,
Човен тесаний гойдала,
В ньому ж дівчина тужила,
В річки помочі просила.

Море грає, котить хвилі білі,
П'ять рибалок молодих з артілі
Вічну дайну на зорі співають,
Горе Мілди до сердець приймають.

В річки помочі просила:
«Ти зрости у мене крила,
Полечу з човна чужого
До коханого свого».
Річка глухо воркотала,
Крил дівчині не давала.
Знову Мілда голосила:
«Чи тобі, скажи, несила
Повернуть нас проти хвилі,
Де батьки чекають милі?»
Річка глухо воркотала,
Хвиль назад не повертала.
Мілда знову голосила,
В сонця помочі просила:
«Ти погасни мимоволі,
Хай настане ніч у полі,
Я втечу вночі від нього,
Від поганого і злого».

Сонце гріло і сіяло,
Сонце згаснути не бажало.

Плине хвиля гомінка на морі,
В хвилях сонце сяє на просторі,
Чайка крила розправля вихрясті,
П'ять рибалок закидають снасті.

Мілда знову голосила,
Вітра сивого просила:
«Повій, повій в чистім полі,
Над рікою, по роздоллі,
Нехай плач мій чують люди,
Йдуть на поміч звідусюди».
Вітер віяв в чистім полі,
Плач розносив по роздоллі,
Плач рибалки скрізь чували,
У погоню вирушали,
У погоню вирушали,
Дальній човен здоганяли.
«Віддай Мілду, клятий сину,
Віддай Мілду нам, дівчину!»
«Не віддам її нікому.
Повезу до свого дому».
«Для нещастя, для кручини
Не дамо тобі дівчини».
І сказав стрілець потому:
«Не вернутись їй додому,
Доньці в матері єдиній,
Хай потоне в хвилі синій...»
І підняв стрілець дівчину,
Потім кинув у пучину.

На піщанім ризькім узбережжі
Б'ється море в голубім безмежжі.
П'ять рибалок трудяться в засмуті,
Їх серця далекім горем скуті.

ХОРОШЕ, КОЛИ Є В ТЕБЕ ДРУЗІ...

Хороше, коли є в тебе друзі,
Добре вірне відчувать плече.
Хороше, коли у ширім крузі
Лагідна розмова потече.

Глянь в обличчя — всі тобі знайомі,
І від цього добре на душі.
Хороше, коли в твоєму домі
Тільки друзі і товариші.

Можеш їм довірить думу щиру
Про любов, яка тобі дана,
Можеш прочитати їм сатиру,
Можеш чарку випити до дна.

Взнаєш думи їх у чистім зорі,
І не можна їх не полюбить,
Бо вони одверті і суворі,
Тільки правду будуть говорить.

Хто ти є — тобі правдиво скажуть,
Не огудять десь перед людьми,
Помилки твої тобі покажуть,
Мов, рости і будь таким, як ми.

Будь таким — і з щастям, і з журбою,
Май до друзів помисли незлі,
А ростимеш — так вони тобою
Будуть скрізь пишатись на землі.

Але горе, як до твого дому
Ввійде недруг — лютий лиходій.
Буде він хвалить тебе, потому
Лють носити у душі своїй.

І вона не дасть йому заснути,
В чорнім серці заздрість роз'ятрить,
І нема міцніш її отрути,
Навіть друзів може отруїть.

Тільки ти не похились у тузі,
Дужих рук не опускай тоді,
Знай, що тільки ти у тебе друзі,
Хто з тобою в щасті і в біді.

ВІКНО

Невідоме все у цьому домі,
Бо не бачив я його давно,
Вікна тут не всі мені знайомі,
Серед них знайоме лиш одно.

Ось воно палає, мов комета,
Уночі сіяє без кінця...
Часто бачив я у нім поета —
Хитрого маленького співця.

Не поет, сказати би, просто нуда,
Світ йому здавався, як в диму.
Поетична заздрісна облуда
Серце задурманила йому.

Він колись любив і ненавидів,
Все писав про бур'янець між нив,
Ні одної книжки ще не видав,
Але між маститими ходив,

Розбиравсь на їх чудових звичках,
Виливав їм всі свої жалі,

Присягавсь у віршиках-водичках
Про любов до рідної землі.

А прийшла війна найгрозовіша,
Небокрай пожарами загув,—
Він забув, про що писав раніше,
І у тил, в Алма-Ата, чкурнув.

Я не знаю, що у ранній рані
Він робив там, що він помишляв,
Може, відпочивши на баштані,
Про любов під соняхом писав...

Я не знаю... Тільки знаю добре,
Як гриміла бою далinna,
Артвогонь тоді мій друг хоробрий
Направляв з цього ж таки вікна.

Він радів, що попадання вдалі,
Що снаряд в квадрат потрібний ліг,
І такі з вікна він бачив далі,
Що поетик уявить не міг.

Здрастуй же, вікно, скажи, кому ти
Світиш зараз у часи нічні?
Жду одвіту я, а може бути —
Друг мій там сидить у тишині.

І книжки гортає не годину,
Молодий, як мовлять, до пуття,
Що готовий за свою отчину
Вийнять серце і віддать життя.

Він росте, шукає в праці злету,
Любить все нове, передове,
І не заздрить він тому поету,
Що тепер в столиці знов живе,

Пише знов свої предовгі вірші,
А про них потрібно ще сказати,
Що вони все гірші та все гірші,
Краще б їх і зовсім не писати.

Що ж, працюю, мій добрий друже, вчися,
Будь щасливим в рідному краю
І на вільний, славний світ дивися
З висоти, що захистив в бою.

ОДНОМУ КРИТИКУ

Ти сам колись — о гріх людини! —
У довоєнні давні дні
Писав октави і терцини,
Про посівну складав пісні.

Ти думав — світ нам відкриваєш,
Коли розказуєш про те,
Що ти сівбу осінню знаєш
І знаєш, як овес росте.

Чи те, що в полі сіють просо,
Що влітку сонечко пече,
Що дощик бризка на покоси
І що струмок завжди тече.

А це ж відомо нам без тебе,
Ми розберемось у вівсі,
І вже давно нема потреби
Писати про те, що знають всі.

Тобі ж схотілось іншим стати
І на рецензіях рвонуть.

Ти думав — в критиці цитати
Беззаперечні вже, мабуть.

Цитуй цитати, дні і дати,
Цитуй рядки, підводь слова,
Хоч і найменших поучати
Твоя не може голова.

Ти знаєш, мов, що віршам треба,
Який сюжет, і риму, й план,
Хоч початківець проти тебе
Не просто велетень — титан.

Ну, що ж тобі сказати, мій друже?
Ну, хто ж такий ти, накінець?
Тобі до лірики байдуже,
Не критик ти і не співець.

Дивуюсь, як ти міг здобути
Квиток у Спілку й стільки прав...
Не знаю, ким би міг ти бути,
А ти, бач, в критики попав!

ДРУГОВІ, ЩО РАДІЄ МОЇМ НЕВДАЧАМ

Скільки літ минуло вже, відколи
Ти зайшов у мій привітний дім,
Але слова радості ніколи
Я не чув у голосі твоїм.

Не радів ти, як мені, бувало,
Щастячко мале перепадало,
Тільки посміхався жартома:

Знаємо, яке у тебе щастя,
Досягнути іншого не вдасться,
І дороги уперед нема.

І коли ішов часом я далі,
Хоч би крок зробивши по путі,
Ти ховав свої глухі печалі,
Був ще наче кращим у житті.

І завжди, коли ходив я в горі,
Дні переживав свої трудні,
Ти в цей час у недругівським хорі
Першим горе сповіщав мені.

Сповіщав і радувався, що знаю
Лихо невідступне я своє.
Ти радів тоді цьому без краю,—
Бог з тобою, будь таким, як є.

Я не знав, чого тобі ще треба,
Лиш благав, просив: допоможи!
На п'ять літ молодший я від тебе,
Що ж від мене хочеш ти, скажи?

Чим тебе окривдив у житті я,
Чим я завинив,— признайся ж ти?
Я не Прометей і не месія,
Йшов, як міг, і далі буду йти.

Йшов і йду, бо є ще в мене друзі,
Можеш сам поглянути навкруг,
І не похилиюсь ніколи в тузі,
Що один мене залишив друг.

Не захнучу, як школяр маленький,
Затамую горе і любов,—

Був мій друг характером слабенкий,
Іншою дорогою пішов.

Був, пішов, не дай бог, як спіткнеться
На шляху, як на слизькім льоду.

Та й тоді, як тільки доведеться,
Я його на ноги підведу.

* * *

Ізнову старими дубами
Століття діброва шумить...
Іду, під моїми ногами
Обірваний лист шелестить.

Я листя оце пам'ятаю,
Як рік той в грозі і вогні,
Коли із фашистського краю
Лиш смертю грозили мені.

Ішов я тоді між дубами,
Вклонявся і радувавсь їм,
Хоча «месершміти» над нами
Зривались у реві страшнім.

Ярились громи-блискавиці,
Встилалися димом ліски,
І ворог носив у петлиці
Золочені з дуба листки.

Не золотом крашені — кров'ю
Братів моїх милих, сестер,
Яких з молодого любов'ю
Згадати я хочу тепер...

Нема їх...
А листя дубове
Шумить під ногами, шумить,
І в серці минуле грозове
Не може замовкнуть й на мить.

Ось рідні ліси й перевали,
Де грізні пройшли ми бої.
Ось звідси «катюші» стріляли,
Тут листям дубовим встеляли
Солдати постелі свої,
Несли наше щастя, надію
Крізь ревище битви і дим...

Погляну на листя, помрію,
Промовлю дубам, як живим,
Що десь у пустелях, яругах,
Що десь в казахстанському краю
Рідня їх шумить в лісосмугах
На щастя, на радість мою.

І я оце листя дубове,
Прив'ялене, ніжне, шовкове,
В осіннім багрянім бору
На згадку у книжку беру,

Щоб потім згадати пожежі
І тишу лісів і яруг,
Побачить поля у безмежжі,
Шеренги струнки лісосмуг.

Усе те величне й чудове,
Що зветься: діброви й гаї,
Де листя широке дубове
Лягає під ноги мої.

І хай по нім ходять хлоп'ята,
У перший збираючись клас,
Хай щастя товариша, брата
Хвилює по-справжньому нас.

Дубами обсадимо школи,
Щоб сонцем цвіла далина.
Та ми не дозволим ніколи,
Щоб знову гриміла війна,
Щоб знову чужі генерали
Це листя в петлиці вплітали.

ЛЕНІН ЧИТАЄ «КОБЗАРЯ»

Заборона вшанування Шевченка була таким чудовим, прекрасним, на рідкість щасливим і вдалим заходом з точки зору агітації проти уряду, що кращої агітації і уявити собі не можна.

В. І. Ленін

Весна прийшла в своїм убранні,
Як в різні роки і віки...
Іще мороз був на світанні,
А зараз — глянь: течуть струмки.
Вони дзвенять за темним бором,
За горизонтом неозорим,
В старих, розквашених полях
Собі торують дальній шлях,
Щоб потім вилитись у ріки
І в сине море потекти...
...Ілліч підвівсь: — Ну, що ж, вовіки
Ми не покоримось, брати!
Боротись будем, будем жити,

Бо бачим всі мету ясну,
І нас у леті не спинити,
Як не спинити цю весну!..—
Він до вікна пройшовсь.
Легенька
Пливла хмаринка в сизу даль.
— Знов заборонено Шевченка
Для всіх народів!..—
І печаль,
І гнів, і мужність в мудрім зорі
Засяли спалахом вогнів.
— Ми у думках своїх прозори:
Не похитнути трударів.—
І посміхнувся:
— Це ж добре, друзі!
У цей страшний, суворий час
Ми можем лиш радіть послўзі,
Яку царат зробив для нас...
Заборонили... Що ж із того?
Україна встане у вогні! —
І віра в це у серці в нього
Бринить, як месницькі пісні.
І він, Іллїч, у ту хвилину,
Щоб передати серця жар,
Бере заношену книжину —
Старий Шевченковий «Кобзар».
І у його братерській мові
Встають у гніві і любові
Обдерті наймити в нужді,
Що не скорилися біді.
І устають в широкім краю
Голодні села і міста,
Де у людських серцях без краю
Клекоче ненависть і мста.
Лежать невільницькі дороги,
Поля, степи і перелоги.

І вже дзвенить могутнє слово,
Що ці степи ще оживуть,
Як люди встануть і окови
Свого рабства розірвуть.
Лягає їм новітня путь,
У боротьбі вони зметуть
Ті, людством прокляті, палати
У петроградській сивій млі,
«А буде син, і буде мати,
І будуть люди на землі».

ПРО ЛЕНІНА

I

Слава тому ранкові і дневі,
Що вбирали землю в пишний цвіт,
Як уперше очі Іллічеві
Соколино глянули на світ.

Сине небо і широкі ріки
Погляд той відчули на собі
І сказали:

— Житиме вовіки,
Все здолає в грізній боротьбі.

Не страшні ніякі перепони,
Переборе горе і жалі.
Це життя — історії закони,
Це — майбутнє нашої землі.

Так сказали...
Так воно і сталось.
В боротьбі залізній, у вогні

Все старе, відмерле захиталось,
Що здавалось кріпшим од броні.

Пам'ятає Пітер канонаду,
Пам'ятає Київ битви грім,
Як ішли ми за Радянську владу
На чолі із Леніним своїм.

...Ми стрічаєм вечори квітневі,
Дерева вберуться скоро в цвіт.
Слава ж тому ранкові і дневі,
Що родили Ілліча на світ!

II

— Чим пахне хліб?
Ану, скажи, маленька! —
І він бере окраець глевтяка,
Кладе на стіл, неначе дар, легенько,
Голівку гладить з ніжністю рука.
Дівча сидить, в куток забившись тихо:
Який же дядя добрий — хліб дає!

...Ще по країні бродить чорне лихо,
Ще ворог із гармат у груди б'є,
Жорстокий голод зводить жовті руки
На безкінечнім просторі землі,
Над рідним полем в'ються чорні круки,
І крик їх тане у заволзькій млі.

Та влада — наша,
Наше і майбутнє,
Здобуде за багато сотень літ.
Ми ще зведемось, горді і могутні,
Щоб похитнути зловорожий світ!

— Чим пахне хліб? —
І відчува сирітка,

Як ніжно дзвонить на вітрах стебло,
Коли дощів червнева тепла сітка
Лягає їй на молоде чоло.

Дзвенять струмки...
Яка ж вода пахуча,
Яка весела райдуга і туча,
Що піднялись край неба на зорі,
Як пахне чорнозем об цій порі!

— Чим пахне хліб? —
У гомінких степах
Цей кусень хліба житнього пропах
Ромашкою, що вкралась між полями,
Людським гарячим потом,
Мозолями.

— Іж, дівчино! —
І це вже більш од свята,
Коли вона поволі край стола
У вихудлі маленькі рученята
Пайок вождевий боязко взяла.

А він стояв...
Очей живі іскринки
Світились радо, начебто казав:
«Хоч сам голодний — та віддав шкуринку,
Сирітку хоч одну нагодував!»

МАРЕВО

Не раз, не раз в одій страшній пустелі
Водив туркмен великі каравани,
Привозячи за сотні верст від дому
На станцію бавовник, і, звичайно,

Вертався назад шляхами віковими,
Погойдуючись на горбі кошлатім.
Він знав усі шляхи і всі доріжки,
Він не блукав, коли, бувало, буря
Все засипала тим піском проклятим,
Який дихнути не дає, скрипучий,
Лютує, рветься, валить з ніг і вие,
Мов тисячі шакалів голоднющих,
Мов тисячі вовків ненаситимих,
Що жертву чують, а не можуть взяти.

Він знав пустелю, а проте нерідко,
Коли стояла нестерпима спека,
Коли усе довкола завмирало,
Коли столітній саксаул од сонця
Тріщав і ник, немов огнем палимий,—
Тоді з'являлось марево над краєм
Пісків безмежних, гребенів барханів,
Які зникали десь за горизонтом,
Враз поставав оазис у деревах
Струнких, неначе сосни в нашім краї,
Яких туркмен в своїм житті не бачив.
Від них лягали широченні тіні,
А там — вода... Вода, як чисте золото!
О, як вона дзвенить! Дзвінкiш дутара!
Яка вона приваблива й холодна,
Яка ж вона прозора — ніби небо!

І той туркмен, що добре знав пустелю,
Де на путі оазисів немає,
Уже гадав, що, мабуть, заблуdivся,
Шукав шляху, шукав, та не знаходив,
Верблюди тільки падали з утоми.
Тоді єдиний залишався вихід —
Йти на оазис, і самі верблюди
Туди неслись, гойдаючи запаси

У бурдюках прокислої води.
І вже людина вірила, що справді
Не марево в пустелі, а оазис,
Своїх верблюдів тільки підганяла
Назустріч щастю й доброму спочинку.
Але оазис мерк і віддалявся
Все далі й далі, як незнана зваба,
Зникав за видноколом і пісками.

Обманутий туркмен на землю падав,
Ридаючи, немов мала дитина.
Він цілував натомлених верблюдів,
Надіючись, що лиш вони врятують.
Він кляв, як міг, те марево далеке,
Цю спеку, цю пустелю несходиму,
Хоч це була його, його земля...
...Я розумію щастя те і радість,
Коли туркмен побачив на просторі
Незнане сине марево і вперше,
Ним не обманутий, в тверді долоні
З каналу зачерпнув собі води...

Я розумію це велике щастя!

ЛЕГЕНДА ПРО ОЗЕРО

Коли сідало сонце за вершини
Далеких гір, у синяву повитих,
І стомлені рибалки повертались
З уловом риби — в цей вечірній час
Точилися на березі розмови,
Палало ватрище і клекотіла юшка
В задимлених рибальських казанах.

Було рибалкам весело і легко,
Бо кожен знав, що скінчена робота,
Що він зробив добро для свого краю,
Що він привіз своєму народу їжу...
І кожен був тоді уже поетом
І мрійником казковим, для якого
Усе на світі — мрійне і чудесне...
І кожен поспішав розповісти
Яку-небудь історію дотепну,
Хай вигадану навіть,— все одно...
Лиш тільки б друзі слухали уважно.

І ось тоді старий киргиз поважно,
Як це, можливо, личить для шаноби,
Почав розповідати побратимам
Легенду цю про озеро гаряче,
Про Іссик-Куль.

...У сиву давнину
Серед вершин, увінчаних снігами,
Стояло місто. Тисячі будинків,
Збудованих з найкращого граніту,
Прикрашені залізними шпилями,
Великими державними гербами,
Де простяглись майдани широченні
І вулиці звивалися зміїсто...
Таким було те невідоме місто,
Прославлене в легендах і піснях
Серед народів сивого Тянь-Шаню.

До того міста йшли зі всього світу —
З Аравії, з великого Китаю,
Із Індії і навіть із Європи —
Купці й мандрівники. Тих караванів
Ніхто не міг злічити...

В позолоті
Здіймались арки на міських майданах,

Як символ непідлеглості й багатства.
Хто був царем там — давня таємниця.
А може, там і не було царя,
І волелюбні люди вік не знали
Ні злигоднів, ні сліз, ані кайданів.

Але недовго щастя гостювало,
В грозову ніч важкого землетрусу,
Коли в пропасниці дрижали гори
І блискавки розкраювали небо,
І грім гримів, заглушуючи гуркіт
Каміння, що валилося з вершин,—
В ту ніч славетне місто затремтіло
Від небувалих поштовхів підземних
І стало осідати. З гір найближчих
На вулиці, на гомінкі майдани
Води потоки хлинули, і люди,
Стихії посилаючи прокляття,
Просили порятунку. Та даремно!
Вода шуміла, підіймалась вище —
І затопила місто...

Ще відомо,
Що в тих людей серця були гарячі
І прагнули до щастя. А тому
У озері вода не замерзає,
І озеро це зветься Іссик-Куль,
Що значить — Тепле озеро...

Хотів би
Я також серце полум'яне мати,
Щоб зігрівать своїм гарячим словом
На протязі віків серця остиглі,
Як люди ті, що озеро зігріли
Гарячими своїми почуттями,
І підіймать, і кликають добрих друзів
Любити труд, синів ростить і жити.

ПОСВІДКА

Є багато легенд, і одну з них я знаю,
Ніби землю на плечах тримають кити,
Нашу землю важку, у цвіту і розмаю,
І гойдають її, наче ріки плоти.

Дід мій вірив у це. Та шляхами крутими
Півземлі я пройшов на великій війні,
А китів не побачив. Мої побратими,
Я упевнений, всюди повірять мені.

Але інше впізнав. За важкою війною
Ми вернулись додому, бійці молоді,
Я у шахту спустивсь, до крутого забою,
Де зростають мої побратими в труді.

Я впізнав їх усіх, і якщо нагадає
Про китів мені хтось небиліці старі,
Я йому відповім:

— Це неправда, я знаю:
Землю держать на плечах своїх шахтарі!

* * *

Світи мені вогнем в обличчя,
Палай, як доменні вогні,
А даль мене в майбутнє кличе,
Не давши спокою мені!

Чому в наш час зовеш мене ти,
Чому хвилююся без меж?
Не сколихну один планету,
Героєм сам не стану теж.

А день пливе над териконом
Невпинним гомоном доріг,
І ненаписаним законом
Мій день вперед, вперед проліг.

І світить знов огонь в обличчя,
Лягає спрага на устах,
І знов мене майбутнє кличе,
Куди я рвусь, неначе птах.

* * *

Захід сонця... Чому ти не можеш,
Як ранкова зоря, одцвісти?
Вічно серце мені розтривожиш —
Хто ж бо винен — чи я, а чи ти?

Я не хочу тепер догоріти,
Є доріг у житті широта,
І цвітуть ще трояндові квіти
Біля добрих шляхів неспроста.

Я пройду ще своїми полями,
Пригадаю ще юність свою,
Чорну ніч розбуджу солов'ями,
Свіжим соком усіх напою.

Веселіться... Ще сонця багато,
Ще в житті не одна благодать,
І найбільше для мене є свято —
На світанку зорю зустрічать.

ЛІТО

Одшуміла дощами
Молодиста весна.
Літо ходить полями,
Урожай нагіна,

Перепілок виводить
У густі ячмені,
Над лугами проходить,
Що стоять запашні.

Красить вишні і сливи
На гілках налива,
В хмарах просячи зливи,
Зве людей на жнива.

В польовому узорі,
Як живе, розцвіта,
Розсіваючи зорі
На веселі літа.

Ой ти, літечко-літо,
Червень сонцем пропах.
Ти лягло самоцвітом
На дорогах-стежках.

Ти дало оці ночі,
Людям щастя дало,
А у коси дівочі
Колоски заплело.

ПОНАД ЛУГОМ

Понад лугом йшли ми зранку,
Йшли, у далеч задивлялись,
Де у літньому серпанку
Ниви льону колихались.

Вже цвіли поля узлісні,
Вітеречко мчав легенький,
І почули ми із пісні:
«Брала дівка льон дрібненький...»

Стрепенувся я, мов птиця,
Забринів в душі струною:
Це ж та пісня-чарівниця,
Що живе давно зі мною.

Пісне, пісне в ріднім полі,
На широкому роздоллі!
Хто мотив твій голубиний
Так виводить край долини?

Зашептала щось тополя,
Що стояла серед поля.
Прощумів щось кущ калини,
Що підвівся край долини,
Щось гукнула перепілка,

Продзвеніла ніжно бджілка.
Вітерець гойдає хмарку,
Урожаї гне побіжно...
І зустрів я ту льонарку,
Що про льон співала ніжно.

Став, дивлюсь...
Чи, може, мову
В мене раптом відібрало,
Що якраз в ту мить чудову
Слів живих забракувало?

— Ви співали?
— Я співала...—
Зашарілась, наче квітка.
І ласкава, як лелітка,
Лагідно ім'я назвала...

ЗА ДЕСНОЮ, ЗА ЯСНОЮ...

За Десною,
За ясною,
За широкою
Зустрічався я з тобою,
Чорноокою.
Ми ходили,
Ми бродили
Між покосами,
Чарувався личком милим
Та ще й косами.
Ми з тобою в ті хвилини
Обіймалися,
Ми тоді біля кални
Цілувалися.
За Десною,
За ясною,
За широкою
Покохались ми з тобою,
Чорноокою.

* * *

Росяними травами піду я
Через вечорову сіножать.
Буду знов сьогодні у саду я
Дівчину кохану зустрічатъ.

Знаю, що у кожному нашім слові,
В стисках рук, у погляді живім
Теплий жар палатиме любові,
Що приніс у серці я своїм.

У душі загоїш давню рану
Від одної думки лиш про те,
Що ідеш стрічать свою кохану,
Що крилата молодість цвіте.

* * *

Чого мені ще треба,
Як даль цвіте без краю?
Іду я біля тебе
Між стиглого врожаю.

Летять хмарки легенькі,
Волошка ніжно квітне,
І ти така маленька,
І ти така привітна.

Ступають тихо ніжки,
У небі жайвір грає,
Лягає в даль доріжка —
В мое життя лягає.

* * *

Де були траншеї та окопи —
Підвелись гречок родючих копи.

Зупинись, прислухайся на мить,
Як навколо листя шелестить,

Як тривожно в цю осінню пору
Дятел на сосні довбає кору.

— Тук-тук-тук! — і звук летить далеко,
Доганяє у путі лелеку.

Я люблю осінню даль тривожну,
Кожен звук цей і стеблину кожну.

А якщо спитать мене: чому?
Відповім товаришу своєму,

Що вона, мов казка чарівнича,
Спогадом у дальні весни кличе,

Ще й до того, в нас говорять люди,
Як сумуєш — значить, радість буде.

Може, й тут, в осінні ці години,
Я знайду поезії зернини.

* * *

Осене, добре, що ти прийшла,
Золотом, шовком шляхи замела,
Бабине літо пустила в поля,
Бабине літо — в поля.

Осене, допоможи, підвези.
Бачиш — од хліба скриплять аж вози,
Зерна янтарні на сонці блищать,
Зерна янтарні блищать.

Осене, чуєш? Бубни здаля:
То у колгоспах ідуть весілля,

Женяться друзі веселі мої,
Друзі веселі мої.

Вийду у танець і я мимохить,
Буду із ними співать і радить,
Слухати буду я пісню веселу,
Слухати пісню веселу.

Чуєш, як той гармоніст виграва?
Може, в тій пісні мої є слова.
Буду тоді я навіки щасливим.
Буду навіки щасливим.

* * *

Пливе туман просторами,
Поміж лісами й горами,
Пливе в полях, де гаєві,
Зеленому розмаєві,
Шуміть, шуміть.

По травах, що зарошені,
По тих, що тільки скошені,
Ми їдемо, обнявшись
Або за руки взявшись,
В поля, в поля.

Пливе туман долиною,
І з кожною хвилиною
Частіше серце стукає,
Старі шляхи відшукує,
Де ми були.

Це ж тут ми зустрічалися,
За руки вперше бралися,

Тут ми ділились мріями,
Великими надіями
На все життя.

Пливе туман просторами,
Полями неозорими,
Де ми йдемо радіючи,
Як в пісні, не старіючи,
Все молоді.

* * *

Землі моєї зеленої хвилі
Пливуть, пливуть, як смарагдовий дим.
Ви серцеві моєму завше милі
Своїм диханням вічно молодим!

Навійте пісню смутком — що ж — буває,
Вона, як пtiця, зірветься в блакить,
І в душу щастя увійде безкрає,
Трембітами над світом прогримить.

Іду в поля чи на широкі луки,
Де кожен клаптик в сонці розмаїт.
Після турбот своїх, після розлуки
До вас я лину, в свій дитячий світ.

Якби ж то все згадать... Якби згадати
Ті давні дні, ті незабутні дати,
Гречані копи ввечері в полях,
Де довелось малому мандрувати,
Торуючи в житті свій перший шлях.

А вже пейзаж не той... І я радію
За просторінь колгоспних щедрих нив,

Проношу в серці радісну надію,
Яку колись, ще хлопчиком, носив.

І люди, і лани мені ці милі,
Бо день іде з прийдешнім дорогим...

Землі моєї зеленаві хвилі,
Пливіть, плівіть, як смарагдовий дим!

В КРИМ ПО СІЛЬ...

Мій батько в Крим ходив, возив волами сіль.
Вертався стомлений, недужий ізвідтіль,
Терпів грязюку й дощ, терпів страшну жароту,
Немало виливши в путі і крові, й поту.

І все ж таки тоді, узнавши ці шляхи,
Раділи ми в селі — маленькі дітлахи.

І солі крихітку святенно брала мати,
Щоб, варячи куліш нам, приправляти,
Сусідці дати на борщ — хай буде щастя їй,
Нехай синів ростить у радості своїй.

Та йшли за роком рік, були і щастя, й болі
(Було і першого, і другого доволі),
Коли у битвах двох великих армій
На Перекопському, на важкім плацдармі
Нам довелось хлебнуть води і солі.

Цю сіль, що золота дорожча у сто крат,
Я проклинав і проклинав мій брат,
Але ми йшли по ній, вперед все рвались ми,
Хоч сіль скрипіла в нас під чобітьми.

Ми йшли на штурм, вперед, на недругівські ніші,
Хоч кулі з них — від солі солоніші —
І падали серед болотних піль...

Така була колись ти, кримська сіль!..

ЗВЕРНЕННЯ ДО МОРЯ

Сріберним вогнем ляга на душу
Море це у клекоті валів,
Тож і я сказать про нього мушу
Хоч би двоє найдорожчих слів.

Ось воно — кипуче і безкрає,
То у сонці, то у сизій млі,
Океанські кораблі гойдає,
Б'є у груди рідної землі.

Ось воно — у оксамитній піні,
В супокої, в грізнім клекотінні,
В синіх бризках, наче у диму...
Так, це Пушкін в творчому горінні
Справедливо шану склав йому.

І воно цвіло у добрім зорі,
Серце оп'яняло, як вино.
Широта душі і простір моря
Недарма зливаються в одно.

А якщо обох їх порівняти —
Море й душу — з гордістю скажу,
Що буває море мілкуватим,
А душі не виявиш межю.

ТЮРЕМНИЙ СОНЕТ

Се дім плачу і смутку...

І в а н Ф р а н к о

У дім плачу, в дім горя і зневаги
Ввійшов він мовчки, велетень Карпат,
І знову світло полилось з-за ґрат
На горде чоло, сповнене відваги.

Він за життя зазнав немало втрат,
Але найбільше зворушило душу,
Коли сказав німотний в'язень: «Мушу
Твоєї допомоги ждати, брат!»

І сам відчув, що він іще не скутий,
Іще в житті ніким не позабутий,
Що є ще друзі, є ще і рідня.

Він закричав: «Іване, знаєш, де ти?»
І перші горді із тюрми сонети
Послав, немов майбутній промінь дня.

БАГДАДСЬКИЙ ЗЛОДЮГА

Він бачив фонтани нафти, прокинувшись в ранній рані,
Він бачив дороги дальні, ще живши в заокеанні.

Він снів про нові прибутки на Сході, йому не близьким,
Щоб йти по шляху своєму чи слизьким, а чи не слизьким.

І ось він уже в Багдаді. Розмови і стрічі, стрічі...
Уміє він торгуватись — дурив же людей не двічі.

Чому ж бо не обдурити якогось іще араба?
Араб ще не знає, хто він — чи друг, чи простий нахаба.

В араба є нафта? Добре! Ця нафта вже не для нього.
За нею в Багдад приїхав і трудиться тут для цього.

Нічого, що інший клімат, що палить жорстоко спека.
Нічого, що Міссісіпі від нього тепер далеко.

Мета є завжди метою, а це ж бо заради неї
Усі конкуренти стануть не більше, як ті пігмеї.

«Стандарт Ойл» тепер багата, на гроші не поскупиться,
А нафтою, як водою, можливість є тут залитися.

Будинки ростуть широкі, лягають нові дороги,
І вишки встають нафтові на фоні хатин убогих.

Араби, ви знали ярма?

І люди говорять: — Знали,
Та ярем таких важких ще в житті ми не відчували.

Араби, ви знали горе?

— Усяке в житті бувало,
Та горя іще такого ніяке життя не знало.

Араби, ви знали лихо?

— Про це говорили стиха,
Та світ ще, мабуть, не бачив такого, як в нас тут, лиха.

Араби, чому ж скорились? Можливо, нестача зброї?
— Є зброя у нас дамаська, є воїни і герої,

Та продані ми, нещасні, за долари і за фунти.
Не ми тут рішаєм долю, а ті, що в їх морди плюньте.

Злодюга з-за океання, якому земля не рада,
Розбійником став великим і злодієм став Багдада.

Він вас обікрав сьогодні, а завтра вкраде ще більше.
Чому ж ви, хороші браття, не знали його раніше?

Ви дивитесь гірко й смутно. Він дивиться веселіше.
А ви б, молоді й гарячі, зійшлися в ряди щільніше,

І брат би тут став край брата, за руки взялися б друзі,
І тому в заокєання, негіднику і злодюзі,

Сказали: — Ти ворог лютий, до всього ти став охочим.
В ярмо, що привіз для нас ти, тебе запрягти ми хочем!

СПОМИН

Напровесні летіли журавлі
(В старе гніздо якась їх тягне сила),
І танув крик їх вдалині в імлі,
Там, де пожежа нап'яла вітрила.

А ми верталися в цей час додому,
Ішли й раділи: журавлі летять!
І, чуючи глухе двигтіння грому,
Хотілось плакати і кричати, співати.

Як пахнув степ!.. Не знали ми ніколи
Такого запаху... Така весна
Тоді була уперше нам, відколи
Під грім гармат йшла по землі війна.

Ми йшли розлучені, такі тривожні:
Це ж скільки вдома не були ми літ!
Ми поклонялись вербам придорожнім:
— Здорові будьте! Від бійців — привіт!

Обличчя в нас обпалені вітрами,
Від зброї — на долонях мозолі.
В спочинку час гарячими устами
Ми радо припадали до землі.

Яка тоді була чудова днина,
Як легко нам було вперед іти...

І що для вас ворожа стрілянина,
Як звали сестри нас, батьки, брати.
Цей день напровесні був після бою,
Навік запам'ятався він таким.

...А пахнув степ матіркою рудою
Та полином торішнім і терпким.

* * *

Це усе було а чи наснилось
У один погожий день весни?
За вікном Балтійське море билось,
Обмивало дикі валуни,

І летіли бризкорки прозорі
До мого відкритого вікна,
А в твоєму голубому зорі
Відбивалась моря далина.

Як тебе кохав я — сам не знаю,
Так любить в житті лиш можна раз.
Ми своїм чуттям не знали краю,
В тишині, не людям напоказ.

Хай була в нас доля небагата,
Не така, як іншому дана,

Але щастя воїна-солдата
Все ж таки я вичерпав до дна.

Ну, і що ж, питають, як же далі?
Далі — бій, як писано в судьбі,
Тільки часто снились на привалі
Посмішка та очі голубі.

Тільки море неповторно билось
У своїй ясній голубині...

Це було усе а чи наснилось,
Мабуть, це наснилося мені...

* * *

Не хвалюсь у віршах сивиною,
Як поет відомий Щипачов.
Цілий світ лежить переді мною,
По якому я ще не пройшов.

Не пізнав я у житті багато,
Не відкрив і людям не доніс.
Борг ще мій перед тобою, мати,
На чиїх руках я мужнім ріс.

Не пізнав ще пахоців я цвіту,
Шум смerek і клеkotу Дніпра,
Не об'їхав я ще всього світу,
Хоч об'їхать вже давно пора.

Ще не бачив гір стрімких Алтаю,
Світ лежить, як перша дивина...
А як все зроблю, що намічаю,—
Хай вкриває скроні сивина.

ШУМЛЯТЬ ДУБИ

Шумлять дуби, спадають теплі роси
На свіжі ниви, куряні путі.
Гнучка вербичка заплітає коси
Дощів ранкових стрічки золоті.

Пройди цю даль, окинь уважним оком,
Де ти, як заворожений вві сні,
Під журавлиним клетотом високим
Побачиш ниви щедрі і рясні.

Оглянь не тільки гомінку діброву,—
А кожную віть, коріння вікове,
Послухай ще людську правдиву мову —
У ній народна мудрість вік живе.

Тобі розкажуть:
Якось на світанні
Ілліч збирати жолуді ходив.
Тут, кажуть, сам він у години ранні
Дубків міцних багато посадив.

Пройшли літа, і грози, і негоди,
І ось під щедрим сонцем наших днів
Дуби зросли, як ті брати народи,
Яким Ілліч жить в дружбі заповів.

Дуби шумлять...
Це радо відчувати,
І думку Іллічеву угадать:
Вони стоять в строю, немов солдати,
Яких ніяким бурям не зламать!

Я на війні не стрічався ніколи з тобою,
Я не виносив тебе із найважчого бою.

Все навпаки було: інша сестра бинтувала
Рани мої, потім спиртом мене частувала.

В кожного доля, яку не залишиш на совість,
В кожного доля — життя ненаписана повість.

Я — у траншеї, а ти у фашистській неволі,
Інший — у тил заховався, радіючи долі.

Ми із тобою впізнали і горя, і грому...
Що ж, моя рідна, скоріше вертайся додому!..

Жде тебе мати, чекають брати і сестрички.
Квіти пахучі заплівши собі у косички,

Плачуть з розлуки, в надії щасливо сміються,
Ждуть тебе, ждуть, а додому ніяк не діждуться.

ПРОХАННЯ

Дикий терен виріс при дорозі,
Простелився по шляху крутому.
Идеш по ньому — упадеш в знеможі,
Не дійшовши до свого дому.

Дикий терне, чом завжди лягаєш
На путі життєвій в час тривоги?
Чом приходить щастю заважаєш,
Застилаєш чом йому дороги?

Як ти зріс? —
Того ніхто не знає,
Хто тебе садив тут — невідомо.
Гіркота лиш серце обпікає,
Що ростеш ти на шляху людському.

Дикий терне, я молюсь, їй-богу,
Я прошу, як могу лиш прохати:
Розступись,
Олесі дай дорогу
До батьків, до батьківської хати.

І почув мій голос дикий терен,
Підійнявся і промовив кволо:
— Скільки є у полі стиглих зерен,
Стільки я доріг їй дам навколо.

Ніг я їй колюччям не поколю,
Їх і так кололи вже доволі.
Хай вона вертається на волю
З чорної фашистської неволі.

* * *

Ти не Сольвейг, не Фаїна Блока,—
В тебе руки є, душа широка.

Ти проста, натруджена селянка,
Що весну стрічає спозаранку,

Що іде у полі борозною
Впевненою, тихою ходою,

Хилиться з любов'ю до дитяти,
З жайворами вмє розмовляти,

З чебрецем шептатись, в чистих росах
Босі ноги мити на покосах,

Снідати під яблунею вранці
В голубому мареві-серпанці.

Ось поглянь тепер перед собою:
Б'ються хвилі жовтого прибою.

Тут тобі ходити, тут радіти
На схід сонця тут благоговіти.

Ну, а Сольвейг? Хай собі співає.
В неї долі іншої немає.

* * *

Я не всевладний фараон
З фантазією сонною,
Не посаджу тебе на трон
І не зроблю іконою.
Я — хочу щастя, а не зла
Найкращій дівчині села.

Тобі доріг лягає шир,
Безмеж полів невивчена.
І той хороший бригадир,
Що закохавсь, як дівчина,
Тебе лиш тільки бачить в сні,
Твої слова, твої пісні.

Не запах гречки й чебрецю,
Не даль, що колосилася,—
Ти в серце давньому бійцю

Ввійшла і оселилася,
Ввійшла й сказала: — Ти один,
І буде в нас хороший син.

Навіщо ж трон, коли в житті
Є радості незміряні,
Коли вперед лежать путі,
Іще неперевірені,
Коли весела, гомінка —
Народиш милому синка?

* * *

Коли побіліє моя голова,
Як білі лілеї на плесі,
Я знову знайду найдорожчі слова,
Я знову звернусь до Олесі.

Звернусь і признаюсь, що завше була
Любов моя щира до тебе,
І хочу я тільки, щоб ти лиш цвіла,
А більше нічого не треба.

Зустрінемось, може, на крутизні,
За руки візьмемось, як друзі,
Тоді вже ти правду розкажеш мені,
Як з милим стрічались у лузі.

Можливо, що я засмучусь у той час,
Що кращі є хлопці від мене,
Та серця мого ще вогонь не погас,
Як сонце горить полуденне.

Олесю, найкраща зі всіх, що стрічав,
Зі всіх, що міг вимріять в мріях,
Кого у дитинстві я листям квітчав,
Про кого я жив у надіях.

* * *

У мене скарбів немає,
Для чого вони мені?
Є серце, що не згорає,
Є помисли вогняні.

Є віра, любов і сила,
Є пісня моя дзвінка...
І є Батьківщина мила,
Радість моя палка.

* * *

Я прийду і стану на порозі
Молодий і радісний, як є.
Чи заб'ється в щасті і тривозі
Серце недовірливе твоє?

Чи повіриш ти мені навіки,
В наше щастя, в наше майбуття,
Щоб любов, немов могутні ріки,
Потекла через усе життя.

В сорок п'ятім році, в Ашхабаді,
На базарі ми зустрілись раз,
Чи були ми раді, чи не раді —
Хто тепер судитиме про нас?

Не забудеш скоро чи не скоро,
Як хворів я, мучився у сні,
І коли мені бувало горе,
Ти тоді бувала при мені.

Хай слова ці будуть незугарні,
Але совість нас не обмине,
Я тебе спитався у лікарні:
— За дружину будеш для менé?

Ти сказала: — Буду! — Й ми з тобою
Йдемо поруч майже десять літ,
Ділимося радістю людською,
Любим щастя, любим зелен-цвіт.

Хай весілля наше незнаменне,
Хай не пригадаю того дня,
Але Таня поруч, біля мене,
Мое рідне, миле пташеня.

Скільки муки випало поету —
Не мені судити між доріг.
Я писав про Велту і Секлету,
А про тебе написать не зміг.

Напишу іще, бо слово рветься
Із моїх розпалених грудей.
Бо, крім тебе, у житті, здається,
Не знайти мені рідніш людей.

Хай там будуть різні в світі люди,—
Я у них любові не прошу,
А з тобою, Таню, я повсюди,
Біля серця я тебе ношу.

Так ношу, що не тяжка ця ноша,
Чи мороз, а чи погожі дні,
Так ношу, що ноша ця хороша
Буде тільки вдячною мені.

Я через літа важкі й суворі
Пронесу її без каяття,
А, не дай бог, похилиюсь у горі,—
Серцем зігріватиме життя.

* * *

Як сина ти мені народиш, мила,
У тебе не спитаю я про те,
Чи ти йому сорочечку пошила,
Хай тільки він щасливенький зросте.

Поколишу я молодого сина,
Свою любов, і гордість, і красу.
Навіщо нам, скажи, автомашина?
Я на руках по місту пронесу.

Зберуться друзі на гуляння юне
І келехи спорожнять дочиста.

А я своє, рожеве і манюне,
Чучукать буду й цілувать в уста.

І хай всі люди дивляться на мене,
І радість нашу п'ють, немов напій:
Бо свято це, велике і знаменне,
Можливо, буде не в сім'ї одній.

* * *

Все я віддам тобі, все, що можу:
Втіху, і ласку, і ніч погожу,
Ниви квітучі, зорі в блакиті,
Далі, веселками перевиті,
Спів солов'я у густій діброві,
Пісню, що склали в селі ланкові...

Все я віддам тобі, все, що можу,
Душу розлукою розтривожу,
Все забери, що зумів придбати,
Тільки не можу серця оддати.

* * *

Вітрами ще не застережена
Дрижить осика, як німа,
А сіть дощів уже мережана
Танець на листі підніма.

І ти підводишся, похилена,
Убита громом з давнини
І, соком цих дощів оживлена,
Цвітеш до літа з днів весни.

О сокорино! Часом дівчину
Побачиш десь, її поділ,
Таку сумну, таку пригнічену,
Що серце крається навпіл.

Хіба зрівняєш з сокориною?
Тій, сокорині, що? Росте!
А ти маленькою дівчиною
Життя впізнало, та пусте.

І одного ви щастя хочете,
Ждете, що прийде літній час...
І тільки листячком тріпочете,
Що рветься в далеч не для вас.

ДО ПІСНІ

Добре, що ти народилась в цю пору,
Не побоялась труднот і біди,
Ніс тебе чесно я в битву сувору,
Чув тебе, наче солдата, завжди.

Знав, як летіла одна в самолоті,
Падала з вітром, по полю неслась,
Мати співала тебе у клопоті,
Може, й моя а чи інша чиясь.

Брат прислухався до кожного слова,
В думках за нею, мов сокіл, летів.
Мова сувора, аби тільки мова,
Тільки б у мові — і радість, і гнів.

Тож не змовкай у негоду й погоду,
Стань моїм серцем і серця кличем,
Квіткою будь для мого народу,
Для ворогів — безпощадним мечем.

СПІВАНКА ПРО ЗОЗУЛЮ

Зозулиця кує у гаю.
Хлопець мовить: — Її пізнаю,

Як кувала, бувало, мені
На суворій війні.

Дві доби ми були у бою,
Відпочити спинились в гаю.

Тихий ранок, сумна далина,
Тільки постріл здаля долина,

Вартового притишений спів
Про землянку в полях між снігів.

Двоє діб я не спав, двоє діб...
На постіль собі листя нагріб,

В узголів'ї лежить автомат,
Чорна каска та пара гранат.

Я між іншими хлопцями ліг,
Я заснути хотів і не міг,

Бо зозуля на зелен-дубку
Закувала над нами: куку...

Я схопився: — Ти знову: куку...
Ти скажи, скільки жить на віку?!

А вона тільки двічі: куку!
Двоє літ лиш мені на віку.

Полетіла кудись вона в даль,
А у мене на серці печаль...

І згадав я Карпати свої,
Рідні гори і рідні гаї,

Де дівча цілував я в уста,
Де зозуля лічила літа...

Я схопивсь: — Я в бою не впаду,
Я дійду до Карпат, я дійду!

...Скільки літ поминуло, вважай.
Я пройшов, я вернувся в свій край,

І зозуля пророчить із віт:
Жить сто літ, жить сто літ!..

ДВІ ПОЕЗІЇ

І. ПРО ГОРЕ

Чом ходиш за мною, ти горе моє,
Не хочеш ніяк відставати?
То вітер у груди сердито б'є,
То б'ють ще страшніш — гармати.

Подумаю часто: ну, що я зробив?
Кому я собою завадив?
Як хлопчики інші, ходив серед нив,
З сусідами, з друзями ладив.

Корівоньку пас, що у батька була,
Стеріг десять сотих я жита,
А потім, як інші, у осінь з села
Солдатом пішов послужити.

Ішов жовторотим малим горобцем,
Горілочки випивши зрання,
І мати, із добрим і чесним лицем,
Сказала мені на прощання:

— Ну, що ж ти, синочку, у армію йди.—
І, сльози солоні утерши: —
Багато на світі зазнав ти нужди,
Хоч матимеш чоботи вперше.

І ось я пішов крізь морози і тьму,
Дивився на ранки похмурі
І згадував часто «Червону зиму»,
Відбиту у серці Сосюри.

Чого ж це ти, горе, зі мною завжди,
Чом спати спокійно не можу?
Хай люди полюбляться без ворожди,
Я душ їх тоді не стривожу.

Чого ти стоїш біля мене щодня?
Хіба цілий вік я тобі лиш рідня?
Іди, не жури, я тебе відганяю...
Я радість на щастя у серці ховаю.

Ходжу з нею в місті, де друзям є віра,
Де чесності добрій найкраща є міра,
Де сиві потоки дзвенять спозаранку,
Де цвіт горобини у мирнім світланку,
Де синь голубого безмежного неба...
Тебе ж не пущу, моє горе, до себе.

II. ПРО РАДІСТЬ

Радосте, радосте, чом ти зі мною
Ходиш не поруч, а десь далиною.
Друзям, мені найдорожча, потрібна —
Ти ж не велика, а ти ж і не дрібна.

З горем зустрітися легко я можу,
Тільки спокою твого не тривожу,
Що мені треба? Що бачив я в горі?
Тільки обличчя холодні й суворі,
Зненависть тільки за те, що живу я,
Тільки за те, що тебе лиш люблю я.

Виросте мила, а може, й кохана,
Віра у вірність моя довгождана,
Я попрошу тебе стати зі мною,
Бути, як я, і вогнем, і грозою,
Тільки не будь ти до мене сувора.
Горе зустрів, побори моє горе...

* * *

Що, моє серце? Чого ти від мене так просиш?
Хочеш утіхи? Утіхи в житті не чекай.
Людям, буває, ти горе велике приносиш,
А на душі в мене зараз не май.

Що, моє серце? Нащиро давай говорити,
Я у житті ще ні разу тебе не підвів,
Хоч довелося кривцею простори полити,
Але в тобі затаїлись і помста, і гнів.

Що, моє серце? Хіба тобі цього ще мало?
Що ж, розкажи мені, що ти хотіло в житті.

— Все те хороше,— боляче серце сказало,—
Тільки признайся, що в тебе іще на меті?

Я замовкаю. Скажи мені, серце, відверто,
Що ти порадити можеш сьогодні мені?
— Щоб не боявся ти недругів й чорної смерті,
Не похитнувсь у майбутньому грізному дні.

Будуть години іще, наче племінь, гарячі,
В час, коли треба вперед тобі славно іти,
Тільки мене не забудь, незрадливий вояче.
Я ж таки — серце! А серце умій берегти!

* * *

Викую все тобі з бронзи й заліза,
Слово знайду, що дзвенить, як метал,
Хай воно буде твердіше девізу,
Щоб оживало у бурю, у шквал.

Все я зроблю, щоб солдату у спрагу
Ти подала у баклагу води,
В серце його надихнула відвагу,
Тихо його цілувала сліди.

Викую щастя тобі і надію,
Бронзою сам, як вогонь, засвічусь,
Тільки б не зрадила ти мою мрію,
Не віддала її з горя комусь.

Буде у нас колоситися жито,
Будуть шуміть колоски золоті,
Тільки того ж не забудь, що прожито,
І пам'ятай про майбутні путі.

Треба разом нам у битві стояти,
Наче солдати, іти в майбуття,
Я ж буду з бронзи й заліза кувати
Щастя для славного твого життя.

ОКТАВИ ЗОЛОТОЇ ОСЕНІ

Осінніх днів осіння позолота,
Крик журавлів у небі на зорі...
А у полях іще іде робота,
В труді своїм невтомні трударі.
Ну й що, як осінь? Це хіба скорботи,
Коли серця і в осінь не старі,
Коли бажаєш жити і творити,
Усе прекрасне вік увесь любити?

II

Октави Пушкіна! Ви рідні так мені,
Як ця земля і небо понад нею,
Як гнів страшний Шевченка в давншіі,
Що потрясав грозово над землею.
А землю цю я бачу не вві сні —
Моя Україна рідна Прометею:
Її довбали, випивали кров,
Але ж вона цвіте, як бачте, знов.

III

Скриплять вози, гудуть в полях машини,
В турботах всіх тепер мета одна...
Лишились до зими уже години,
А там зима... Уже іде вона,

Іде понад ліси, понад вершини,
Але для нас вона вже не страшна.
Нам хороше, коли у рідній хаті
Ми восени веселі і багаті.

IV

Пейзажі рідні, кетяги калини,
Старих дубів осінній теплий шум...
В якої лиш, в якої лиш людини
Не викличе у серці сотні дум?
Я перед ними простою години,
І мого серця невмолимий струм
Все буде бити в душу й говорити:
— Дивись, дивись! Красою треба жити!

V

На дикі трави, на колючі стерні,
Що простяглись за сотні тисяч нив,
Коли дощі ще не дзвенять ядерні,
Хтось тихо літо бабине пустив.
І порухи його, такі химерні,
Нагадують, що я колись бродив
Отут в полях... Отут я стрів дівчину,
Яку люблю, як пісню, до загину.

VI

Сумують ріки в спомині далекім
Про літні дні, і грози, і жару.
Уже не заклекаче вдаль лелека,
Не заблукає чапля у яру.
Що ж говорить? Люблю мороз і спеку,
І їх обох до серця я беру,
Ці рідні ниви, цю велику воду,
Де не шукав ще у житті я броду.

VII

Не бійтесь смутку, критики суворі.
Усе в природі вічне, ожива,
Погляньте лиш, які веселі зорі,
Послухайте, як шепотить трава...
Чому ж на цім оспіванім просторі
Не пригадять завіщані слова
Про осінь цю, яка шумить, жадана,
Немов зійшла з картини Левітана?!

VIII

Мисливці! Ви полів боги всевишні,
Згадайте-но свої минулі дні,
Пригоди всі і спогади колишні,
Що слухали, сміявшись в тишині...
А вже між нас нема Остапа Вишні.
Вам боляче і боляче мені.
В осінню пору, що люблю і знаю,
Я «Усмішок» його не прочитаю.

IX

Буває мить якась неповторима,
Коли людей поєднують серця...
Недавно стрів я Рильського Максима —
Великого поета й мудреця.
З його очей сльоза, чужим незрима,
Скотилася на обриси лица.
— Мене покинув друг, Остап мій незабутній,
Тепер без нього я ітиму в світ майбутній.

Х

Тяжких ночей тяжкі і довгі сни
Приходять знов, як свідки, у кімнату,
Народжують, як завше восени,
Веселу пісню, мисль ясну й крилату,
Тоді не спиш... Встають живі лани,
Побачиш хустку дівчини картату
І тихо скажеш: — Це ж свою дівча
Весну жадану восени стріча.

БАЛАДИ

З БАЛАД ПОЛУМ'ЯНИХ ЛІТ

СКАРБ

Чотири роки на війні
Прожив солдат в боях, в огні,
Йшов за карпатські сиві кручі, був у далекій стороні.

Серед балтійських узбереж
Він бачив заграви пожеж.
Його питали: — Маєш силу? — Він одвічав усім: —
Авжеж...

Проходив землі він чужі,
Відбиті з бою рубежі,
Холодну воду пив із Вісли, сідав обідать на межі.

Шинель у скатці на плечі,
Гарячі думи уночі,
Прожекторів сліпучі блиски у чорнім небі, як мечі.

Гарячі вирви на землі...
Стара баклага у чохлі
Та автомат, з яким дороги пройшли у битві чималі.

Питали в чужині: — Солдат,
Ти всі краї пройшов підряд,
Чи ж є у тебе скарб незнаний, коли вертатимеш назад?

Ти знаєш тисячі доріг,
Ти роздобути злота б міг,
Скарб принести важкий з походу на свій, на батьківський
поріг.

Солдат всміхається: — О ні,
Не треба золота мені,
А є у мене скарб цінніший, його зберіг я в грізні дні.

Погляньте, люди, іздаля,
В тім скарбі ріки і поля,
Алтайські гори, синь Кубані, полтавська зранена земля.

В тім скарбі — домен ясний жар,
Будови, зведені до хмар,
Моя Радянська Батьківщина, я — син її і володар.

Відстояв я її в бою,
Гарячу молодість свою,
А буде треба — то у битві іще як воїн постою.

За радість мою,
За долю мою!

БАЛАДА ПРО ТАНКІСТА МАТВІЯ СИНИЦЮ

Я того бою не забуду,
Синам і внукам оповім,
Як брали ми стосоту Буду,
За кроком — крок, за домом — дім.

Траншеї риті-перериті,
Воронки, надовби і пні.

Згоріли трави соковиті,
Тополі скорчилися в огні.

За блиском, скреготом і громом,
В пекельнім сяєві зорі,
Між бліндажем і крайнім домом
Палає танк на пустирі.

Розбита права гусеніця,
Повзуть фашисти навкруги,
І вже танкіст Матвій Синиця
Не натиска на ричаги.

Уже розпечене залізо
Солдата смалить гаряче,
І на колінах фарба сиза
Кипить, і плавиться, й тече.

Уже обпечені долоні,
Уже вогонь сяйнув до брів
І готить в комбінезоні,
Шолом в мазуті обгорів.

Хитнувсь вперед — осліпли очі,
Рвонув рукою — сила є,
І ось вже рація до ночі
Його слова передає:

— Іще живий, іще живий
Підбитий танк передовий!..

І просить він його згадати
У переможний день і час.
Він, як належало солдату,
В бою згорів, але не згас.

Як руки в муках, у загині
Здіймав, неначе вугілля,
Як довго слухали в частині
Знайомий голос іздала:

— Іще живий, іще живий
Підбитий танк передовий!..

Ішли на виручку танкісту
Радянські танки з двох сторін,
«Катюші» били в ніч по місту,
Та їх не чув, не бачив він.

Горів бензол. Ідка резина
Диміла, наче смолоскип,
І люди чули щохвилини
Кривавий стогін, віщий хрип:

— Іще живий, іще живий
Підбитий танк передовий!..

Іще почули наостанку,
Крізь битви громову луну,
Як він, півмертвий, в ріднім танку
Про наречену спом'янув:

— Олесю, рідна!..— Мертве тіло
Сповзло, схилилась голова,
Та над планетою гриміли
Танкістом сказані слова:

— Іще живий, іще живий
Радянський танк передовий,
Я ще живий!

БАЛАДА ПРО ЗЕРНИНУ

На нашій спаленій землі
Вона лишилась у золі,
Прибита, змочена дощами,
Покрита чорними снігами,
Одна, загублена, мала,
Лежала, мерзла, та жила.

Ішли-минали ночі, дні,
Прийшов господар навесні,
Розрив золу, знайшов зернину,
Оту загублену, єдину,
Теплом долонь зігрів її —
Які ще будуть врожаї!

А той господар був солдат,
Здійняв на хвильку автомат,
Поставив поруч, взяв лопату,
Одважив грудю сухувату,
Поклав зернину — хай зроста,
А сам пішов звільнять міста.

І як пішов у сизу даль,
Як одгриміла в полі сталь,
Одклекотіла, змовкла глухо,—
Подула бурями посуха,
На сонці висохла земля,
Зернина ж пити вимоля.

Але дощів нема, не жди,
Несуть колгоспниці води,
Ій піділлють, напоють вволю,
Нехай зернина в ріднім полі,
Відчувши соки і тепло,
До сонця витягне стебло.

А повертав солдат з війни,
То й завернув на ті лани,
Прийшов, поглянув, наче сниться,—
Навкруг в полях шумить пшениця,
Дзвенить, як золото, зерно...
Тобою сіяне воно.

Пшениця шепче серед нив:
— Це ти зернину ту зростив,
Що обгоріла в пожарині.
Вона ж, як бач, розквітла нині,
Шумить колоссям в тишині...
Чи ти забув той рік, чи ні?

Не позабув його, о ні!
У далині, на чужині,
Де сяли спалахи червоні...
І він пашні бере в долоні:
— Оце вродила!
На весь край
Дала зернина урожай.

БАЛАДА ПРО СТАЛЬ

Знайшов солдат у полі шматок чужої сталі,
На неї глянув пильно та й зупинивсь в печалі,
То був з щита гармати шматок чужої сталі.

— Це ти,— спитав потому,— кромсала землю милу?
Це ти, іржава, рурська, поля мої місила?
Ти думала — нікому збороть тебе несила?

І сталь заголосила:
— Мене кували в Рурі,

Мене везли в Європі на повному алюрі,
І там, де я котилась, було як після бурі...

За те, що я громила,— мене затаврували,
Я чула, як казали, що вбила я немало,
Мене везли з Берліна в Карпатські перевали.

І ось мене розбили... Чи чуєш ти, солдате?
Зроби гвинтівку з мене — я буду ще стріляти,
Ще тобі здобуду я здобичі багато.

Солдат суворий каже: — Одвоювалась, досить.
Зроблю щось інше з тебе...—
Та сталь ізнову просить:

— В трьох війнах я бувала, у битвах незчисленних,
Три рази я кипіла, розтоплена в мартенах,
І тричі виливали важкі гармати з мене.

То вже ж мені не бути ні череслом, ні ралом.
Я — сталь, і войовничим зовуть мене металом.
Я — щоб вбивать, щоб різать... Зроби хоча б кинджалом!

Та взяв солдат кусок той, одніс його до кузні,
Нагрів в ковальському горні, і стали хлопці дружні,
І молотів удари дзвенять, гримочуть пружні.

І чересло зробили, пригвинчують до плуга.
Іде солдат, сміється: заглибить плуг і слуха:
Під череслом співає земля із поля-луга.

А сталь вищить, скрегоче, немов жива, зубами.
Іде солдат, співає.
Господар йде полями.

БАЛАДА ПРО ВИКОНАННИЙ НАКАЗ

Наказ генерала строгий: зірвати німецький склад.
— Єсть! — відповів за статутом і козирнув солдат.

Запізня була вже осінь — потоки і ручаї
По рівчаку пережовклому, по вимоклій колії...

Ні місяця в піднебессі — п'ятьми любові щити,
Ні шляху, ані стежини — попробуй тоді пройти.

Усе живе замовкає, сонця-світу ждучи,
Тільки не спить розвідник в лісі густім вночі.

І ліс нелюдимо стогне, ракета сяйне в п'ятьмі.
Ось уже річка й берег... Чужі вартові німі.

Іх треба перехитрити, убити чи обійти,
Не побоятись в осінь злої, як лід, води.

І він по воді, по горло, річку вбрід перейшов,
І знов не земля — багнула, зловісно чвакає знов.

До складу підповз нечутно, зарив під ним динаміт
І підпалив, ховаючись, довгий зелений гніт.

І гніт засичав змією — розвіднику час назад.
Уже він був біля річки, коли підірвався склад.

У грудях гриміло серце, якщо озиравсь: за ним
Снаряд за снарядом глухо звивав аж до неба дим.

Та куля бійця догнала, і він похитнувся нараз
І впав на багряню землю, виконавши наказ.

БАЛАДА ПРО ОЛЕСЮ

По росі, обмивши ноги босі,
Йде Олеся полем на світанку.
Йде вона, а сльози, наче роси,
Променями світяться на віях.
Та не з горя плаче, не з розлуки,
А від щастя: народила сина.
Народила і несе по полю,
Щоб усьому світу показати,
Як у пісні — щастя, вроду дати.

А те поле бачить світ великий
Від Європи до полів Кореї,
А ту радість, що Олеся знала,
Розділяють всі жінки В'єтнаму,
А ті сльози, з радості проліті,
Видно в чистім блиску кипарисів,
На колоссях жовтої пшениці,
На траві-муравці біля хати,
У очах у матері веселих,
В посмішці густій старого батька.

Йде Олеся, сяють чисті роси,
Шепотить їй жито стоколосе,
Йде вона, маля несе вродливе,
Щастя вперше у житті відчувши.
І тоді вона питає Землю:
— Що ти можеш дати для мого сина?

Земля

Що захочеш — те я зможу дати.
Простелю йому в житті дороги,
Хай він ходить по мені веселий,
Бо мені його носити легко.

Дам йому водиці із криниці,
Хай нап'ється та росте здоровим.
Хліба дам, нехай могутнім буде,
Прохолоду дам в години спеки,
Перед ним травою простелюся.
Чуб його вквітчаю буйним цвітом
Із жоржин, ромашок і калини,
Дам йому подружку молодисту,
Щоб вони кохались, щоб любились,
Щоб мене, стару, не забували,
Щоб любили теплою любов'ю.
Це ж не тільки ти його родила,—
Я, Земля, його також родила.

Йде Олеся далі все і далі,
Хлопчика малого пригортає.
Перед нею — річка широченна.
Перейти — немає в неї сили,
І вона тут Воду поспитала:
— Що дала б ти для мого сина?

В о д а

Я б дала йому хорошу вроду,
Щоб, як сонце, він дививсь у Воду,
Волю в дуже серце помістила б,
Щоб ніколи не боявся броду,
Рвав, як я рву, всі перегороди,
Як мої сестриці — буйні Води.

Переходить через міст Олеся
Та питає Неба: — Що даси ти,
Небо сине, хмарами не вкрите,
Що пливеш поволі наді мною?

Небо

Бачиш ти мене, яке я сине?
Хочу я, щоб у твого хлопця
Очі були сині, як у мене,
Далечінь в житті така, як в мене,
Незорість теж така, як в мене.

Потім раптом напливають хмари,
Грім гримить, а Небо знов говорить.

Небо

Хочу ще, щоб ріс міцним на вдачу,
Дужче грому гримотів повсюди.

Йде Олеся з першим своїм сином.
Вже гроза велика відшуміла,
І знялась веселка в чистім небі,
І засяло молодисто сонце.
— Що ти, Сонце, побажаєш сину?

Сонце

Хочу я одного, щоб душею
Чистий був, немов моє проміння,
Щоб завжди умів полум'яніти,
Так, як я віки полум'янію,
Щоб умів світити правду людям,
Так, як я даю їм світло в очі.

Ці слова вже Райдуга почула
І сама звернулась до Олесі.

Райдуга

Ти до мене з словом не звернулась,
Хоч я всі твої звертання чула.

Буде він, як Небо і як Сонце,
Буде він любити Землю й Воду,
Буде він, як ти і я, хороший,
Бо тебе ж то бачить світ великий,
Як мене побачив на світанку.

ОПОВІДАННЯ ПРО ІВАНА ДЗИКУ *

У Острогозьку другу ніч пожар,
Летючі іскри досягають хмар,
Не утекти од карі воеводі,
Його ведуть на страту при народі...

Із разінцями йде полковник Дзика
І група з ним чернігівців велика.

Та за даллю гомінкою,
Даллю степовою,
Де шумить колюча тирса,
Чути гомін бою,
Вірні йдуть війська цареві
Темною ордою.

Що жене в похід далекий
Армію велику?
Йдуть повстанців подолати,
Закувати Дзику,
Щоб звершить над ними кару,
Кару злу і дику.

* Д з и к а, або Д з и к о в с ь к и й — прізвище дійсне.

Ідуть та їдуть, тільки й чути,
Як дзвенять копита,
Простяглась важка дорога,
Теплим пилом вкрита,
І лягає під копита
Жовта смужка жита.

Що робить Івану Дзиці?
Піднялись повстанці,
На околиці широкій
Бій приймають вранці,
Аж дрижать цареві слуги,
Наче в лихоманці.

Та ідуть у наступ знову,
Гомін бою лине,
Бо нема в таких, говорять,
Совісті людини,
Цар не дарма обіцяв їм
Видать кармазини.

Важко битися повстанцям,
Важко, навіть дуже.
Обійнявся з другом Дзика:
— Що робить нам, друже?
Що робить — порадь совітом,
Войовничий муже?

Вітер віє, розвіває
Хмар важких запону,
Вітер віє, роздуває
Заграву червону.
Порішили — треба слати
Вдаль гінців до Дону.

— Так скажіть, що ми, повстанці,
Просим допомоги.

Линьте, хлопці, битим шляхом
Через перелоги,
Для козацтва з батька Дону
Не страшні дороги.

День минає, два минає,
Даль гуде полками,
Царське військо відступає
Перед козаками,
Царських слуг рубають донці
Гострими клинками.

Покотилися солдати,
Зметені бураном,
Степові дороги вкривши
Пилом, як туманом,
І обнявся міцно Дзика
З донським отаманом.

БАЛАДА ПРО П'ЯТЬОХ БРАТІВ

У городі Немирові шляхтичі стояли,
У городі Немирові козаків карали.

Воевода виходжає,
Хижо поглядає.
— Звідки, посіпаки,
Звідки, розбишаки?
— Як тобі сказати,
Воеводо-кате...
Ми пили із Бугу воду,
Терпіли розлуку,
Повертаємось з походу
Додому в Прилуку.

— Де були походом
І звідки ви родом?
— У городі Очакові
Пили чисту воду.
А усі ми однакові,
Всі одного роду.
Двоє із Прилуки,
Де зелені луки,
Двоє з-за Орелі,
Де рідні оселі,
А що п'ятий поміж нами,
Поміж козаками,
Наш товариш рідний,
Брат наш руський бідний.

У городі Немирові шляхтичі стояли,
До козаків-запорожців грізно промовляли:

— Візьміть того русу
За бороду русу,
Посадіть без жалю
На високу палю,
Щоб за тиждень тіло
На вітрах зотліло.
За це дарувати
Можу вам свободу,
Ви можете стати
Шляхетського роду.
Чуєте, схизмати
Невірної віри,
Я вас можу взяти
До себе в жовніри,
Будете в світанки
Здобичу ділити,
Будуть вас панянки
Найкращі любити,
Тільки візьміть русу
За бороду русу...

У городі Немирові шляхтичі стояли,
Од козаків-українців одвіту чекали.

— Ах ти, шляхто клята,
Не вбити нам брата,
В дні важкі похідні
Ми завжди з ним рідні,
Ми ділили горе,
Поділяли щастя...
Тож нас, людоморе,
Роз'єднать не вдасться.
Нам в братерстві жити
З нашим братом смілим,
А як смерть ділити —
То навпіл розділим! —

У городі Немирові шляхта лютувала,
Що братерства великого нічим не зламала.

ПЕРЕСЕЛЕНЦІ

Скарб їх домашній тягнули воли,
Грузли в глибокім снігу круторогі,
А люди ішли, а люди ішли,
Не питаючи ні в кого дороги.

Що в тому скарбі? З глини горшки,
Ступа важка та важенні жорна,
Жита два пуди, полови мішки,
Та кочерга, та затула чорна.

Злидні забрали, забрали все,
Серпа і ціпа (капиця збита),
Може, бог щастя їм принесе,
Може, засіють ще смужку жита.

За ними лежала путивльська земля,
Села і ліс, що снігом укритий,
І здавалося їм, що підуть звідсіля
І щастя знайдуть на ниві обжитій.

Козацька старшина гнітила їх,
Лили вони піт не на власній ниві,
Нічого не мали, крім рук своїх,
Ніколи в житті не були щасливі.

В багатих — і землі, і хутори,
Худоби уже не вміщають обори,
А в них — конячина на три двори
І лиш своє власне горе.

Тож, може, за Клевенню землі їм
Знайдуться, поділяться брат із братом.
Але й за Клевенню з горем своїм
Не лізь, як мовлять, на очі багатим.

Бідні зустрінуть бідних в селі,
Пустять, як рідних, в тесову хату,
Але і в них немає землі,
Нічим ділитися з братом брату.

Де воно правди тії шукать?
Може, в повстанських грізних загонах,
Коли хутори старшинські горять
І небо сяє в блисках червоних?

БАЛАДА ПРО КОВАЛІВ

В одному нашому селі
Жили й трудились ковалі.

Мечі Микола гартував,
Степан — наручники кував.

Отож стоїть у кузнях дзвін,
В людські серця впадає він.

Идуть до Миколи звідусіль,
Несуть йому і хліб, і сіль.

За це беруть мечі й списи,
З Кармалюком ідуть в ліси.

Пожари світяться вночі,
Дрижать од жаху багачі.

Бо поза гомоном дібров
Річками ллеться панська кров.

Зійшлося панство: що робить?
Рішили Кармаля убить,

А коваля, який вночі
Кував йому списи й мечі,

В метал важучий закувать,
На вічну каторгу зіслать.

Отож наручники тверді
Наділи хлопцеві тоді

І по селу в далеку путь
Його під вартою ведуть.

Бряжчить залізо — дзень та дзень...
Який це рік, який це день?

Ведуть, ведуть в страшну тюрму,
Кивають люди вслід йому,

Ведуть гірку-гіркотну річ...
А тут — Степан йому навстріч.

— Що, допоміг Кармалюкам?
Іди, скуштуй їх долі сам.

Скипів Микола: — Ти мені
Кував наручники всі дні!

Падлюка ти! — А той слова
Лихі в розмову підлива:

— Ой пане, пане,
Латаний жупане,
Будеш тепер ти
Кайдани терти.

Минає рік, минає три,
Метуть сніги, гудуть бори.

Важкі кайдани для селян
Кує щодня багач Степан.

Хоч прокляли його давно,
Йому ж, здається, все одно.

Із кузні лине дзвін щодень,
Все дзень та дзень, все дзень та дзень...

Аж тут із каторжних доріг
Явивсь Микола на поріг:

— Ой пане, пане,
Багачу Степане,
Мушиш тепер ти
Од мене вмерти!

Здійняв широкого меча
І рубонув його з плеча.

Усе б, здавалося... Так ні,
Схотілось трун його рідні

Зарити в землю край села,
Так що ж — земля не прийняла.

Сказали: — Втопим, не біда...—
Та не прийма його вода.

Тоді рішили в інші дні
Його спалити на вогні,

І лиш вогонь його пожер...

.
Чи є такі іще тепер?

З І Р А Н С Ь К И Х П О Е З І Й

ПІСНЯ

По мешхедських опалених схилах,
Де світанку розжеврена даль,
По долинах, зелених і милих,
Я ходив, затаївши печаль.

Висло небо чуже наді мною,
А здавалось — як рідне, своє.
Припадав до струмка під горою,
Під тією, що хмар дістає.

Чув молитви глухі курд'янки,
Бачив сльози дітей і калік,
І страждання чужі спозаранку
Опекли мое серце навик.

І тому я живу у тривозі
За безправних людей з далини,
Бо вмирають вони на морозі,
Бо вмирають з безхліб'я вони.

Я любов їм свою посилаю,
Я їм пісню складаю свою,
Я їх в битвах за мир захищаю
У сталевім, незламнім строю.

КАРАВАНИ

Червень спекотою дихає знову,
Знову вітри на затоку метуть,
В'ються дороги у даль шафранову,
У багрянину густу каламуть.

Стогнуть верблюди, нав'ючені в'юки
Важко гойдають вони на горбах,
Дзвонить дзвінок, наче вісник розлуки,
Свище нагай в узлуватих руках.

Далі і далі, за жовті бархани,
Через пустелю, без краплі води,

Тижнями йдуть та ідуть каравани,
Так, як ходили одвіку, завжди.

Може, на світі нема паровозів
І літаків, може, й досі нема?
Свищать вітри у далекій дорозі,
Ночі сповзає гнітюча пільма.

Ідуть купці у Дамаск і у Мекку,
Там їм шовками й зерном торгувать.
Раді привалу, спочинуть од спеки,—
Ватрища тихі уночі горять.

Злегка потріскує висохле віття,
Тіні і морок повзуть мимохить,
Наче шістнадцяте дальнє століття
Не поминуло, над ними стоїть.

ТАВРІЗЬКІ ВОДОВОЗИ

Лиш сонце піднялось над гранню небозводу,
Залляло золотом і гори, і саді,
А вже вони везуть гірську холодну воду,
На вулицях кричать: — Кому, кому води?!

Я пив би воду ту, коли б не бачив рядом,
Як просять матері на вариво води.
А водовозу що? Він всю оддав би радо,
Але ж хазяїн є, йому-то догоди

І привези скарби, оддай до мідячини,
Що вторгував за день не на добрі — воді.
...Плететься в куряві поволі конячина,
І хлопчаки кричать: — Торгуєте? Раді?

А виженуть, бува, з роботи — що робити?
Йти просити хліба по дворах?
Хай сонце їх пече, голодних, непокритих,
Нехай мороз жене, неначе по ножах.

Немає дому в них, нема сім'ї й притулку,
Є тільки тужний спів та опівнічний плач.
Недоля їх веде за виснажену руку
На вулицю заснуть, під сивий карагач.

І люди б взнали їх — це ті, що возять воду...
Образи всі простять, бо в них життя одне.
...А сонце їх пече в блакиті небозводу,
І місто в мареві, неначе золоте.

Шкапина дигає, вода у бочці хлюпа,
І водовоз кричить: — Води! Кому води?! —
І дивляться на них сліпі сичі-халупи:
— Коли ж це зникне все, одразу й назавжди?

Щоб не лічив багач людських, в крові, туманів,
Щоб не пили ропу, гіркішу полину?
Чи ж в світі є таких багато ще Іранів,
Де воду продають на золоту ціну?

ХАЛІМА

Халіма, Халіма,
Чом в житті тобі щастя нема?
Тучі плинуть, регочуть вітри,
Ти ридаєш... Ти сльози зітри.

Бо ті сльози, як хіна, гіркі,
Бо ті сльози, як пісня, дзвінкі,

Бо ті сльози, як згадка, важкі,
Халіма, Халіма.

Як повстанці виходили в світ,
Наче птиці зривались в політ,
Ти коханому слала привіт,
Проводжала на бій, Халіма.

— Не впади у бою, не схились,
Над тобою — замріяна вись,
Ми зустрінемось, милий, колись,
Буде ждати тебе Халіма.

Та й пішов десь у ночі німі
І привіту не шле Халімі.
— Де ти, милий? — А милий в тюрмі,
І ридає одна Халіма.

Перейшла б всі шляхи вікові,
Полетіла б... Але ж вартові...
У розлуці серця їх живі,
Іх не може з'єднать Халіма.

Персіянка далека, як сон,
Персіянка... Зову, та дарма!
Лине туча вітрам вперегон,
Не до тебе летить, Халіма.

Я б до тебе пробився б, дійшов,
Що для мене жандарми, тюрма?
Тільки б з милим зустрілась ти знов,
Тільки б сліз не лила, Халіма.

І не знала, як свище нагай,
Щоб прийшла справедливість сама
І щоб вільним завжди був твій край,
Твій коханий Іран, Халіма.

В КАМЕНОЛОМНЯХ

Не висихає піт на бронзових тілах,
І мозолі тверді скипіли на руках.

Та молот кинути навек не можна їм.
— Хотіли волі ви? Платіть життям своїм!

І вже вони отут з зорі і до зорі
Каміння сиве б'ють — на те й каменярі,

Щоб падати удень, знесилившись в труді,
І лити кров і піт на скелі ці руді.

Хтось буде зводить дім — чи знати їм про те?
Чинара під вікном посаджена зросте

І кине холодок на той важкий граніт,
Що здобули вони, з облич зітерши піт.

А тут, на скелі цій, нічому не зрости.
Тут тільки пил, і пил, і сонце з висоти,

І марево тремтить, і меркне даль глуха.
Тут хліб, немов граніт, під сонцем висиха

І в чанах — не вода, а жовта каламуть,
Не втамувать жаги,— цю воду люди п'ють.

Поглянув би тоді на них іранський шах.
Вони вмирать могли б на смертних рубежах,

Підступно зраджені, знесилені від ран,
Але в серцях несли б, як стяг, Азербайджан.

І хто живим лишивсь, не впав тобі до ніг.
Ти їх загнав сюди, але не переміг.

НА ВОЄННОМУ СТАНОВИЩІ

Понад Таврізом звисла ніч,
Важка, тривожна ніч.
Згасають в темряві огні
І замовкає річ.

Ні звуку. Мертва тишина.
Лише сарбазів * крок.
— Хто йде там? Стій! — І вже рука
Лягає на курок.

Але дарма. То вітрюги
У шибеницях свист.
То жовте листя заміта
Холодний падолист.

Шумить на вулиці пісок,
Його відносить геть,
Де у руїнах Голуба
Уславлена мечеть.

Та крик сови удалині,
Шакалів зле виття.
Затих Тавріз.

Невже в цю ніч
Немає тут життя?

О ні! В підвалі, в глибині,
Сьогодні не до сну,
Тут слово йде, немов солдат,
У січу вогняну.

* Іранський солдат.

Верстат друкарський примотить
Ізнову до зорі.
І гімн, мов клятву, в мить таку
Співають друкарі.

«Азербайджан — ти кохана вітчизно моя,
Живи у віках ти, мій Азербайджан!» *

Так хто ж сказав, що переміг
Тебе в бою, Тавріз?
На твою тілі сотні ран
Од куль і од заліз,

А ти живеш, а ти встаєш
В нерівній боротьбі.
Так хто ж сказав, що ржавих пут
Не скинути тобі?!

* * *

Зелена земля, чи од горя зчорніла?
Чом хмарка над нею пливе посмутніла?

Пливе іздаля, із-за Каспію, може,
Де весни погожі, де літо погоже,

Де сяють кремлівські гарячі зірниці...
Тобі лиш, о земле, це може наснитися,

Бо вітер гуляє з-за Тігру й Євфрату,
Бо сльози втирає країна багата.

* Слова з національного гімну іранських азербайджанців, з якими вони йшли в бій проти військ шаха.

Золочені янкі торгують тобою,
Немов полонянкою, наче рабою.

Кують тобі вірно важучі кайдани,
Підписують пакти в твоїм Тегерані.

Із шахом вони бенкетують до ранку,
Засліплюють очі тобі наостанку...

Зелена земля, чи од горя зчорніла?
Ти вкрилась журбою, в біді посивіла,

І нафтою — чорними слізьми неволі —
Зійшла ти поволі, осліпла поволі...

Чи ж довго ти будеш, о земле, сліпою,
Чи довго ти будеш, о земле, рабою?

СААДІ ТУТ ХОДИВ

Сааді тут ходив в безсонні,—
Не розпізнати його слідів.
Ідуть машини п'ятитонні,
Мов караван, серед пісків.

Ідуть машини до світанку,
Уже давно їх ждуть в портах.
І за рулями ситі янкі
Сидять зі жвачкою в зубах.

Цистерни хлюпають поволі
Важку і чорну рідину,
І пахне нафтою у полі
Серед густого полину.

Ідуть машини. Світять фари.
Скриплять на спусках тормози.
І гнівні очі блиском жару
Їх проводжають:

— Ну, вези,
Проклятий янкі... в Тегерані
Нема погібелі на вас!..

Стоять дехкани на кургані
В суворий опівнічний час.
І їм, окраденим у днини,
Не йти на волі серед нив...

Ідуть в полях чужі машини.
Сааді тут колись ходив...

НА НАФТОПРОВОДІ

Обличчя палить їм червнєве сонце,
Гіркого поту — сині ручаї.
Спочить? Та ні, поважний охоронець
Обходить володіння тут свої.

Він теж засмаг, він почорнів од смаги,
Жилець британських дальніх островів.
Він скинув жовті нерозлучні краги,
Він в подорожах довгих постарів,

Та звичаї старих і підлих бриттів
Оберіга пильніше од святинь.
Його батьки і прадіди неситі
Блукали тут, серед сухих пустинь.

Шукали слави чи дзвінкого злота
Колонізатори і дикуни.
Яку несли вони сюди підлоту,
Яку неправду принесли вони!

Невільні перси риють котловани,
Лягають труби в пожовть вогняну,
І соки всі безкровного Ірану
Качають бритти за свою ціну.

Кричить охрипло охоронець знову,
Сичать сирени вдень і уночі,
І слухають чужу, лайливу мову
Бездомних персів мовчазні ключі.

Курить пісок, повільно йде робота,
Безсилля тіло змучене звело,
І по гарячих трубах чорне злото
Пливе од них, як щастя попливло.

ХАФІЗ

Всього бувало на віку —
І горя, і нужди,
Та древній чанг в його руках
Дзвенів, співав завжди.

То наче кований метал,
То — солов'їний спів,
Для бідних — серця всю любов,
А для багатих — гнів.

І ніс йому хвалу Шіраз,
Великому співцю,
І поклонявся світ йому,
Поету-мудрецю.

О чанг, дзвени, о чанг, дзвени,
Не мовкни ні на мить,
Бо в пісні тій одвічний раб
Кайданами дзвенить.

Під чистим небом — даль доріг,
До щастя ж — ні тропи!
О гримни, туче, в блискавках
І землю окропи.

Втоли-но спрагу на путі,
Сліди кайданів змий.
Хафіз вітатиме цей день,
Жаданий, грозований.

Любов і гнів своїх газел
Тобі оддасть, трудар,
Щоб в тебе в серці не загас
Ненависті пожар.

Щоб, наче сяйні блискавки,
Світилися ножі,
Щоб не тупилися мечі
На костях у ханжі.

О чанг, дзвени, о чанг, дзвени,
Не мовкни ні на мить.
Як в цьому світі можна жить,
Творити і любить?

Як пахнуть кров'ю ці піски
І потом пахне хліб;
Як над Шіразом, наче крук,
Зловісний мухтасіб? *

* Духовно-поліцейський чин.

О чанг, дзвени, о чанг, дзвени,
Не мовкни ні на мить.
Хто серцем любить рідний край,
Той буде вічно жить:

Не шейх, не хан, не мухтасіб,
Що вік не знають сліз,
А лиш народ, лиш трударі
І їх поет — Хафіз.

О чанг, дзвени, о чанг, дзвени,
Не мовкни ні на мить.
Хафіз живий, Хафіз-поет
У пісні буде жить.

ГОРА ДЕМАВЕНД У ТУМАНІ

Мов хвилі важкі океанів,
Мов ночі густа каламуть,
Всивілі полотна туманів
Пливуть над землею, пливуть.

В тумани закутана знову
Гора Демавенд вікова,
І вітер схвильовану мову
На слові тугім обрива.

Світанок чи вечір — не знаю,
На скелі стою, на краю,
І пінява хмара торкає
За серце, за душу мою.

Бо рядом зі мною — кибитки,
Дехкани — без хліба шматка.
Ви звідки прийшли сюди, звідки,
Судьба привела вас яка?

І родиться слово пекуче,
Як хан ваші землі забрав,
А вас у недолі на кручу,
На кручу високу загнав.

Та що ці ущелля зелені,
Стежини круті безіменні?..
Чи згадують вдосвіта вам,
Що тут в невсипущім натхненні
Ходив ще, можливо, Хаям?

Що він на захмарній вершині
Напам'ять читав рубаї?
А ви тут вмираєте нині,
Ховаєте кості свої.

На волі ви тут чи в вигнанні,
Де юність згаса задарма...
І сонця не видно в тумані,
І дихать — повітря нема.

БАЛАДА ПРО КОНЯ

Був той кінь тонконогий —
По полю, як вітер, літає,
Заірже на світанні —
До ночі луна не стихає.

Виростав він на волі,
Сім'я трудова доглядала.

Біля нього клопоту
І радості взнали немало.

Старший син його чистить,
А менший веде напоїти,
Середульший з любов'ю
У гриву впліта йому квіти.

А сусідські хлоп'ята
Приносять із луку травиці,
Щоб не схуд він, буває,
Літав, як гроза-блискавиця.

Мати нишком радіє,
Що буде ходити він в шлеї,
Жовту нивку орати,
Топтатись в піску і у глеї.

Та не вийшло. Жандарми
Ввалились до бідної хатки
І забрали коня Каракуша
За несплачені вчасно податки.

І англійці, як власність,
Закрили його у вагоні,
Загудів паровоз —
Тільки гони мигочуть червоні.

На старенькому судні
Гойдався той кінь у затоці,
І гаряча сльоза
Запеклась на червоному оці.

Наче серце боліло
В годину важку розставання,
Наче знав, що цю землю іранську
Він бачить востаннє.

Привезли його в Бірму,
Взяли його хижі солдати,
Щоб на ньому у битві
Повстанців навек подолати.

Тож наділи на нього
У Лондоні зроблену зброю,
Навантажили добре
І в даль повели грозовую.

Через джунглі дрімучі,
Крізь нетрі важкі і болота
Скільки тижнів ходив він —
Ніхто не згадає достоту.

Кажуть, падав в атаках
На кров'ю политу травицю,
І задимлене небо
Світилось у нього в зіницях.

Кажуть, груз у болоті,
Хрипів у зеленій багнюці,
Терла шию гвинтівка,
Почеплена просто на луці.

Тільки знаю, що впав він,
Поранений тяжко в погоні,
І заржав у тривозі,
В смертельному, дикому сконі.

Наче скарживсь на долю,
На службу гірку і на рану.
І летить те іржання,
Летить, доліта до Ірану.

ТАНЕЦЬ

Яка ти чудова, яка ти,
Володарко юних сердець!
Упріли старі музиканти,
Тобі виграючи танець.

А ти не стомилась нітрішки
(Поглянеш — повік не забудь!),
Мелькають коричневі ніжки,
І руки в повітрі пливуть.

Сусідки глядять з-за дувала,
Як в'ється, сміється Бану.
Так тільки Зохре танцювала,
Так тільки танцює Ханум.

А як би вона веселила!
Як танець на волі б вела!
Не руки були б то, а крила,
А їм би — висоти орла!

Хотіла любові у хату,
І пісні, і танцю — навек,
Її ж продадуть, небагату,
В неволю бере чоловік.

Танцює вона на прощання,
Бо це і востаннє, мабуть.
Узавтра її до світання
В кімнати чужі повезуть.

Танцює, — бо серце гаряче, —
Маленька рабиня Бану,
А в оці сльозинка, неначе
Зернина гірка полину.

НОСИЛЬНИК

Було йому дванадцять літ,
Як він пішов трудитись в світ.

Ходив голодний в Тегерані,
В людей просив шматок хлібця,
І світ широкий у омані
Лягав без краю і кінця.

Він продавав чужі газети,
Щоб заробить на прожиття,
Носив, натомлений, брикети,
Панам начищував взуття.

У лазнях спини офіцерам
Він натирав не перший день,
Носив корзини різним серам,
З Британії мільонерам,
На втіху їм співав пісень.

А потім падав на брущатку
І засинав один, в біді,
І все життя його спочатку
Йому ввижалося тоді.

Бо поминуло десять літ,
Як він пішов трудитись в світ...

І знов круті чужі пороги,
Пісків безмежний океан,
І знов його натерті ноги
Несуть в пилюці на Шіран.

Ляга дорога в даль, на кручу,
Де в'ються тучі грозові,

І лиш піднос його важучий
Скрипить на чорній голові.

А поруч мчать автомобілі —
Новенькі «доджі» і «фордї»,
Заморські леді білотілі
Над ним сміються: — Йди сюди!

Йому рукою із віконця
Махнуть, розбещені в жиру,
І персні їх напроти сонця
На пальцях блиснуть не к добру.

Ще й вітерець ударить в груди,
Терпкий, гарячий, степовий...
Та, перенісши всю огуду,
Носильник встане злий, живий

І кулаком в суху порошу
Погрозить, в марево німе,
Додолу кине чорну ношу,
І зброю він до рук візьме.

РОБІТНИЧЕ СЕЛИЩЕ

Січуть дощі, холодні і колючі,
Біжать, клекочуть жовті ручаї,
І вітер гонить посивілі тучі,
Не знати звідки і в які краї.

Минула осінь, не дзвенівши листом,
Впаде туманів сіра пелена,
Сховає сонце в піднебессі чистім —
Зима чи осінь? Літо чи весна?

Я знав цей край — морози і жароту,
Вітри піщані, що з пустель метуть,
А вгледів ще, як люди на роботу
В рудій грязюці на цегельню йдуть.

Виходять вранці, їжачись од мжички,
Із тегеранських глиняних конур
І ось нараз, скінчивши перекличку,
Складають цеглу рівно, як під шнур.

Складають звично, звірено щороку,
Про що посвідчать чорні мозолі...
Встають цеглин штахети рудобокі
На цій рудій, потрісканій землі.

А поруч з ними — глиняні халупи,
Бо й цегла — гроші, не візьмеш дарма.
Хазяїн тут за кожен камінь злупить,
Ще й накричить:

— Тут задарма — нема!

Іди ж, вертайся зморений додому,
Залазь в нору без вікон і дверей.
Сідай, журись, і забувай про втому,
І слухай плач обірваних дітей.

Вони ростуть в цім селищі, убогі,
Як виріс ти в кибитці десь, бідар.
Та прийде час, вони підуть в дороги.
Над ними зорі спалахнуть, як жар.

Впадуть халупи ці під їх руками,
Хазяйські кості у піску згниють,
І з тої цегли, що складав роками,
Вони будови щастя підведуть.

РУЇНИ МІНАРЕТА

Як сотні літ, у день один
Ридав на башті муедзин.

Віщуючи невірним смерть,
Він для намазу * звав в мечеть.

— Аллах, аллах,— летять слова.
— Молітесь,— вітер повіва.

Молились рік, молились два —
Сивіє з горя голова.

Молились десять — все одно,
Лиш скрута, звідана давно.

Прийшли дехкани й крамарі,
Нафтовики і різьбярі,

Ридали, плакали — дарма,
В житті їм радості нема.

А вийшов хлопець:
— Бідняки!
Ви ж так молилися віки,

А де ж те щастя, втіха де ж?
На тому світі, мо', знайдеш?..

Устав і вийшов...
Муедзин
Упав навколішки один

* Молитва.

І проклинав його, як міг,
Щоб він на батьківський поріг

Вже не ступив...

А стихнув плач,
Зів'яв од спеки карагач,

Пилюка впала, небокрай
Зарожевів, вороній грай

Одклекотів — лиш муедзин
Ридав на башті вніч один.

— Аллах, аллах,— летять слова.
— Молітесь,— вітер повіва.

З того часу немало днів
Минуло. Стих аллахів гнів,

Хлопчини слід пропав — шукай,
Бо немалий іранський край.

Та меншало парафіян
Із року в рік. І лиш тюрбан

Мулли схилявся при плачі,
Хоч не молились сіячі.

А мінарет сікли вітри,
Дощі лютневої пори,

Сивіла цегла, мов ковил,
Сідав на неї давній пил,

Громи кресали у грозу,
І зливи мили щоразу,

Палило сонце, тумани
Над ним звисали восени,

І лиш ридав тут муедзин,
Всьому віщуючи загин:

— Аллах, аллах,— летять слова.
— Молітесь,— вітер повіва.

І знов пройшли, як пил, літа...
Де мінарет був,— зацвіта

На грудях цегли дикий мак,
Мов кров дехкан. І знає всяк,

Що тут вночі кричить сова
Та дико вітер завива.

Той мінарет я бачив теж:
Сухі цеглини, грані веж,

Мулли могилу в бур'яні,
Чавунні плити й кам'яні,

Воріт узор, що різьбярі
Колись різьбили до зорі.

Я на руїни ті дививсь,
Та не печаливсь,— веселивсь,

Що хоч на рік, на мить одну
Тут стало менше дурману.

ПРО ДЕРВІША

Зійшла Венера. Скоро день.
Встає зоря багрова.
І дервіш одягнув чекмень
І вже в дорозі знову.

Куди іде, в які міста?
Чи він сьогодні ситий?
Про те ніхто не запита,
Щоб серця не смутити.

Йому вже літ десятків шість,
Мандрівнику, поету.
Він недоспить і недоїсть,
Бо пісня хоче лету,

Бо пісня проситься, жива,
І не дає спокою,
І в ній — неначе сталь — слова,
Гартовані до бою.

У ній і слово чабана,
І плач зурни загірний,
У ній печаль усіх сповна
І голос серця вірний.

Чому не має він сім'ї,
Бродяжить, одинокий,
Чому лиш — горя ручаї
Та сліз важкі потоки.

А може, люди знають все?
І те, що в час вечірній
Він у піснях не донесе,—
В серцях нестимуть вірно?

НАЩАДОК БРИТТІВ

Його слизькі, блудливі очі
Зирчать, як з нірок ховрахи...
Куди пливе, чого він хоче,
Які топтатиме шляхи?

Можливо, він забув, що нині
Проходить вже двадцятий вік,
Що відкривати в Палестині
Нема чого за даллю рік.

Вона давно уже відкрита,
Горить у клекоті пожеж,
Та океан нащадка бритта
Несе до дальніх узбереж.

Він проїздить в автомобілі,—
Таких кордонів тут нема.
Його тубільці смаглотілі
Не зустрічають — та дарма.

Десь за сірійськими горбами,
Де пил доріг, де спрага й мла,
Його з простертими руками
Зустріне вірний Абдулла.

Він буде руки цілувати
Старого бритта... Й знов у путь.
Ірак, Іран, зелені шати
І нафти дух його зовуть.

Так звав колись у даль незнану
Далеких предків злота дзвін...
Ну, що ж, тепер хоч до Ірану
Як гордий бритт приїде він.

Щоб закупить усе відразу,
Забравшись на чужину...
Він возведе авіабази,
Нову готуючи війну.

Він буде мовчки муштрувати
Ландскнехтів наймані ряди,
По світу зрадників шукати,
На них надіятись завжди.

Він купить шаха за угоду
На все, що є в країні, вмить.
І тільки волі і народу
Йому ніколи не купить.

Бо той народ живе в тривозі
За мир, за труд, за майбуття.
Йому не клекіт бомбовозів —
Йому б свободу і життя.

Щоб не од бомб земля порита
Диміла й сипавсь білий цвіт,
Йому б не бачить цього британта,
Що виїхав в далекий світ.

Що над чужим широким краєм,
Через моря, через хребти,
Кістляві руки простягає,
Щоб все загарбать, загребти.

І вже народу віща сила
Встає, гартована в бою,
І знайде британт собі могилу
В чужих пісках, в чужім краю.

ДЖОН

Його в Іран в гарячі дні
Якась прислала «компані».

Він був у Решті, мчав в Тавріз —
Суперникам напереріз.

По нафтопромислах бродив,
І «Дудль» співав на свій мотив.

Підписував листки якісь
І появлявся, як чудо, скрізь,

Куди не звав його ніхто,
А він виходив із авто

Або з вагона в інший час:
— О'кей! Вітаю щиро вас!

Потрібні дуже ви мені,
Мене прислала «компані»...

Він бачив нафту: — Як? Вона
Америці не продана?

Зривав бавовник у цвіту:
— Чому він досі не в порту?

І на долонях сірку тер:
— О, ми підживимось тепер!

Питав, зустрінувши, людей:
— Чи всі працюєте? О'кей!

Працюйте, шах оплатить все,
Вам труд багатство принесе.

Його цікавить все, що є:
Хто, що, чому продає?

Чи має вигоду, чи ні,
Чи вірить в силу «компані»?

Де нафти б'є новий фонтан,
І скільки шовку дасть Іран?

І скільки треба кораблів,
Щоб все він вивезти зумів?

Він метушився, як в огні,
Шле телеграми «компані»:

«Хитряк ти, Джоне, і мастак,
Зроби отак, а потім так...»

І він ізнов у сотий раз
Чужий виконує наказ.

...Він всю планету б закупив,
Руду б ковтав і нафту пив,

Жував вугілля, гриз би мідь,
Щоб грабувать і багатіть.

Він всюди каркає, мов крук,
Він розтовстів, як той павук.

Та буде дата ще й така,
Коли роздавлять павука.

МЕХАБАДСЬКА БАЛАДА

31 березня 1947 року в місті Мехабаді були повішені троє братів-курдів: Мохаммед Казі, Садр Казі і Сейф Казі — відомі демократичні діячі. Вирок військового трибуналу про повішення їх був до того затверджений шахом.

Ой що ж то бубни б'ють на світанку?
Ой що ж то сарбази кричать ізранку?

На темній площі в Мехабаді
Сарбазів зімкнуто ряди.
Метуть вітри, летять, крилаті,
Розносять в світі вість біди.
Колишуть шибениці чорні,
Круті, смолисті мотузки,
І курдіянки непокорні
Ридають мовчки у хустки.

Ой що ж то бубни б'ють на світанку?
Ой що ж то сарбази кричать ізранку?

А як ішли вони, три брати,
В тяжкій закові — обнялись.
І Мохаммед сказав: — Солдати!
У нас, братів, шляхи зійшлись.

І Садр промовив: — Нам вмирати
Не страшно — інші б підвелись...
Щоб нас повік не подолати,
Як ти казав мені колись.

А Сейф поглянув: — Наша доля —
Помрем без слів і без хули,
Але здобудуть інші волю,
Як наші браття здобули.

Ой що ж то бубни б'ють на світанку?
Ой що ж то сарбази кричать ізранку?

Коли ж хитнулось небо в танці
І попливла земля з-під ніг,
Побачили: американці
Фотографують мовчки їх.

І все... Лиш вітер океанський
Ревів у рідній стороні
Та бився жовтий лев іранський
На полковому знамені.

ЖУРАВЛІ

*Журавлі ключем летять,
Піднебесним плаєм.*

Іван Франко

Понад горяним краєм, у сизо-молочній імлі
До світанку летять журавлі.
Чую клич їх далекий, тривожний: курли та
курли
У імлі.

— Ви куди, журавлі?
До якої землі? —
Може, скаже ватаг журавлиний,
Як летять вони вкупі з чужини
Над морями і над Абаданом,
Над Шіразом і Тегераном,
Як їх в спеку палило,
Як їх вітром валило,
А вони не стомилися, ні,
І летять в вишині.

— Журавлі, журавлі,
Що ви бачили там, вдалині, у імлі
На чужій землі? —
І почув тую мову ватаг журавлиний:
— Ми з Єгипту далекого линею,
Із-за Нілу, з долини...
Та в суворий час
Піраміди не вабили нас,
Що століття стоять у пустелі пекуцій,
Ні опалені сонцем уславлені кручі...
Ми там бачили інше в ці дні,
Як там люди вмирають в борні
Перед дулом гвинтівки чужої,
Як солдати-герої.

— Журавлі, журавлі,
Що ж ви бачили ближче в імлі
На чужій землі?
— Ми летіли над морем, в долині,
Ми були в Аравійській пустині,
Чули крики англійців суворі,
І арабів, похилених в горі,
Ми там бачили тої години.
Ще ми бачили: йдуть каравани
По піску несходимім.
Ще ми бачили: наче в тумані,
Дике поле, огорнуте димом,
Над яким ми летіли...
Кажуть: нафти цистерни горіли.

— Журавлі, журавлі,
Що ж ви бачили поруч в імлі
На іранській землі?
— Ми летіли над краєм багатим,
Над широким і тихим Євфратом,
Ми пустелею мчали широкою,
Над Персидською ввали затокою...

В тій затоці, в блакитній далі,
В синіх водах — чужі кораблі...
Янкі хрипло кричать на бортах,
Важко крани скриплять у портах.
Що там янкі робили,— не знаєм,
Хоч і знати бажаєм...

— Журавлі, журавлі,
А куди ж летите ви в імлі,
До якої землі?
— Є спочинок для нас
За Кавказькими синню-хребтами,
Там скучають за нами,
Там нас ждуть у цей час.
— Ви летіть і летіть, журавлі,
Ви летіть до моєї землі,
Там побачите ви у полях урожаї,
Синь Дніпра, прикарпатські взеленені плаї,
Домен блиски вночі,
Сяйва білі ключі,
Поїзди, що летять у поля неозорі,
Над Кремлем — пурпурові, негаснучі зорі,
Що горять над простором землі...

У Вітчизну летіть, журавлі!

ПЕРЕД БУРЕЮ

Все завмерло у пустелі. Спека. Вітер не шелесне.
Висне марево далеке, мерехтить, немов живе.
Пальми листя посхиляли, їм би трішки прохолоди!
Тиша. Тиша у пустелі. Чути навіть комара,
Що злетів з листочка вгору, задзвенів на сивих крильцях...
Небо — наче олов'яне, все розжарене до краю.

Сонце крапає, здається, піддає вогню пустелі,
Мов ковальське горно біле. Важко дихає жарота.
Важко руку підійняти. Важко йти. Немає сили.
Тіло все свинцем наляте, в голові — страшенний шум.
Важко дихають верблюди і кошлаті сиві морди
В даль простягають, неначе хочуть ще хоч раз дихнути
І упасти... У очах їх висиха слизька волога,
Тільки ноги ще ритмічно важко рухаються далі.

Дико. Боязко. Ні звуку. Тільки дзвоник на верблюді
Монотонно дзвонить, плаче, наче мовить: пропадем!
Дервіш пада на коліна, просить в неба порятунку,
Стогне, молиться, ридає: — Тиша ця віщує бурю!
Ту, що зрушує каміння, що клекоче понад світом,
Заміта міста, оселі, засипає каравани,
Що на плечі підіймає у піску важку пустелю
І на всім страшнім галопі мчить без втоми і спочинку...

Дервішу, даремно плачеш. Що покірливі молитви!
Ти поглянь: піщана грудка вже злегенька задиміла,
Покотилася поземка, мов світанку подих свіжий,
Піднялись орли у небо, на грозу заклекотіли,
Закурили в даль бархани, мов метнули сиві гриви...

Дервішу, вставай, доволі! Вже тепер над вашим краєм
Більше бурі не минути!..

З КАРПАТСЬКИХ БАЛАД

БАЛАДА ПРО ДОВБУША

За горою, та ще й за крутою,
Де червоні буки зійшлися стіною,
Кличе Довбуш героїв до бою,
Кличе хлопців гіркою порою.

Тож беруть його бійці
Не старі, прадавні топірці,
А мечі, неначе блискавиці,
І пістолі, литі з бронзи-криці.

Хлопці ті у личаки узуті,
А серця — до панства в грізній люті,
В того — горе,
І у того — горе,
Спільне горе
Гори переборє.

Прощавай, Марічко, а чи Дзвінко,
Дзвонить зброя месницько і дзвінко,
Прощавай, колибо на вершині,
Буде битва, буде битва нині.

...За яремчанськими кручами,
За лугами за квітучими
Бій ходить, бій.
Небо сяє не зірницями,
Не вогнями-блискавницями,—
Довбуш іде!

Чом дрижиш ти, пане-вороже?
Нам убить тебе недороже,—
Хлопці уб'ють.

Віддавай же награбоване,
Все украдене, заховане
Людям віддай.

Бач гуцула неозутого,
Бач його, у горі лютого,—
Горе тобі!

Та ще долю понівечену,
Та знівечену наречену,—
Помста тобі!

...За яремчанськими кручами,
За лугами за квітучими
Бій кипить, бій,—
Довбуш іде!

БАЛАДА ПРО ОПРИШКА

Ти чуєш, хлопче,
Ти чуєш, хлопче,
Як дихає нива зелена весною,
Як шепче смерека, спілітаючи хвою,
Сплітаючи хвою?

Ти чуєш, хлопче,
Ти чуєш, хлопче,
Як грають потоки у сонці-веселці,
Як сяє проміння на кожному веселці,
На кожному веселці?

Ти чуєш, хлопче,
Ти чуєш, хлопче,
Як пісня дзвенить, голосна і тужлива,
Як плаче дівчина твоя нещаслива,
Твоя нещаслива?

Ти чуєш, хлопче,
Ти чуєш, хлопче,
Як мати ридає твоя у неволі,
Які в неї муки, які в неї болі,
Які в неї болі?

Ти чуєш, хлопче,
Ти чуєш, хлопче,
Як люди благають, як нива волає,
Убити свого пана тебе покликає,
Тебе покликає?

Все чує хлопець,
Бідарський хлопець,
Бере він рушницю, бере крем'яницю,
Йде нищити пана, палити світлицю,
Палити світлицю.

Ой хлопче, хлопче,
Гуцуле-молодче,
Не один ти бродиш, не один ти ходиш,
Не один у помсті щастя ти знаходиш,
Щастя ти знаходиш.

БАЛАДА ПРО СВАЛЬБУ

Не цвіти, катране, буйним цвітом,
Бо пригода хлопцю сталась літом.

Кинув, кинув дівчину-шугайку,
Замість неї добру взяв нагайку,

Взяв коня і зброю взяв, нарешті,
Та сідло, пошите в Будапешті.

Крикнула кохана: — Як без мене? —
Плачучи, хапалась за стремена.

— Ой не їдь, гуцуле, долом-низом,
Я встелю дорогу жовтим хмизом.

Ой не їдь, гуцуле, долиною,
Будь, мій милий, вік увесь зі мною.

Не послухав гуцул того слова,
Заманила далеч смерекова.

Полонили дорогі Карпати,
Пішов гуцул пана воювати.

Не діждалась дівчина Іванка
Та й до нього подалась ізранку.

Хлопці кажуть: — Дівка ківельненька,
Свальбу справим в літі цім гарненьку.

Не була та дівчина в намисті,
Не за стіл сідали, а на листі.

Не здіймали келихів злотистих,
А пили з дубових кухлів чистих.

Не ревіла музика залізною,—
Їм сопілка вигравала ніжно.

Не свічки горіли в тихій вежі,—
Свальбу освітили їм пожежі.

Так раділи молоді гуцули,
Що про них по цілім світі чули.

ПРО ПОРАНЕНОГО ВОЯКА

В давні ночі,
В сині ночі
Хлопці на гірській убоці
По облозі, по стежині,

По стуманеній долині
Йдуть по кряжу над потоком,
Над Черемошем широким.

А за ними кінь ступає,
Вояка в сідлі гойдає.
А у того в грудях рана,
З неї ллється кров багряна.
Довбуш рану затуляє,
Підвестись допомагає:
— Ой вояче ти, вояче,
Серце в тебе є гаряче!

— Звестись, Довбуше, несила,
Хоч мене чекає мила,
Хоч мене чекає мати,
Але я не можу встати.
Не знести лихої муки,
Розв'яжіть собі ви руки:
Залишіть мене ви нині
На високій полонині
Та скажіть моїй коханій,
Що у битві я останній,
Як світили блискавиці,
Сім панів убив з рушниці...

— Йванку, Йванку, що з тобою?
Ще не раз ти підеш к бою...

Ступай, коню, по стежині,
Неси Йванка по долині.

Ступай, коню, по облазі,
Не стомися в цьому разі.

Ступай, коню, тихим кроком
Над Черемошем-потоком...

...В темні ночі,
В сині ночі
Хлопці йдуть гори убочі,
А за ними кінь ступає,
Вояка в сідлі гойдає...

БАЛАДА ПРО ТОПІРЕЦЬ

У минулу безрадісну пору
Йшов гостинцем крутим він угору,
Йшов у даль невідому, далеку,
Йшов узимку, і влітку, і в спеку —
Отакий собі син коваля,
Що зростила карпатська земля.

Бачив горе — у серці відбито,
Бачив горе — сльозами полито,
Розмовляв з ріпниками вночі,
Зустрічались йому сівачі,
Із Покуття газди, з Криворівні,
З Нагуевичів — в бідності рівні,
З бориславських похилих хатин...
Йшов таким він, співець їх і син.

А гостинець — гранітом покритий
І до того ж — кривлею политий.

Затискає ціпок у руці,
І турбота живе на лиці,
А подалі, де вигнулась путь,
Галичани каміння кладуть,
Кволо гупають ступки міцні,
Камінці розбивають дрібні:
— Цей гостинець — дарунок тобі.

Йди по нім, не схились в боротьбі.
Всім багатим — від бідних прокльон...
Сині очі синіють, мов льон,
Сині очі, розумні й прості,
Світять правдою людям в житті.

І гуцул наперед виходжа:
— Тут стражданням усіх — не межа...
Хто ти є, чоловіче, скажи.
Слово правди на віче скажи.

І почули всі люди й поля:
— Син я єсть бідака-коваля,
Знаю долю я вашу гірку,
Бо впізнав її сам на віку...
— Хто ж ти є?
— Хто я є?
Ваше горе — то горе моє,
Знаю вашу велику біду...
— А куди ж ти ідеш?
— Я іду?
Я послом у парламент іду...—
І слова ці останні усім
Враз ударили в серце, як грім.

Значить, знову зустрівся їм пан?!
Чом раніш не впізнали?
Каптан,
Черевики, ще й бантик на шії...
Знову мучить іде з Коломиї...
Вийшов хлопець суворий на крок:
— Як же звать тебе справді, панок?

І замовк він, щоб слово почуть.
— Як мі звати?
Франко мене звать...

Він замовк і побачив тоді,
Як обличчя старі й молоді
Засіяли любов'ю до нього,
До селянського хлопа простого.

Не сказав більш нічого — не зміг,
Біля них, наче рідний, приліг,
І вже — слово до слова —
Потягнулась розмова.

І гуцул промовля шепітком:
— Що ж ти йдеш у парламент з ціпком?
Ти захисник наш, воїн, борець,—
Ось для битви візьми топірець.

Взяв з подякою він топірця
І пішов у далекі путі,
Щоб завжди воювать до кінця
За окривджених, бідних в житті.

ВОГОНЬ У КУЗНІ

На дні моїх споминів і досі горить той маленький, але міцний вогонь. Це вогонь у кузні мого батька. І мені здається, що запас його я взяв дитиною в свою душу на далеку мандрівку життя.

Іван Франко

Вже бачу його...
Мов розплавлена криця,
Так світить вогонь той, палає, іскриться.

Зійшлися селяни,
Прийшли на гутірку,
Як завше буває на кожному вівтірку.

Зійшлися селяни...
Гей, спогаде-мріє!
Усе із дитинства лиш видно, лиш мріє...

Вогонь в отій кузні,
А далі, а далі —
Життя неозоре, і щастя, й печалі.

Підеш по стежині,
Зірвешся із неї,
Зірвались не раз не такі Прометей.

Тихенько потопаєш —
Бог із тобою,
Тоді боягузом лиш вийдеш із бою.

Жди помочі друга —
А друга не буде...
Що ж далі робити? Чекати огуди?

Зірватись у прірву?
Не хитра це справа,
Коли за плечима є почесть і слава.

А вогник висвічує...
Іскри блискучі
Летять і летять, як думки неминучі.

І мозок говорить:
Ступай по дорозі,
Хоч жить доведеться в біді і тривозі.

Візьми чужу долю,
Як воїн, на плечі,
Поглянь у обличчя нехитрій малечі,—

Усе забери,
Якщо можеш забрати,
Тоді ти згодишся народу в солдати.

Не треба вже слів.
Мов розплавлена криця,
Той вогник у кузні палає, іскриться.

І так вже він світить
По всьому краю,
Що серце освітлює й душу мою.

СТОГІН СМЕРЕК

Хто чув, як стогнуть восени смереки,
Коли вже літо відійшло далеко
І осінь йде непрошена сюди?
Хто чув, як плаче мати у хатині,
Стара й худа, подібна смеречині,
Відавши вік дівочий на труди?

Франко ж почув...
Почув, і якось знову
Він те впізнав, що в серці здавна ніс:
Лісів карпатських віковічну мову,
Дощів мережі, що січуть навкіс,
Одгомін буків на крутій вершині,
Потоків диких клекіт між проваль,
І, наче казку, гори сині-сині,
А вже за ними — даль, майбутню даль.

А далі вже не згадував.
Розплющив
Блакитні очі і побачив знов
Рішницькі руки, чорні і худющі,

Обшарпаних у злиднях сивих вдов,
Які стогнали, наче ті смереки
Після рясних дощів і злої спеки.

І вже цього не можна позабути.
Чи ти заснеш? Вві сні цей гомін чути,
А тут живих смерек глухе стогнання
Із вечора до самого світання.

Смереки, не стогніть. Кривавим болем
Він повен весь — хіба про це забудь,
Як він, борець, що шляхом битим, полем
Він сам іде, шукає іншим путь,
Спускаючись із гір, як з верховіть!..

О, не стогніть, смереки, не стогніть!

ПРОВОДЖАЮЧИ ЯСЯ

Чомусь він вірив: не поїде Ясь.
Та горе інше Ясю підказало.
Сім'я злиденна вся його зійшлась,
Щоб тихо слухать батька...
Тихо стало.

І Ясь устав. І всі устали в хаті.
І плач затих. І все затихло вмить
(Лиш чути — явори шумлять крислаті,
І дуб старий, як сотні літ, шумить).

І перед тим, як мовить тихе слово,
Впав на коліна і почав тоді,
Як перед смертю це обов'язково,
Все цілувать, що здобулось в труді.

І раптом всі відчули: батько плаче!
Чому ж не плакав він раніш, здалось?
І те ридання матері гаряче,
І зойк дітей довкола рознеслось.

Був кожен клопоть вимитий сльозою,
Здобутий потом за багато днів
(І явір слухать став перед грозою,
І дуб старий в чеканні занімів).

В'язали клунки мовчки серед двору,
Сусіди йшли прощатись на поклін...
І ось тоді, у ту страшенну пору,
Край огорожі зупинився він,
Іван Франко...

Він Яся знав до цього,
Хіба ж уперше, сидячи в тіні,
В'язати сіті вчився він у нього,
Щоб в них ішли рибини запашні?

Ще й досі носить днину незабуту
У серці, як сподіванки свої,
Коли цей друг розповідав про скруту
І про майбутнє щастя для сім'ї.

О, як чекав він, Ясь цей, тую днину,
Коли жадане з'явиться в імлі
(А вітер гнув тремтливу яворину,
Та дуба не нагнув він до землі).

«Прощай же, Ясю!
Може, щастя буде
В Бразилії, за тридев'ять доріг.
Можливо, там тебе зустрінуть люди,
Яких ти тут зустріти сам не міг.
Не вір у це!»

Та доля повела...
Своїх шляхів не може Ясь узнати.
...В поета піт скотився із чола:
Яке б гаряче слово відшукати,
Який вогонь у серці б ізнайти,
Що всю отруту в душах спонеляє:
«Не вірте раю дальньому, брати!
Ви — емігранти! Горе вас чекає!»

ЩУРИ

Не тільки в цій окрузі,
Але й далеко теж,
Людці, що звались — друзі
По талану, по музі,
Клялись завжди без меж,

Що, як Франку настане
Хоч митенька важка,
З них кожен грізно встане
У чині ватажка.

І кожен клявся чесно,
Що, як нагряне бій,—
Душа у нім воскресне
У лютості своїй.

Усі його хвалили:
— Ти — небо голубе.
У нас є досить сили,
Щоб захистить тебе!

А сам Іван сміявся
У глибині душі.

Він добре розбирався,
Хто з них товариші.

І, щоб сховати образу,
І біль, і самоту,
Він розповів одразу
Ім істину просту:

— Плив пароплав у морі,
На нім були шури.
— Це так! — гукнули в хорі
І молоді і старі.

— Та ось настала скрута,
Вже тоне пароплав...
— Яка година люта! —
Естет один сказав.

— А ті шури на славу
Жили собі в теплі...
— Вони ж бо мали страву!
Не те, що на землі!

— Як шур біду почує —
Тіка тоді в сто крат!
— Це з нас Франко глузує! —
Обурився Щурат.

— Я не глузую, друзі,
Таке в житті буває...
— Не схилимось ми в тузі,
Душа у нас жива!

...І ось Франко в кайданах...
Де ж друзі, де ж вони?
Чи, мо', на власних ранах
Здобудуть день весни?

Чи, мо', у казематах
Для всіх добро кують?

...Вони в тінявих шатах
Вино хороше п'ють.

Хоча б пили запросто —
Так в тім ще півбіді,
А то за тостом тости
І вигуки завжди:

— Він нас назвав шурами!
Хіба ж то ми шури?!
Ми, кажучи між нами,
Як він, Каменярі!

Ми відійшли від нього,
Це знає кожен з нас —
Нам всім вигода з цього,
Коли суворий час,

Коли зриває хуга
Устої всі старі!..—
...А він стояв і слухав
Біля дверей...
— Шури!

ДОЛЯ

(Труш)

Він перед смертю ледве міг устати,
Не міг купить простого полотна,
Але ж свою судьбу намалювати —
Була у нього думка ця одна.

І він сказав, підвівши чорні руки,
Такі ж, як і земля в його краю:
— Достань мені шматок гірського бука,
На нім я долю розповім свою.

Без полотна! Хай знають чесні люди,
Яка в житті важка буває путь.
Отож прошу, у клятві без огуди
Нехай мене, як сина, спом'януть.

Тоді, узявши тесаний фуганок,
Пішов з криниці стуганки попить...
Усе зробив — і ось уже під ранок
Ця мертва дошка, як жива, бринить.

А потім сів, і на старім мольберті
Вона була як сонце і вінець.
І тут прийшли думки старі й уперті:
Я вистояв проти своєї смерті,
За це повинен в чистому одверті
Сказати людям: вже мені кінець...

Не заповіт, не радощі, не горе,
Яке завжди уходить в кожний дім,
А серце скрізь завжди одне говорить:
Зроби сосну ти символом своїм.

І так сосну намалював: бурани
Її ламали, нищили страшні,
Але вона, затамувавши рани,
Стояла нездоланна у борні.

А умирав — почув трембіти звуки,
Згадав життя, до щастя вічну даль.
Так ожило на деревині бука
Життя людського радість і печаль.
Вона живе й міцніше з дубом рядом,
Іх не уб'єш ні словом, ні снарядом.

БАЛАДА ПРО ПОЕТА

Пам'яті О. Гаврилюка

Він тільки вірш написав про плакати,
Душу віддавши усю йому,
Хотів він жити, хотів кохати,
Землю рідну свою цілувати,
Та інше судилось: залізні ґрати
І звістка із дому в глуху тюрму.

Чорний дріт,
Ржавий дріт,
А за ним — невільний світ,
А на вищці — кулемет.
Ось твори тепер, поет!

Він тільки ввійшов у світ на світанку,
З торбинкою, наче Шевченко колись,
Щоб землю свою оспівать не в серпанку,—
А про недолю, про жінку-біданку
Хотів, щоб пісні, як плакати, знялись.

Чорний дріт,
Ржавий дріт,
А за ним — невільний світ,
Повен горя, повен сліз,
Повен брязкоту заліз.

Хотів він, щоб доля була щаслива
В батька, в сусіда, в кожного з них,—
А вже його тягне на смерть дефензива,
Та брехень газетчиків ллється злива
І сотні незваних лих.

Чорний дріт,
Ржавий дріт,

А за ним — невільний світ,
Вартові, немов сичі,
Вдень пильнують і вночі.

Вночі лиш, при тім каганці-лампадці,
Родиться пісня, твориться вірш,
Мерзнуть від холоду в хлопця пальці,
Та це ще — не горе, буває гірш.
А він, комуніст, заглядає в даль,
Готовий для друзів служить за сталь.

Темний світ,
Чорний світ,
Не злякав кільчатий дріт,
Серця в муках не згасить,
Вірш родився — буде жить.

І в осінь почув він: ревуть гармати.
Воїни йдуть, зі Сходу ідуть.
І він закричав: — О слова-плакати,
Стелить тим солдатам радісну путь.
Идуть наші браття, з кожної хати
Люди серця вам свої піднесуть.

Рветься дріт,
Чорний дріт,
Йде новий у наступ світ,
Идуть солдати, втерши піт,
Ждані тут багато літ.

Затремтіли, упали тюремні ґрати,
Люди відчули волю свою,
І вірші поета, немов солдати,
Поруч з бійцями стали в строю.

ІРШАВСЬКА БАЛАДА

Лежав піхотинець на мокрій землі,
Гармати гриміли далеко в імлі,
І зір він не бачив, бо тучі закрили.
І димом застелені скопані схили,
Лиш рана пекла йому, рана болюча.
Від цього — не милі ні ліс, ані круча.

— Ну, що ти, розвіднику, хлопчику мій? —
Схилилася жінка в хустині старій,—
Пройшов ти шляхи, наче терен, колючі,
Дай рани тобі перев'яжу болючі,
Обмию водою, як роси дрібні,
Бо ти від сьогодні — синочок мені.

І світ перед ним пропливає поволі,
Донеччини обрій, тополі у полі,
Доріжка-стежина від рідної хати
І дівчини очі — малого дівчати.

Вливаються болі у серце криваві,
— Ой, де я, матусю?..
— В Іршаві, в Іршаві...
Ген гори Карпати, а це Закарпаття...
Ти брат наш, ти брат наш, а ми тобі — браття.

Як воїн, взяла його зброю на плечі
І хлопця того на шляхи недалечі
Одна повела, ще й плечем підпирала,
Спіткалась, бува, і сльозу витирала,

Бо серце щеміло, бо серце боліло,
Щось мовить хотіло,
А мовить не вміло,
Лиш очі світилися: — Синочку, синочку...

Стомився, малий наш? Спочинь у лісочку...—
Він ліг відпочити, а встати не може.
— Не треба, синочку, вмирати негоже...—
Та очі його вже туманом повиті,
Та очі його вже навіки закриті.

І матері мати листа написала,
Що сина у битві вона рятувала,
Та ще й заридала: — Ой сину наш, сину,
Ти в бої загинув за цю верховину...

І голову тихо в засмуті схилила...
...Стоїть та могила,
Висока могила,
Для двох матерів незабутня могила.

ОПОВІДАННЯ ПРО ГУЦУЛА ГОРДІЯ

Сталась в житті пастуха подія,
Його схвилювала за стільки літ...
Сказали в сільраді: — Поїдеш, Гордію,
В Київ на звіт.

Який же то звіт: що дзвінка флюяра,
Що добра маржинка, і черес, і кріс?..
Сяде, бувало, один біля яру,
Заграє, а вітер поніс і поніс...

Бувало усього. В панські садиби
Приходив голодний, обдертий, в біді.
А в себе ні жінки, ані колиби,
Тільки батіг та капці руді.

Де ті верховини або чорторії —
Все довелося сходити йому.
Ходив жебрувати до Коломиї,
Хліба просить, а попав у тюрму.

Люди казали: — Тобі, Гордію,
Тільки одне залишилось — вмирай.—
А він зберігав у душі надію
На інше життя, на весен розмай.

Брукву померзлу ковтав на плаї,
Ів буряки кормові сирі.
Вже говорили: — Гордій вмирає,
Кості в могилу несе старі.

Вже не давали йому й отари,
Кажуть, подоїть чужих корів.
Він же без шапки в карпатські хмари,
На білу Говерлу самотньо брів.

На камені Довбуша сідав спочивати,
Журбу виливав, що в серці таїв.
Слухали Карпати, сивіли Карпати,
Ридала Говерла в сто ручаїв.

Орли клекотали, жадали бурі,
Вовки голосили з чотирьох доріг,
Гордій підійнятись хотів у зажурі,
Встати й загинуть — і загинуть не міг.

Бо над орлами, у синій висі,
Де сонце гуляє і вітер-колюн,
Червонозорі літаки знялися,
В промінні заграла на тисячі струн.

І мелодія та попливла над гори,
Над полонини, зелені й круті.

І стрепенувся Гордій: — Не горе,
Все переможу в своїм житті!

...Кликали люди його: — Гордію,
Ось вона, нива широка твоя...—
І плакав пастух: — Сміюсь і радію,
Щастя моє, радість моя!

Ходив партизанить при фашистській навалі,
Стрічав Қовпака на гірським кряжі.
Хлопці-розвідники шлях питали:
— Ти проведи нас і покажи!..

Він піднімався на стрімчасті скелі,
Сам — наче Довбуш в давні віки.
І лягали йому у ногах оселі,
І хмари пливли, як материки.

Земля оберталась навколо нього,
Блискаючи лисинами морів.
Ще світ солдата не бачив такого,
І коли говорив Гордій — світ німів.

А ковпаківці йому казали:
— Добрий пастух, нам допоміг...—
Йому ж здавалося: зроблено мало,
А скільки в житті він зробити міг!

Рани загоїлися на тілі,
Де вже ті рани,— міцна кора.
Слустився з гір до своєї артілі:
— Рано ще вам забувають вівчаря!

І так він співає на скелі скраю,
Мов грому травневого б'ється гул.
То душу в пісню свою виливає
Пастух із артілі, старий гуцул.

ПОЕМИ

МАР'ЯНА

Ти лежиш'у тихім, світлім домі,
В радості великій — не в журбі,
І турботи, досі не відомі,
Вперше відкриваються тобі.

Все, що ти впізнала й полюбила —
Наш простий і наш чудовий світ,
Вся земля, така знайома й мила,
Нивами навкруг заколосила,
Задзвеніла в пісні, засурмила
У мільйони різьблених трембіт.

Син, сказали, сні! І в цьому слові
Всі злились надії і чуття,
Поривання світлої любові,
Серця невгамоване биття.

Мрії скромні, як завжди, дівочі,
Дні твої, проведені в труді,
Неспокійні, таємничі ночі
І літа, як в пісні, молоді.

Все лягло, немов було це нині,
На твоїх долонях шкарубких.
Бачиш ти себе на Буковині
Між могутніх буків вікових.

Ти така маленька перед ними,
Наче зірка в небі голубім,
В платтячку, зі стрічками ясними,
З книжкою і зшитками новими
Йдеш зі школи у отецький дім.

І дзвенять слова, немов сьогодні,
Що учитель говорив тобі:
«Волю принесли війська червоні
У важкій і грізній боротьбі».

Добрий вчитель! Він завжди уміє
З учнями, як друг, поговорить,
Угадать їх помисли і мрії,
В їхні душі серце перелить.

Він тебе запросто звав: Мар'янка,
Як тебе отець бувало звав.
Хто така ти? Пісня на світанку?
Хто ж така ти? Зірочка в багрянку?
Мабуть, він тоді ще розпізнав
Всю, як є. І я зізнатись мушу
Чесним серцем, що у грудях б'є:
Він впізнав твою хорошу душу,
Серце вірно упізнав твоє.

І, як він, у дні ті грозовиті
Міг би я тобі сказати теж:
— Йди, дівча, шляхи тобі відкриті,
Успіхам твоїм немає меж.

Ти й пішла, бо Батьківщина кличе,
Ти й пішла, бо чула: серце зве
У донецьке дальнє ремісничє,
У життя бурхливе трудовє.

Інший край відкрився, інші люди.
Ти ж між них в кептарику одна.
— Будеш вчитись? —
Ти сказала: — Буду! —
Значить, клятва назавжди дана.

Може, це не клятва, може, просто
Те, що в думках визріло колись.
І шахтар малесенького зросту,
Наче брат, сказав: — Ну, що ж, дивись...

Що ж дивитись? Перше — треба вчитись,
А що друге — треба працювать.
Можеш за селом часом журитись;
Де твій дім... Ну, як тобі сказать?

Де знайома Садгора, де спека,
Чернівецькі вулиці тісні,
Де твоя Зазубрівка далека,
Де співала звечора пісні.

Може, там осінньою порою
За тобою хлопцям не до сну,
Може, там пишаються тобою
Кожен час і днину не одну.

Так і кажуть: ти зросла між ними,
Наче ластів'ятко у гнізді,
Виросла — дорогами крутими
Увійшла в життя, і побратими
Поруч тебе стали молоді.

Так воно, мабуть, завжди буває:
Десь дівчатко-гілочка росте,
І воно нічого ще не знає,
Що хлопча безхитрісне, просте

Підростає в Києві чи Львові,
В світі не цураючись краси,
І серця зіллються їх в любові,
Мов сріблясті крапельки роси.

Тож далеко ріс один хлопчина,
Не багато він вивчав наук,
Відпочинку знайдеться хвилинка,
Він бере гармонь свою до рук.

Ту звичайну, ношену тальянку,
Ту гармонь потерту, у якій
Серце хлопця б'ється спозаранку,
Наче моря лагідний прибій.

Ту гармонь, яка, коли заграє,
Кожен раз (заграти так зумій)
Всі серця закохані еднає,
Наче невідомий чародій.

Той хлопчина тихим був на вдачу,
Не шукав легкої він путі,
Тільки мрію молоду й гарячу
Ніс, як воїн, у своїм житті.

Шкодував лиш, що не брав Берліна
(Молодим хлопчатком був тоді),
І не знав, що він — прекрасна зміна
Шахтарям, ушавленим в труді.

От вам і Ванюшка як Ванюшка,
Сам стрункий, чуприна золота.
Привезла його в Донбас теплушка
З дальнього уральського хребта.

Привезла на тихому світанні,
Де гудки знайомі розлились,

І шахтар так само, як Мар'яні,
Наказав Ванюші: — Ну, дивись...

— Що ж дивитись? — знову запитаю.
І за нього просто відповім:
Я таких людей упертих знаю,
Я від серця довіряю їм!

Йди, Ванюшко, даль тобі відкрита,
І життя в роботі пізнавай.
Бачу — в тебе вдача гордовита,
Бачу — в тебе спрага ненасита
До труда і знань — твори, дерзай!

Відшукавши слово на розраду,
Я тебе по штреку поведу,
Дам тобі не будь-яку посаду —
Бутчиком зачислю у бригаду,
Щоб ішов ти в першому ряду

Хлопців тих смаглявих, як в Сосюри,
Нелукавих, — славних у житті,
Із яких ліпитимуть скульптури,
Монументи литимуть круті.

А Мар'янка? Ще вона згадати
Може те, чого не позабути:
Літній парк, задушний запах м'яти,
Танцювати шахтарі ідуть...

А музика грає — серце крає,
Серцю твому завдає жалю.
«Де він, де? Чому його немає?
Як йому сказати оте: люблю?»

Вперше слово це проговорила
Не йому ще навіть, а собі,

Та відчула, що любов стокрпла
Підіймає в далі голубі.

Тільки раз в житті його зустріла,
А у неї серце відібрав.
Згадку про побачення леліла,
Подругам довірись не сміла,
Червоніла.

Тільки він не знав...

А тепер вже сина народила,
Радість їм, як нам усім, дана.
Може, він уже й не скаже «мила»,
Може, скаже «мати» чи «жона».

Виросла — ну, що тобі сказати!
Зацвіла, мов яблуневий цвіт.
Чуєш? Не дівчатко ти, а — мати!
Слово це ж яке! На цілий світ!..

В світ отой, що серцем полюбила,
В милий світ, в якому ти зросла,
В рідний світ, мов пташка тонкокрила,
Ти й своє продовження дала.

Ось воно...

Це покривальце біле,
Ця постіль маленька пухова,
Це тільце, як день, порожевіле —
Твого серця часточка жива.

— Сину мій,— проговорила вперше,—
Сину мій,— уперше у житті.
І, сльозу від радості утерши,
Знов кудись летіла в забутті.

Через гори, ниви і долини,
Через води сині і луги,
Де краса велична Буковини
Знову уставала навкруги.

І вона, шахтарочка, губами
Припадала ревно до землі.
Матері на шию впала: — Мамо! —
Тільки мати зникла десь в імлі...

— Мамо! Мамо!..

Це ж сама я мати...—
Зупинилась. Неба срібні шати
Попливли, як журавлів ключі...
Прокидалась, не могла вже спати,
Дивні сні приходили вночі.

А на ранок він прийшов:

— Мар'яно...—

З квітами стояв біля вікна.
Колихнулась голуба фіранка,
Заясніла неба далина.

Засиніли у тумані гони,
Встали височенні терикони,
У вікно ввірвалися гудки,
Сонце, мов усмінене, червоне,
Цвіту перші білі пелюстки.

«Це моя весна, моя»,— на мислі
Промайнуло на одну лиш мить,
А здалось: гілки в цвіту навислі,
Ця травнева молода блакить

Увійшли у серце, щоб у ньому
Вічно жити і не одцвітать.

— Дорога моя,— сказав потому,—
Я прийшов... Прийшов, щоб запитать...

А вона вже здогадалась, знала,
Що він може запитать в цей час.
— Син! — вона, всміхаючись, сказала,—
Син родився, любий мій, для нас.

Що сказав він? Не сказав нічого,
Тільки очі засіяли в нього
Молодим, негаснучим вогнем,
Аж здалося: від вогню такого
Стало ще ясніше світлим днем.

...Ось уже й виписують. З квітками
Знову муж прийшов, який же день!
Тут би танцювать з товаришами,
Тут би заспівать нових пісень.

Взяв він сина бережно на руки,
Що ж дорожче за оце тільце?
Проказав невміло: — Буки! Буки! —
Зашарілось радістю лице,

А на думці: «От і маю сина.
Свого сина я несу в свій дім.
Хай же ним гордиться Батьківщина —
Трударем чи воїном своїм».

Де тут йти поважно містом, де тут
Радість заховати од людей!
Пишні квіти, вгорнуті в газету,
Мати притискала до грудей.
І якраз побачила в газеті
Те, що опечалило її:

Три корейські хлопчики в кюветі,
Зірочка в одного на кашкеті,
Біля них же — крові ручаї.

Серце якимось болісно забилося,
Щось сказати хотіла спроквола,
Не сказала — сумно подивилась,
Проронити слова не змогла.

Все одразу встало перед нею,
Що впізнала в давній рік важкий:
Хлопчик український біг стернею,
А за ним есесівець гладкий.

Матір молоду того хлопчини
Він убив, до рову одволік,
А хлопчина з жалю в ту хвилину
Від матусі вбитої утік.

Біг, кричав, упав в якусь калюжу,
Де його фашист зумів убить...
Все згадала — не сказала мужу,
Щоб його, бува, не засмутить.

А самій лягло на серце горе,
Не своє, але здалось — своє.
...А навкруг — кипить зелене море,
Свіжим листом в саме серце б'є.

Мчать, гудуть трамваї звідусюди,
Піонерів долітає сміх,
І такі ідуть веселі люди,
Мов сьогодні свято в них усіх.

Ось і дім їх, а у домі — гості.
Вперше в нім лунає крик синка,

Вперше тости за малого прості —
За поета чи за гірника.

Ось начальник першої дільниці,
Там — шахтар горілку налива,
Тут — парторга сяючі зіниці,
Йде розмова, наче б ділова:

— Сину побажаємо здоров'я,
Щоб зростав і рвавсь у висоту,
Щоб любив найбільшою любов'ю
Землю нашу рідну, золоту.

Ким він буде — це не так важливо,
Хоч для нас, — я вам скажу про те, —
Найважливіше, якщо син щасливий
Шахтарем прославленим зросте...

П'ють знайомі дальні і недалльні,
Привітальні кажучи слова.
А Мар'янка у опочивальні
Свого сина ніжно сповива.

І його цілує знову й знову,
Подихом і серцем зогріва
І співає тихо колискову,
Щирі підбираючи слова:

— Спи, мій хороший, милий синочку,
Спи, мій маленький, славний коточку.

Зорі сіяють у млі.
Ой зорі, зорі
На всім просторі, —
Люлі-люлі.

Будеш любити маму і тата,
Спи, моя крихто, рости крилата,
Дітки вже сплять малі.
В ніч супокою
Я над тобою,—
Люлі-люлі.

Будеш ти землю свою любити,
Будеш трудитись, щасливо жити —
Краще нема землі.
Спи, мій коточку,
Спи, мій синочку,—
Люлі-люлі.

А сама, гойдаючи колиску,
Ще його погладила разок:
Вже й казок наговорила низку,
Хоч синку іще не до казок.

Потім, нахилившись, знов співала,
Про дива розказувала й сни,
Та іще у думках побажала,
Щоб на світі не було війни.

От і все, що я хотів сказати,
Пісню починаючи таку.
Хочу ще, Мар'янку, побажати:
Щастя, тільки щастя на віку.

Цвіт душі твоєї, милу вдачу,
Молоду, невищвілу красу,
Світлу радість, посмішку дитячу
Я в майбутнє людям понесу.

СТАРОВИННА ДУМА

Гуде Україна, у гніві клекоче,
Подібна до моря, до бурі-прибою,
Пожарами сяють розбурхані ночі,
Селяни виходять до смертного бою.

Отак і зійшлися обідрані-драні,
Біда їх од рідного дому занесла.
Не будуть тут шляхтичі править погані,
А буде тут сила народу воскресла.

Хай нива цвіте, наливається жито,
Що потом полито і кров'ю полито,
Хай рожевка яблуня стигне улітку,
Хай вільними будуть малесенькі дітки.

Хай люди не знають варшавського пана,
Султана турецького і яничара.
— Ідем до Богдана!
— Ідем до Богдана!
Хай буде напаснику лютому кара!

* *
*

Ти бачиш, гетьмане, їх очі,
Що сяйвом світяться уночі,
Як зорі, що не погасить.
Ти чуєш: гнів людський клекоче,
Який скоритися не хоче,
Щоб у ярмі довіку жить.

Гнів розриває кривди пута,
Кипить, вирує, бурунить,

І навіть зрадництва отрута
Його не може покорить.

Іде, бреде голота боса,
Впізнавши лихо все сповна.
Ти чуєш голос Кривоноса
І чуєш голос Богуна,

Коней ти чуєш тупіт в полі
І дзвін шабель в густій пільмі?!
І ти сказав: — Терпіть доволі,
Доволі падати в ярмі!

Зібрались друзі біля тебе,
Плече в плече, один в один,
І ти стоїш під синню неба,
Народу мого вірний син.

На тебе дивляться, чекають,—
Що скажеш ти, що зробиш ти?..
І ти сказав: — Хай люди знають —
Чи вмерти, чи перемогти!

Дніпро котив повільно хвилі,
Вставав далекий сонця схід.
— Важких знущань терпіть не в силі,
В похід, брати мої, в похід!

Литаври вдарили утричі,
Злетіли сальви до небес,
І на козацькому обличчі
Ти прочитав, що він воскрес,
Отой козак, якого гнули,
Ламали, корчили в біді,
Перед яким тремтять стамбули,
Паші налякані й бліді;

Отой козак, що на галері
Сім літ закований страждав,
Але в бою султанські двері,
Як переможець, відчиняв;
Отой козак, який на раді
Промовить слова не посмів;
Отой козак, що в Цареграді
Порятував своїх братів;
Отой, який не жде на ласку,
А вірить в мужність лиш свою.
Та в шаблю вірну, у дамаську,
Здобуту в лютому бою...
Такий козак!

Отож на нього,
Богдане, щиро покладись.
Ти знав його, як є, такого,
Тепер на інших подивись.

Той селянин прийшов з Волині,
Убогий,— доля вікова...
То польський пан колись на спині
Йому писав свої права.

А ось козак — рідня із Дону,
Через степи сюди тікав.
Йому боярин всі закони
На спині теж затаврував.

Бери, Богдане, друга з Дону,
Що любить край, свою Москву.
Він піде в заграву червону
За Україну грозову.

Він буде другом, буде братом,
Бо ми із ним навек брати,
На прю зійдеться з супостатом,
Щоб лиш його перемогти.

І знову б'ють литаври тричі,
Злітають сальви, як і слід,
Дніпровські далі мальовничі
Гудуть стократно: «У похід!»

* *
*

ПЕРША ПІСНЯ

Хмара сонце закриває, застеляє путь,
Хмара сонце закриває, а козаки йдуть.

Йдуть та йдуть, хоч непогода, а шляхи лежать.
Йдуть та йдуть на Жовті Води шляхту воювать.

Йдуть донці та запорожці,— чує друг плече,
Допоможе, як у битві куля опече.

І пісня злітає орлом у дорозі,
Не журись, козаче, не хились в тривозі.
Разом наступати,
Разом воювати
І радіти разом перемозі.

Сонце світить їм у вічі, стелить ясну путь,
Козаки ідуть із Січі, хлопці з Дону йдуть.

Вороні під ними грають, в піні вудила,
Козаки ж собі співають про свої діла.

Буде битва, будуть січі, буде знову путь,
Та повік такої стрічі друзям не забудь.

І пісня злітає орлом у дорозі,
Не журись, козаче, не хились в тривозі,

Разом наступати,
Разом воювати
І радіти разом перемозі.

* *
*

Як примчала шляхта зранку,
Взяла в полон подолянку.
Не розкішницю лукаву —
Бідну дівчину чорняву.
Повезли її стежиною,
Сміючись над сиротиною:

— Не шляхетського ти роду,
У біді загубиш вроду,
Руки стануть гіллячатами,
Щоб не зналася з дівчатами.
Очі вицвітуть, як вишні,
Щоб забула дні колишні.
Серце — схожим на руїни,
Щоб не знала України.

В руки уп'ялася їй сириця,
Біле тіло все оперезала,
А вона не плаче, як зегзиця,
Тільки гнівне слово проказала:
— Проклинаю вас я, недоріки,
Вашою не буду я вовіки!

Привезли її, щоб при народі
Показати пану воеводі.
Вийшов він, красивий і лукавий:
— Що, — питає, — дівчино, ридаш?
Ти не знаєш ще моєї слави,
Щастя свого ти іще не знаєш.—

Крикнув своїм найманцям: — Подати
Дівчину цю у мої палати!

Що ж, броди тепер палатами
Поміж шаблями та латами.
Пан веселий насміхається —
Обезчестити збирається.
Не допоможеш тут сльозиною.
Не знайти од горя схованки.
Можеш вмерти сиротиною
В кожен день од шаблі-кованки.
А вона не може пригадати,
Як усе це сталося в кімнаті...
Уп'ялася у лице пихате,
Що не встиг і слова прокричати.
Кинулась тікати через долини,
Через ріллі, що снігами вкриті,
І здавалось — не біжить, а лине,
Наче пташка молода в блакиті.
Де шляхи, де встане роздоріжжя —
Не вгадає дівчина ізрана.
Мчить вона у славне Запоріжжя
До свого Івана, до Богдана.
— Ой Богдане, гетьмане єдиний,
Порятуй же молоду дівчину...—
І почулося Оксані: — Чую!
Твоє щастя-долю порятую!..

* *
*

Ніщо у житті не лякало Івана,
Лиш месницький вогник поблимував з віч.
Убив свою пані, убив свого пана,
Маєток спалив і подався на Січ.

Говорить: — Мені із панами не жити,
Я вже находився доволі в ярмі.
Буду їх бити, в багатті палити,
Ми не раби без'язики, німі.

В обличчя дихнув йому вітер дніпровський,
Полин сребристий од сонця поник.
— Ти звідки, козаче?
— Я руський, орловський,
Це, стало бить, справжній, годящий мужик.

Дали йому шаблю, жупан з кармазину,
У корець налляли терпкого вина,
Спитали, чи любить свою батьківщину,
І в полк записали,
У полк Богуна.

Знайшов побратима — з Лубен козарлюгу,
Життя йому вилив, як терен, гірке,
Про горе своє розповів своєму другу,
А той співчуває: — І в мене ж таке...

Як вийшли у бій козаки за Пиляву,
Як шляхту рубали, кришили упень,
То кажуть, що бився Іван там на славу,
А поруч з ним бився козак із Лубен.

А потім, як вийшли з найважчого бою,
Богдан перед ними зняв шапку свою:
— Спасибі, козацтво, спасибі, герої,
За службу, за дружбу, за вірність в бою.

Не спиться козакам. Тече поволі річ.
Спливає зорями суха серпнева ніч,
А вже сурмач сурмить, литаври дрібно б'ють,
І перші постріли світанок сповіщають,
Під копитами знов гуде широка путь,
І коні дико ржуть, аж серце ржанням крають.

Богдане, бачиш їх? Зібралися вони,
Козацтво із Дніпра, селянство із Десни,
Ім тільки клич подай, і за свою отчину
Вони стоятимуть у битві до загину.

Уже зоря цвіте багрово,
Немов знамено вдалині,
Уже гримить Богдана слово,
Із серця вирване в огні.

І ось зійшлися перші лави,
Дзвенять шаблі, дзвенять мечі,
Над полем бою величавим
Злітають горді пірначі.
Іде кіннота на кінноту,
І на удар гримить удар.
Реміння запах, крові й поту
Та порохований перегар;
Людське дихання і хрипіння,
Болючий крик і дикий сміх —
Як моря люте клекотіння,
Як буря та, що валить всіх.
Уже роздолля трупом криті,
Пориті, кров'ю перемиті,
Міцніші криці, посполиті
Трудні тримають рубежі,

І запорожці, пилом вкриті,
Рубають голови чужі.
— Ану, козаче, рубонем,
Чи шаблі в нас міцні?
Чи той козак, що під конем,
Чи той, що на коні?! —
Богдан їх знає вільну вдачу,
Відвагу доблесну козачу,
Здіймає вгору булаву:
— Вперед, братове, я вже бачу
Наступну радість в нас гарячу,
Звитягу військ моїх нову!

І поруч друг пішов із другом,
Бо у серцях палала мста,
І стало сонце чорним кругом
В той день, подібним до щита.
Дзвенів той щит не 'дну годину
І не погнувся у біді,
Як стріли польських військ лавину,
Окутих в панцери тверді.

Не спиться козакам... Ніхто не задріма.
Утома битви всім на плечі налягла.
Скорить хотіла їх в бою? Дарма,
Народу сила все перемогла...
— Сідлайте ж коней, спочивать не час,
Чекають друзі вас, чекають рідні вас!

ДРУГА ПІСНЯ

В нічку темну чи в днину ясну
Треба йти козаку на війну,
Битися з шляхтою злою,
Битися грізно з ордою.

В нічку чи в днину ясну.
Не плач, дівчино молода,
Літа течуть, як вода.
Не плач Оксано, не ридай.
З походу друга чекай.

В нічку темну чи в днину ясну
Пішов козак у похід вдалину,
Жде з ворогами він стрічі,
Б'ється відважно у січі
В нічку чи в днину ясну.

Не плач, дівчино молода,
Літа течуть, як вода,
Не позабуде у борні
Тебе коханий на війні,

В нічку темну чи в днину ясну
Втира Оксана сльозу не одну.
Де ти, мій славний козаче,
Де ти, відважний юначе,

В нічку чи в днину ясну?
Не плач, дівчино молода,
Літа течуть, як вода.
Він захищає рідний край,
Його з походу виглядай.

В нічку темну чи в днину ясну,
Може, лежиш десь один на лану,
Земля кривлею полита,
В коня розбиті копита,
В нічку чи в днину ясну.

Не плач, дівчино молода,
Літа течуть, як вода.
Козак літає на коні
У чужодальній стороні.
В нічку темну чи в днину ясну
Дівчині бідній уже не до сну.
Плаче Оксана, ридає.
Козак з походу вертає,
Вертає в днину ясну.

Не плач, дівчино молода,
Літа течуть, як вода,
Не плач, Оксано, не ридай,
З походу хлопця зустрічай!

* * *

*

У далекій російській сторонці,
Де лісів далина гомінка,
Сива мати сидить при віконці,
Дожидає з походу синка.

Син прощався, як йшов до Богдана
У неходжену іншими даль.
А на серці у матері — рана,
А на серці, як звісно, печаль.

Затуркоче, як сива голубка.
Що ті сльози і що ті слова,
Коли синові битва, і рубка,
І дорога важка бойова!

Дожидала у хату невістки,
Онучаток, неначе пташат,
А від сина — ні слуху, ні вістки,
Значить, воля дорожча стократ.

Це б вже діток вночі колисати
І ласкати русяву жону,
А йому десь — гримочуть гармати
І окопи встають на лану.

Де ти, сину? Пішов на Україну,
До черкасів у військо пішов,
Рідну матір залишив єдину,
Як утіху, і щастя, й любов.

Похилилась — біда похилила,
Наробилась — тверді мозолі.
Мала силу, та де вона — сила,
Сила та, що дана від землі?

Похилилась, згадавши про сина,
Про великі військові діла,
І російська сердечна билина
У майбутнє з ізби попливла.

— Як у полі та у широкому
Стрівся син мій із лютим ворогом,
Не із турком та не з татариним,
А із шляхтичем злим, ненависним.
Як зійшлися вони та як стрілися,
Задзвеніли шаблі їх гартовані,
Задзвеніли шаблі, іскри бризнули,
Осліпили вони злого ворога.
Крикнув ворог той ошелешений:
— Ти чого прийшов з краю руського? —
Син мій вимовив злому шляхтичу:
— Не тобі судить, лютий вороже,
Ось впізнай мою силу воїнську!

Так вона промовляла в тривозі,
Виливала всі думи свої,
І здавалось, що син у дорозі
Чує голос далекий її.

* * *

*

Вони зустрілись у Чигирині,
Посол і гетьман, у просторій хаті
(Криві шаблі козацькі на стіні,
Два рябчуні на ліжковій картаті).

Посол не спав дві ночі і два дні,
Він мчав сюди із самої Варшави
Шукать своїй державі честі й слави,
Яка тепер розтоптана в борні.

Лиш тільки мрія серце звеселя,
Що на покірність гетьмана єсть віра.
Єсть грамота від Яна-Казимира
Та єсть дарунки щедрі короля.

Але Богдан не дивиться на них,
Його чоло нахмурене і строге,
І королівський посланець від цього
Зіщулився, задумався, притих.

Та все ж встає: — Від сейму честь і шана,
Відвагу вашу визнаєм і ми,
Отож цю славну грамоту прийми
І покорися нам ізнов, Богдане.

Уважно гетьман слухає його.
— Тут лишне говорить нема потреби,
Король усе, усе зробив для тебе,
Чого ж тобі ще хочеться, чого?

Богдан устав: — Що хочеться мені?
Ні, не мені, ти чуєш? А народу,
Що любить чесну працю і свободу,
Яку здобув він шаблею в огні.
А втім, посол, не закривай очей,
Я лиш козак, я лиш слуга народу,
А як народ дасть покоритись згоду —
То воля всіх. Послухаймо ж людей!

Стоять малі, стоять старі,
Селяни і чоботарі,
Стоять веселі козаки,
Стоять гуртом ремісники,
Стоять дівчата й матері,
Стоять в селянському дворі,
Чекають гетьмана й посла,
Що зла недоля принесла.
Виходить гетьман: — Що робить?
Приїхав шляхтич нас просить
Ізнову йти в його ярмо...
Чи згоду ми на це дамо?
— Хай гине шляхта! — крик людей
Стоусто вирвався з грудей.
— Хай гине шляхта, хай самі
Походять шляхтичі в ярмі! —
До ненависних ворогів
В людських очах палає гнів.
Вперед виходить сивий дід:
— Ти знаєш, гетьмане, наш рід.
Я сам козак, мій брат козак,
І я тобі пораджу так:
Послів нам треба слать в Москву
На вічну дружбу бойову,
На вічну дружбу трудову,
Це знають всі, це знаєш ти,
Що росіяни — нам брати,

Допомагали нам завжди
І рятували нас з біди.

Старий замовк, лиш очі вогняні
Палали гнівно й щиро в ту годину.
— Отож, посол, народ наш Україну
Вже не оддасть повік Варшаві, ні!

Ми узяли її з важкого бою,
І волею з нас кожен дорожить.
Іди, посол, і сеймові скажи,
Що волим ми навіки бути з Москвою!

* *
*

Ще туман стоїть над полем,
Шум-ковила на вітерці,
А вже за сивим видноколом
Дзвенять веселі бубонці.

Вони дзвенять на рідній ниві,
Бринять і кличуть звіддалік,
І в їх знайомім переливі
Щось рідне серцеві навик.

Важка дорога, що покрита
Твердим покровом сніговим,
Лягає коням під копита,
Гарячим коням вороним.

Стоять в полях козацькі чати,
Із міста гомін долина,
Народ виходить зустрічати
Посла з Москви — Бутурліна.

Радій, Україно! Із Москвою
Ти встанеш вільна і міцна,
Хай силу зміряє з тобою
Орда чи шляхта навісна!

Радій, Україно! Славним святом
Для тебе день цей, час і рік.
З російським братом, рідним братом,
Із цього дня — навік, навік.
На віки вічні!

* * *

*

ТРЕТЯ ПІСНЯ

Наші народи могутні, як ріки.
З російським братом — навіки, навіки!
Розцвітай, наша дружбо, цвіти.
Нам з Москвою довіку іти.
Разом бились за долю свою,
Разом мужньо стояли в бою
Два великих народи-брати.

Хліб ми поділим і долю поділим
З російським братом, воїном смілим.

Може, напасник ще бурю посеє —
Нам допоможе велика Росія.

В щасті нам жити, творить, будувати.
Слався ж, народе, російський брате!

Розцвітай, наша дружбо, цвіти,
Нам з Москвою довіку іти.
Разом бились за долю свою,
Разом мужньо стояли в бою
Два великих народи-брати.

СЛОВО ПРО МАХТУМ-КУЛІ *

І. ЧИ МОЖНА ВІД ВАЖКИХ ДУМОК ВТЕКТИ?

Все скінчено. Немає більш доріг,
Він все зробив, що лиш зробити зміг.

Бували радощі, та горя більш від них,
І він тепер зневіривсь і притих.

Ну, що ж робить? Лиш тільки Надир-шах
Пройшов у битвах по гірських шляхах,

А вже ізнову битви вогняні,
І знову вже текинець на коні.

Він горе знає, не засне вночі,
Де землі всі забрали багачі,

Де тільки сльози, злигодні й пожари...
Якої ж ворогам завдати кари?

Так хочеш жить? Мабуть, так хочеш жить,
Любить пісні і вранішню блакить,

Лякають птахів, молитись, і писать,
І все оце вважають за благодать,

Ні каяття, ні сліз, ні нарікань,
Він хоче вийти в путь у ранню рань.

* Махтум-Кулі Фрагі (1733—1782) — видатний туркменський поет і мислитель — все своє життя віддав боротьбі за кращу долю народу.

Порив же поховали. І в житт'я,
В те, що було, не буде вороття.

А що йому майбутнє принесе?
Коли учився в тихім медресе,

Читав Бядиля, Авіценну знав,
Але ні тим, ні іншим сам не став.

Невже ж невірним шляхом він ішов,
Невже у боротьбі він не знайшов

Людського щастя, з потягом до злету,
Невже не по плечу це все поету?

Яка ж мета? І в пам'яті зрина
Минуле все, і знов гримить війна,

І знову він, Махтум-Кулі, в аулі.
Встає, як воїн, у важкому гулі

І провіщає: — Ти не відступай,
Мій добрий, щедрий, мій багатий край!

І все дарма. Нечутно уночі
Про все договорились багачі,

Шляхи свої упевнено пройти,
Та раптом, не дійшовши до мети,

Відчув, що серце боляче щемить.
Ще крок, ще два — і нічого робить.

Це віщий знак? Ніхто про це не зна?
Його волосся вкрила сивина,

Щоб поселитись там, і в добрий день
Не вимагало серце вже пісень.

Які пісні? Писав їх він весь вік,
Чужі серця сатирою опік,

І в тих піснях, прославивши Хіву,
Хвалив коран і крихітку живу

Людської правди до людей доніс,
І з ними жив, і з ними разом ріс.

Не слухалися ноги, дні текли,
І він подумав: «Де впаду? Коли?»

Ой, скільки ще не пройдено путі!
Ой, скільки ще не зроблено в житті!»

Ну, що ж, пробач, дорого вікова,
Бува натхнення, й розпач теж бува,

Як рвався він у простір, як летів,
Мов метеор, серед своїх братів.

Але згадати ті минулі дні
Доводиться тепер наєдині.

2. НІДЕ НЕ ЗАХОВАТИСЬ

Знов день іде, а день той — наче ніч,
Хотілося б людей забуть і річ,

Забуть навек і поховать сувій
Поезій мудрих — радощів і мрій.

Навіщо ними дратувать серця
Товаришів, що вірять до кінця?

Ще буде час, коли згадають їх.
Ще буде час, і прочитають їх.

А хто згадає? Хто його згада,
Поета-волелюбця? Не біда,

Якщо й не пригадають. Гірше те,
Коли життя його важке й просте

Осквернять словом. Сам жагучих слів
Він не таїв — таїти їх не вмів.

Вони пливли, немов живий потік,
Вони ішли до людства з року в рік.

Він звав народ єднатись, щоб в борні
Не залишились племена одні,

Щоб разом в полі чужаків стрічать,
Щоб разом спільні рани лікувать,

Чурек ділить, гірку, як доля, сіль,
Уміти тамувать жагучий біль

Та бути мужнім до кінця в бою,
За кращу долю вистоять свою.

А що ж йому? Яка за це хвала?
Одне лиш горе та страшна хула!

О дум засів! Не щедро ви зійшли,
Оплакані, омріяні. Коли

Він засівав їх — ще не знав про те,
Що тут пирій лиш тільки проросте,

Страшний пирій, який лише могли
Посіять в душі зрадники мулли.

Він їх картав, картав, як тільки міг,
Він воював, але не переміг.

В кибитку люди йдуть: — Махтум-Кулі,
Ти вислухай всі кривди, всі жалі.

Ти нас за скарги ці гіркі прости
Та перед баєм в пісні захисти!

І він устав і гнівно закричав:
— Рушайте геть! Про все пісні складав,

А ви... а ви підносите мені
Гіркоту лиш в моїй самотині!

Де ж радощі? Остання мить. Забудь,
Що ти поет, що ти коли-небудь

Співав один про горе цих людей
І в тебе сльози падали з очей.

Як важко це. Хто зрозуміє? Ні!
Не зрозуміть нікому. В тишині

Згортає він пергамент. Все одно,
Якщо й загине. Вже поет давно

У мужні руки не бере пера.
Він поховає всі труди. Пора.

3. А ВРАНЦІ У СТЕПУ ВІН САМ БРОДИВ

Як довго ніч минає — цілий вік.
Ще темряви над степом не розсік

Яскравий промінь, ще вогонь зорі
Не спалахнув на всніженій горі,

Ще не відбився відблиском, а він
Давно уже прокинувся. Як дзвін,

У голові гуділо. Може, слід
Пройтись йому, побачить сонця схід?

Він вийшов із кибитки. Тишина,
Палають зорі. Крикне птах. Луна

Тремтить, як щебет солов'я. Здаля
Приходить вітер. Голову схиля

Старий поет — яка весна, яка!
Земля поволі дихає шорстка.

Навкруг пісок, а все ж, хоч і мала,
На цій землі уже трава зійшла.

Йому ж байдуже, що росте трава,
Що понад степом вітер повіва.

Він пригадав, що тут вони колись,
В житті найкращі друзі, розійшлись.

«Отут, в степу, — сказав сумливо друг, —
Ти пропадеш — біда повзе навкруг,

І хан злостивий кров народу ссе,
До рук своїх добро прибравши все.

І бідняки для нього дань везуть,
Слізьми і кров'ю окропивши путь.

Що діять нам? Боротися? Мари *
Не похитнеться. Можна до пори

І бунтувать, і звать народ — та все ж
Ти за собою всіх не поведеш.

Навкруг — свавілля, виходу нема,
Підіймешся — так є тобі тюрма.

А там — згниєш. Живем, як уві сні.
Без війська, без народу — ми одні».

І зрадив друг. Отут, в степу, вони
У першій золотистий день весни

І розійшлись, і не потисли рук.
О, скільки мук у серці, скільки мук!

Тож таємниць усім не видавай.
В них будуть кращі друзі — так і знай **.

В той день ясний трава на схилах круч
Вже зеленіла. Він шептав: «Не муч,

Мое тп серце, не моя вина,
Буває горе — та й воно мина.

Не похилюсь, у битві не впаду
Я ханові, всім баям на біду».

* Місто в Туркменії.

** Туркменська приказка.

4. ЗУСТРІВСЯ З РАТАЄМ

— Гей, ратаю, земля твоя суха,
Бики старі, поламана соха.

З ціпочком у руці іду в Мари,
Що хочеш ти сказати — говори!

— Салям!

— Салям! —

Волів той одпряга.

— Стомивсь за день? — питає він.

— Ага,

Отож стомивсь, — трудар відповіда, —
Скажу тобі, не оранка — біда.

Таке життя, що тягнем вік ярмо,
Орем і жнем, а хліба не їмо.

Ти хто ж такий?

— Пустинник.

— О, тут вас

Багато ходить. Я, — скажу, — не раз

Іх пригощав, а зараз — не гнівись,
Бо вийшов хліб, що заробив колись.

— Та я нічого. Я спочину лиш,
А ти турботи всі свої облиш.

І він, почувши пісню солов'я,
Питається: — А як твоя сім'я?

— Моя сім'я? Яка тепер сім'я,
Коли вже став дехканом бідним я?

Була надія — рік тому чи два —
Терпів, як міг, але душа жива,

Старечі руки — ось вони, дивись,—
Я нивку думав засівать колись.

Я думав: зашумить із краю в край
Ячменю й рису вистиглий врожай.

Усе це мрії, та не так воно
Бува в житті, як мріялось давно.

Врожай мізерний виріс. Ну, а хан
Ще й податі наклав на поселян...

Махтум-Кулі побачив: в орача
Палають очі. Він би згаряча

Всю землю цю, сплюндровану, пісню,
Один зорав би, повернув весну.

І ніс її в душі до забуття,
Він жив би нею, мабуть, все життя.

Ех, доле, доле, чом ти в бідняка
Завжди буваєш люта і гірка?

5. РОЗДУМИ ПОЕТА

І знову сон не сон. І цілу ніч
Він з думами веде одверту річ.

Вони в кибитку входять, мов живі,
Стають край ліжка, наче вартові.

І спрагло вимагають: — Говори,
Ти совісті своєї не дури!

Він знає їм ціну, страшну ціну,
Він одцуравсь од них у мить одну,

Але тепер відчув, що їх картать
Не можна більше — нікуди тікать.

Він хоче сплющить очі, та дарма.
Йому спокою уночі нема.

Ось двері відчиняються старі,
В кибитку входять сиві трударі.

Вони дітей несуть і мозолі,
Несуть надії добрі, а не злі.

І руки простягають всі йому:
— Кому ж тепер нам вірити? Кому?

Йдуть ратаї засмаглі, у поту:
— Ти знаєш душ яремних доброту,

Допоможи нам, стань за нас усіх,
А стать за всіх — перед всіма не гріх.

І знову люди йдуть. Хіба це сні?
Ось вже, здається, грюкотять вони,

Ось входять тихо й грізно: — Говори!
У кожного в нас горе до пори!

І він не зміг. Чому судьба йому
Вручила дар, чом він крізь люту тьму

Сучасних днів і чорних лихоліть
Один повинен факелом горіть?

Чому повинен в бурю грозову
Один кричать: — Тримайтесь! Я живу!

Чому він вірить, що від слів, як чар,
У людських душах спалахне пожеар,

Якого ще не бачили світи?
Чому йому важким шляхом іти?

О розпач, геть! В житті я не один,
Поет завжди свого народу син.

Не може він скоритися тобі,
Він виріс, він змужнів у боротьбі.

Взяв від народу все, що тільки міг,
Щоб лиш народ у битві переміг.

Нехай рука не стомиться в труді,
Нехай надходять сили молоді.

Він ще живий! При вранішній зорі
Горять свічки веселі у шатрі.

І слів жагучих котиться ятринь
Для всіх живих і дальніх поколінь:

«Беру я собі за мету
Про юність співають золоту,
Що сходить на землю в цвіту,—
Хай молодість, воля живуть.
Хай праху Махтум-Кулі
Чекають в степу ковилі,

Та зорі, неначе джмелі,
Державою вічно живуть» *.

6. ЙОГО КЛИЧУТЬ ГОРИ,
СТРУМКИ, ЛЮДИ...

Кохать природу, слухати струмків
Поміж камінням в диких прірвах спів,

Любить свої бархани золоті
І крик орла в небесній висоті.

Без спочину у гори пішки йти.
Страшної не злякавшись висоти,

Не падати у передгроззі ниць,
А в світлу ніч молитись до зірниць,

Чурек засохлий їсти у жару,
Відпочивать одному у яру,—

О, як це просто! Чом цього не зміг
Зробить раніше? Може, білий сніг,

Що скель стрімлясті виступи вкрива,
Дорога дальня, довга, вікова

Його не звала? Може, він тоді
Не чув їх зову? Скелі ці тверді

Були чужі для нього? Він любив
Ці жовті води, кволу зелень нив.

Хіба згадать відразу можна все?
Отут колись він йшов у медресе.

* З вірша Махтум-Кулі «Живуть».

Отут стрічав товаришів своїх,
Були тут бійки, був веселий сміх.

Отут він пас в дитячі дні ягнят,
То так давно було, що навіть дат,

Здавалось би, уже не пам'ята.
Гей, гей, дитяча мрія, ти проста.

Дитяча мрія! Він тепер співець,
І ти збулась, щоб жар людських сердець

За батьківщину — край коханий свій,
Віддати у насназі вогняній.
Співай, дутаре, по усій землі,
Що знов підвівсь, живе Махтум-Кулі!

КЕМІНЕ * СМІЄТЬСЯ

1. ЧИМ МИ ЙІ ОБРАЗИЛИ?

Весь вік трудився Кеміне,
Гіркот узнав немало.
Все думав: лихо обмине,
Воно ж — не обминало.

* Ім'я видатного класика туркменської літератури сатирика Кеміне (що означає — ваш покірний слуга) відоме кожній людині на його батьківщині. Він не залишив після себе ні надрукованого, ні записаного рядка своїх віршів. Але народ зберіг їх у своїй пам'яті. Із уст в уста передаються легенди про його бідняцьке життя.

Ходив один, бродив один,
На баїв мав обиду,
І ось його найстарший син
Спитав після обіду:

— Скажи, мій батьку, чи колись
Ми висохнем від поту?
Вже сили в нас перевелись,
Ми прокляли роботу.

Ми всі старієм з кожним днем,
Нужди і горя свідки.
Коли ж убогість проженем
З своєї ми кибитки?

І посміхнувся Кеміне:
— Послухай, сину мій, мене.
До нас убогість забрела...
Та ти ж — молла *, і я — молла,
І ми уже не діти,
Тому й кажу: пора прийшла
В житті все розуміти.

Живем ми тихо, мирні ми.
І не хвальки перед людьми,
І бідняків, як знаєш ти,
Ми теж не ображаєм...

Куди ж убогості піти?
Ми їй не заважаєм...

*

* Звичайне звернення до грамотної людини.

2. ДУРНИЙ ЗЛОДІЙ

Раз Кеміне в кибитці спав
Після труда важкого,
А злодій, що вночі блукав,
Схотів щось вкрасти в нього.

Він нишпорив у темноті,
Але кутки були пусті.

А Кеміне в цей час проснувсь.
Хтось, чує, лазить наче.
І так сказав:
— Як подивлюсь,—
Таких дурних не бачив.

Що вкрасти в мене думав ти,
Куди дивились очі?
Тут вдень нічого не знайти,
Не те що серед ночі.

3. ДВА КРОКИ

Був той *. Бай друзів накликав,
Тож випить є потреба,
І Кеміне, щоб заспівав,
Покликали до себе.

— Ти, Кеміне, нам заспівай
Таке, щоб слухать варто...—
Та тут один великий бай
Розгнівавсь не на жарти.

— Насмішка, мабуть, це гірка —
Нема гіркіш у світі! —

* Свято.

Що слухаєте бідняка
В оцім старім лахмітті.

Заради цього старика
Нас палить люта спека.
Та він утік од віслюка
Не так уже й далеко.

— І правда,— мовив Кеміне,—
Тепер послухайте мене.
Ми можем перевірить:
Я хочу відстань змірять.

І встав шахір старий зі зла,
Халат майнув широкий:
— Від мене до цього осла
Всього лише два кроки!

4. ВНОЧІ, КОЛИ ЙШОВ ДОЩ...

Почало лише смеркати,
Але багачі
Йшли уже бенкетувати
В бая уночі.

Йшли веселі та пихаті —
Гордість в них без меж...
І в полатанім халаті
Кеміне йшов теж.

Реготали у ту пору
Радісно мулли.
Ось вони уже до двору
Бая підійшли.

Бай гостей своїх стрічає:
Рівні ж як-не-як!

Кеміне лиш не впускае,
Бо шахір — бідняк.

Бродить він, пісні складає,
З бідняками розмовляє —
Це — його судьба,
Але щоб в такім халаті
Він сидів у байській хаті —
Баєві ганьба.

Так його і не пустили
Навіть на поріг...
Кеміне пішов похило
Пошукать нічліг.

Так уже судилось, видно,
Що до темноти
Відшукав кибитку бідну,
Проситься ввійти.

— Що ж, зайдіть, зайдіть поспати.
Місце у нас є,—
І впускає гостя мати
У житло своє.

В казані кипить, клекоче
На яснім вогні.
Кеміне вже їсти хоче,
Хилиться в півсні.

Вже й вечеря буде скоро —
Булькає вода...
Але мати у цю пору
Діток спать вклада.

— Спіть, мої маленькі, люлі,
Спіть, мої сини,—

І сини її послулі
Бачать добрі сни.

А у снах тих плов їм сниться.
Пари теплий вир...
Мати мовчки метушиться,
Погаша тандир*.

— Як же так,— шахір питає,—
Чи нема води?
Хто ж дітей своїх вкладає
Спати без їди?

— О молла, щоб міг ти взнати
Долю бідняка...—
І схилилась тихо мати
Біля казанка.

— О молла, потрібне вміння
Їсти їм зварить...
Я кладу в казан каміння,
Щоб дітей дурить.

А коли ж пита дитятко,
Захотівши спать,
Чи зварилось вже ягнятко,
Скільки ще чекать?

— Ні,— кажу своїй дитинці,
Хоч на серці гріх,—
Розбуджу вас поодинці...—
Спать вкладаю їх.

А в шахіра серце чуле,
Не заснув шахір.

* Туркменська піч.

А коли усі послули,
Вийшов тихо в двір.

В нічку темну та погожу,
Перелізши загорожу
(Глиняна стіна),
Він тихенько, наче мрійно,

Сам одв'язує спокійно
В бая барана
І веде до тих поволі,
Хто узнав гіркої долі,—
В хату бідняків.

В казані зварив він м'ясо,
Розбудив синків...
Діти м'ясо їли ласо...
И каже Кеміне:
— Любі дітки, пригощайтесь,
Із моллою завше знайтеся.
Чуєте мене?

Ну, а сам кумган * і сито
Взяв, радий до сліз,
Із кибитки вийшов скритно
І на дах поліз.
І почав тут через сито
На дітей водичку лити.
— Дощик! — діточки кричать.
— Дощик! — плов смачний їдять.

...Бай устав і позіхає
Солодко сп'яна.
Тільки дивиться: немає
В нього барана.

* Посуд для води.

— Це бідняцькі діти грішні —
Слід туди веде...

Одягається поспішно,
До біднячки йде.
Перемігши лють насилу,
Став дітей питать:
— З барана ви м'ясо їли?
— Їли! — ті кричать.

— А коли ж ви їли, діти,
Я питаю вас?
— Уночі, як крапотіти
Дощ почав на нас.

А тому, що дощ останній
Був давним-давно,
Бай подумав: «В час цей ранній
Дітям все одно,
І вони, мабуть, згадали
Те, що бачать в сні:
Як баранину жували
Ще десь навесні...»

Бай від люті аж трясеться,
Йде і чуба мне..
А услід йому сміється
Добрий Кеміне.

ЗМІСТ

Слово про Ярослава Шпорту. *Борислав Степанюк* 5

ЛІРИКА

«Гармати поставили в ряд по чотири...»	12
«Ковалі розсипали молотками дзвін...»	12
Ненависть	13
Весна в землянці	13
«Ми бились під Шауляєм...»	14
На березі моря	15
«До Кандави з Яунпілса шлях знайомий нам до болю...»	16
«Де лягають шляхи мережами...»	17
«На камені ромашка не зросте...»	17
«І там, де кипіла битва,— чебрець молодий зроста»	18
«Бачиш, як хилиться жито...»	19
«Колос у полі нахилить пшениця...»	20
«Ви чули, як дзвонить у полі...»	21
«Намокли сукні оторочені...»	21
«Поле тремтить в червіньковому мареві...»	22
«Очі закрию — гримоче криця...»	22
«Де ми ходили — цвіте ромен...»	23
Олень	24
«На скелі вироста ожина...»	25
«В мережаних пасмах туману вставала гора перед нами...»	25
«Ми знаємо бою начало...»	26
«Ми з тобою знайомі зі школи...»	27
«Покотилася зірка поміж сірими тучами...»	28
«Де ті лебеді воду пили з ручая...»	29

«Твої літа, як і мої літа...»	30
«Є у любові кінець і начало...»	31
«Гроза пройшла стіною сивою...»	31
«Як гудуть бори...»	32
«Вечір стелеться синь-димком...»	33
«Скільки літ нам з тобою жити...»	34
«Дубовим листом пахнуть мокрі стежки...»	35
«Встали ранки голубино-білі...»	35
«Ти летиш, як синя птиця...»	36
«Я зберу свої думи, як голубів сивих...»	37
«Не довелось нам в північ вересневу...»	38
Павлові Тичині	39
Слово про Україну	40
Легенда	42
Сталева книга	44
Батькові	46
«Вийду з хати поглянуть, як плине весна...»	47
Перша деталь	48
Міст	48
Клен	49
Шлях	49
Мій живий Прометей	50
Сузір'я	51
Горобина	52
«Почуттями щирими, любов'ю...»	53
«Я думаю, що гірко забувати...»	54
«...Як став солдатом, чоботи мені...»	55
До туркменського поета Рухі Алієва	56
«Сиві трави й поруділі...»	58
Вечір у Давида Бакрадзе	59
Індуси в Москві	61
«Коло»	63
Ясинувата	64
Хохітва	65
Рось	66
«Весна, ізнов іде весна...»	68

Кептарик	69
«Шуміть, шуміть, ліси в карпатському краї...»	71
«Щоб написати портрет твій — яку знайти палітру?»	72
Явір	73
«Після битв, жорстоких та імлавих...»	74
«Скільки доріг довелося топтати...»	75
Велта	75
«Буває так: не звіришся в любові...»	77
«Милий друг мій лежить на рівнині...»	77
«Я мріяв весь вік мандрувати...»	78
«Хоч тебе не раз металом били...»	79
«Коли уже троянда губить квіти...»	80
Дайна	81
Хороше, коли є в тебе друзі...	84
Вікно	85
Одному критику	87
Другові, що радіє моїм невдачам	88
«Ізнову старими дубами...»	90
Ленін читає «Кобзаря»	92
Про Леніна	94
Марево	96
Легенда про озеро	98
Посвідка	101
«Світи мені вогнем в обличчя...»	101
«Захід сонця... Чому ти не можеш...»	102
Літо	103
Понад лугом	104
«За Десною, за ясною...»	105
«Росяними травами піду я...»	105
«Чого мені ще треба...»	106
«Де були траншеї та окопи...»	106
«Осене, добре, що ти прийшла...»	107
«Пливе туман просторами...»	108
«Землі моєї зеленої хвилі...»	109
В Крим по сіль...	110
Звернення до моря	111

Тюремний сонет	112
Багдадський злодюга	112
Спомин	114
«Це усе було а чи паснилось...»	115
«Не хвалюсь у віршах сивиною...»	116
Шумлять дуби	117
«Я на війні не стрічався ніколи з тобою...»	118
Прохання	118
«Ти не Сольвейг, не Фаїна Блока...»	119
«Я не всевладний фараон...»	120
«Коли побіліє моя голова...»	121
«У мене скарбів немає...»	122
«Я прийду і стану на порозі...»	122
«В сорок п'ятім році, в Ашхабаді...»	123
«Скільки муки випало поету...»	123
«Як сина ти мені народиш, мила...»	124
«Все я віддам тобі, все, що можу...»	125
«Вітрами ще не застережена...»	125
До пісні	126
Співанка про зозулю	127
Дві поезії	128
I. Про горе	
II. Про радість	
«Що, моє серце? Чого ти від мене так просиш?»	130
«Викую все тобі з бронзи й заліза...»	131
Октави золотої осені	132

БАЛАДИ

З балад полум'яних літ

Скарб	136
Балада про танкіста Матвія Синицю	137
Балада про зернину	140
Балада про сталь	141
Балада про виконаний наказ	143
Балада про Олесю	144

Оповідання про Івана Дзика	147
Балада про п'ятьох братів	149
Переселенці	151
Балада про ковалів	153

З іранських поезій

Пісня	155
Каравани	156
Таврізькі водовози	157
Халіма	158
В каменоломнях	160
На воєнному становищі	161
«Зелена земля, чи од горя зчорніла?»	162
Сааді тут ходив	163
На нафтопроводі	164
Хафіз	165
Гора Демавенд у тумані	167
Балада про коня	168
Танець	171
Носильник	172
Робітниче селище	173
Руїни мінарета	175
Про дєрвіша	178
Нащадок бриттів	179
Джон	181
Мехабадська балада	183
Журавлі	184
Перед бурею	186

З карпатських балад

Балада про Довбуша	187
Балада про опришка	189
Балада про свальбу	190
Про пораненого вояка	191
Балада про топірець	193
Вогонь у кузні	195

Стогін смерек	197
Проводжаючи Яся	198
Щури	200
Доля (Труш)	202
Балада про поета	204
Іршавська балада	206
Оповідання про гуцула Гордія	207

ПОЕМИ

Мар'яна	210
Старовинна дума	221
Слово про Махтум-Кулі	237
Кеміне сміється	249

**ЯРОСЛАВ ИГНАТЬЕВИЧ
ШПОРТА
СТИХИ**

Составитель
Борислав Павлович Степанюк

Київ, издательство
художественной литературы
«Дніпро», 1982

(На українском языке)

Редактор *Н. Ю. Марчук*
Художник *В. С. Мітченко*
Художній редактор *І. М. Гаврилюк*
Технічний редактор *Л. М. Смолянюк*
Коректор *Т. В. Грузинська*

ІБ № 1730

Здано до складання 11.11.81.
Підписано до друку 23.02.82. БФ 46237.
Формат 70×90^{1/32}. Папір друкарський № 1.
Гарнітура літературна. Друк високий.
Ум. друк. арк. 9,653. Ум. фарб.-відб. 9,653.
Обл.-вид. арк. 10,269.
Тираж 5000. Зам. 1—337.
Ціна 1 крб. 40 к.

Видавництво
художньої літератури «Дніпро».
252601, Київ-МСП,
вул. Володимирська, 42.

Київська
книжкова фабрика «Жовтень».
252053, вул. Артема, 25.

Шпорта Я. Г.

Ш84 Поезії/Передм., упоряд. Б. Степанюка.— К.: «Дніпро», 1982.— 262 с.

Збірка є найповнішим виданням кращих творів передчасно померлого відомого українського радянського поета (1922—1956).

Автор належить до покоління, чия юність гартувалася в горнилі Великої Вітчизняної війни. Звідси ліричний лейтмотив книги — ушавлення подвигу радянського воїна-визволителя.

Ш 70403—139
Ш М205(04)—82 139.82. 4702590200. У2

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

1 КРБ. 40 К.